

Berislav Barboš: Euroskepticismus a jeho pozice ve Velké Británii

Božik Vladimír: Demokratický deficit

Červený Jan: První aspekty a praktické dopady posuzování shody výrobků – označení shody CE

Fialová Barbora: Velká Británie – odpadník, nebo zakládá Evropská unie?

Hádková Šárka: Převratná spolupráce jako faktor rozvoje ekonomiky Slovenska

Horáková Michaela: Rozšiřování Evropské unie na západní Balkán

Jedlička Jan: Měnoví perspektivy pro Evropu – 'Water Money' a správní autonomní měny

Kučer Michal: Statistická analýza vybraných ekonomických ukazatelů v zemích EU

Máková Aneta: Problematika faktální koordinace v EU a její řešení

Štárek Tomáš: Severojižní plynový koridor jakožto východiska pro zajištění energetické bezpečnosti EU v souladu s její dlouhodobou politikou

Váňová Lenka: Změny v Holandské kanceli

**Ročník 1.
2/2013**

Sborník sylabů nejlepších diplomových prací s tematikou Evropské unie

LABORATOŘ EVROPSKÉ UNIE

SBORNÍK SYLABŮ NEJLEPŠÍCH DIPLOMOVÝCH PRACÍ S TEMATIKOU EVROPSKÉ UNIE

Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra světové ekonomiky
Koordinátorka projektu: Cibulková Eva, cibulka@vse.cz

Hodnotitelé (recenzenti) příspěvků

Bednářová Pavla

Technická univerzita v Liberci, Ekonomická fakulta

Bersák Jana

Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta

Fojtíková Lenka

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta

Jiráňková Martina

Vysoká škola ekonomická v Praze, Centrum evropských studií

Kamrlová Hana

Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická

Redakční rada

Jiráňková Martina (vedoucí)

Vysoká škola ekonomická v Praze, Centrum evropských studií

Vágnér Viktor

Zastoupení Evropské komise v České republice

Nejedla Vít

Úřad vlády ČR, Eurocentrum Praha

Hasplová Olga

Technická univerzita v Liberci, Ekonomická fakulta

Palůvková Marcela

Nakladatelství C. H. Beck, Praha

Tichá Ivana

Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta

Veselý Zdeněk

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s.

Obsah

Předmluva	3
Úvod	5
Berinková Barbora: Euroskepticismus a jeho pozice ve Velké Británii	7
Bílek Vladimír: Demokratický deficit	27
Červanová Iva: Přírodní aspekty a praktické dopady posuzování shody výrobků – zmaření shody CE	42
Fialová Barbora: Velká Británie – odpadlík, nebo zachránce Evropské unie?	55
Hádková Šárka: Přeshraniční spolupráce jako faktor rozvoje euroregionu Silva Nantica	66
Horácková Michaela: Rozšiřování Evropské unie na západní Balkán	77
Jedlínský Jakub: Měnové perspektivy pro Evropu – Water Money a agregátor soukromých měn	98
Kadlec Michal: Statistická analýza vybraných ekonomických ukazatelů v zemích EU	110
Miková Aneta: Problematika fiskální koordinace v EU a její řešení	124
Siráňák Tomáš: Severojižní plynový koridor jakožto východisko pro zajištění energetické bezpečnosti EU v souladu s její dlouhodobou politikou	137
Válková Lenka: Změny v nařízení Brusel I	155

PŘEDMLUVA

Vážení a milí čtenáři,

těš mě, že se Vám do rukou dostává druhé vydání sborníku *Laboratoř Evropské unie* a současně o nejlepší diplomovou práci, který dává čerstvým absolventům vysokých škol možnost veřejně publikovat vlastní studijní nebo výzkumné práce. První vydání sborníku vyvolalo značný zájem jak mezi studenty, tak členy akademické obce, což pro nás bylo povzbuzením pro pokračování projektu.

Evropská unie, a tedy i Česká republika, v poslední době prochází obtížným obdobím ekonomické krize a hledáním cest k obnově hospodářského růstu. Tyto události mají významný dopad na fungování Evropské unie a zejména eurozóny, a mají proto vliv i na Českou republiku, jakkoliv nejsme součástí prostoru společné evropské měny. V květnu 2014 nás čekají volby do Evropského parlamentu. To nám nabízí příležitost vyjádřit svůj názor na budoucnost EU a na to, co od ní očekáváme z hlediska přínosů pro naši zemi, nás samotné či při uplatňování našich práv. Právě v tomto kontextu byl rok 2013 vyhlášen Evropským rokem občanů. Jeho smyslem je jednak přiblížit práva spojená s členstvím v EU, jednak nabídnout příležitost se zapojit do diskuze o budoucnosti Evropy a o názrech, které mají odstranit některé praktické překážky v každodenním životě občanů EU.

Jedním z cílů projektu *Laboratoř Evropské unie* je proto nejen zvýšit zájem studentů o evropské záležitosti, ale zejména dát těm nejlepším možnost prezentace vlastních prací a nápadů. Považuji za důležité, aby v debatě dostali prostor právě ti, kterých se budoucnost týká nejvíce. Studenti, kteří jsou nabídkou ideálů a mají nové a svěží myšlenky, získávají díky tomuto sborníku také šanci stát se součástí odborné diskuze a být inspirací pro nás ostatní. Sborník *Laboratoř Evropské unie* proto může být šancí, jak nenechat jejich často neotřelé pohledy na EU zapadnout, ale naopak je představit a zpřístupnit dalším zájemcům.

Věřím, že vedle ocenění autorů tří nejlépe ohodnocených sytábul diplomových prací bude pro čerstvé absolventy za jejich píli a vynaložené úsilí ceněnou odměnou také vydání tohoto sborníku. Prokázání publikační činnosti může být užitečné nejen pro doktorské studium v případě těch, kteří se rozhodnou pokračovat v akademické dráze a budou i nadále rozvíjet teoretický diskurs o evropské integraci a aktu-

álních očekávání pro Evropu 21. století, ale i pro ty, kteří se chystají zahájit svou profesní kariéru v soukromé či veřejné sféře.

Přeji všem publikovaným statím, aby se staly respektovaným příspěvkem k odborné i veřejné debatě a aby se vydání tohoto sborníku stalo prestižním a pravidelným způsobem ocenění práce a nápadů studentů. A na samotný závěr ještě jednou děkuji všem, kteří zaslali své příspěvky do tohoto projektu a těm, kteří se podíleli na hodnocení jednotlivých prací.

Jan Michal
vedoucí Zastoupení Evropské komise
v České republice

ÚVOD

Diplomová práce je závěrečnou prací, jejímž sepsáním, obhajobou a zveřejněním (zpravidla ve studijním informačním systému příslušné univerzity/vysoké školy) student magisterského studia prokazuje schopnost systematicky a samostatně písemně zpracovat téma související s obsahem studovaného oboru a uplatnit znalosti a dovednosti získané při studiu. Je jednou ze studijních povinností, po jejíchž naplnění student nabývá magisterský titul a stává se absolventem oboru určitého profilu. Obsahová i formální kvalita obhájené diplomové práce svědčí nejen o připravenosti absolventa zahájit svou profesní kariéru, ale také o přístupech a náročnosti jednotlivých univerzitních/vysokoškolských pracovišť.

Jelikož vysoká kvalita diplomové práce jako výstupu z první samostatné výzkumné činnosti studenta, jakož i odpovídající úroveň vzdělanosti absolventů univerzit/vysokých škol a jejich připravenost na výkon povolání v obecném smyslu, jsou v České republice imanentním zájmem celé společnosti, je zapotřebí uvážit každou podpůrnou aktivitu, která napomůže nejen vstupu studentů do praxe, resp. doktorského studia, ale umožní i výměnu zkušeností a spolupráci mezi vysokoškolskými pracovníky při zabezpečování těchto parametrů.

Takovou aktivitou je i projekt *Laboratoř Evropské unie: sborník nejlepších diplomových prací s tematikou EU* (COMM-PRA-7/2012), usilující jak o podněcení zájmu studentů diskutovat o věcné stránce diplomových prací, tj. evropských záležitostech, tak o podpoře kvalitních diplomových prací studentů, jež budou splňovat určitá kvalitativní kritéria. Tento projekt vyhlášený a financovaný Zastoupením Evropské komise v České republice ve spolupráci s Odborem informování o evropských záležitostech Úřadu vlády České republiky je realizován Katedrou světové ekonomiky Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze ve spolupráci s Centrem evropských studií VŠE a zástupci dalších univerzit/vysokých škol v ČR. Jeho posláním je ocenit ty studenty/absolventy vysokých škol, kteří se věnují oblastí evropských záležitostí a jejichž diplomové práce budou přihlášeny do soutěže o nejlepší diplomovou práci a v této soutěži se umístí mezi deseti nejqualitnějšími, zveřejněním sylabů těchto prací ve sborníku, jehož výhradním majitelem bude Zastoupení Evropské komise v ČR. Tím je autorem prací dána možnost prokázat v případě potřeby kvalitu své první vědecké práce a využít ji tak i po skončení vysokoškolského

studia při zahájení profesní kariéry. Ti studenť/absolventi, jejichž práce se umístí na 1. – 3. místě obdrží navíc i finanční odměnu. V tomto kontextu chce zvýšit celkový zájem vysokoškolských studentů o dění na úrovni Evropské unie i mezinárodní úrovni jako takové.

Předkládaný sborník je výsledkem 2. kola realizace projektu, které bylo vyhlášeno v květnu a ukončeno v listopadu roku 2013. Na základě *Výzvy k účasti na projektu Laboratoř Evropské unie a soutěži o nejlepší diplomové práce, určené studentům/absolventům magisterských nebo navazujících magisterských studijních programů/oborů v České republice*, se do tohoto kola přihlásilo se svými diplomovými pracemi 19 absolventů. Na základě hodnotících posudků nezávislých hodnotitelů a vlastního seznámení se s texty o jedenácti nejlepších pracích rozhodla kolektivně sedmičlenná redakční rada, která se řídila následujícími kritérii: stanovení cílů, hypotéza a jejich naplnění; použité metody; obsahová správnost a hloubka provedené analýzy; schopnost argumentace a kritického myšlení; citace a práce se zdroji; formální úprava, jazyková a stylistická úroveň.

Sborník nejlepších diplomových prací – roč. 1, č. 2/2013 – obsahuje autorské syľaby vybraných diplomových prací, které byly jen výjimečně upraveny editorkou sborníku na základě věcné korektury „Evropské komise – Úřadu pro úřední tisky (jazykové korektury)“. Po formální stránce nebyly texty v zásadě pozměňovány a sjednocovány (včetně formy citací a počtu uváděných pramenů děl). Odkáží tak přístupy samotných autorů i zvyklosti příslušných fakult a oborů. Je respektován i rozdílný stránkový rozsah jednotlivých záznamů prací. Diplomové práce v plném znění lze nalézt na internetových stránkách, uváděných za syľabem práce.

Na 1. – 3. místě se ze zveřejněných prací umístily diplomové práce autorů:

1. Mgr. Ing. Barbora Fialová, Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů, obor Mezinárodní obchod;
2. Mgr. Barbora Borůnková, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, obor Mezinárodní vztahy;
3. Ing. Michal Kadlec, Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, obor Podnikání a administrativní

prof. Ing. Eva Cibálková, CSc.
koordinátorka projektu *Laboratoř Evropské unie*
editorka sborníku

EUROSKEPTICISMUS A JEHO POZICE VE VELKÉ BRITÁNII

*Mgr. Barbora Beránková
Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd,
obor Mezinárodní vztahy*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Barbora Beránková

Abstrakt:

Euroskepticismus obecně vnímáme jako myšlenkový proud, který je typický nedůvěrou vůči Evropské unii (EU) či evropské integraci a jejím cílům jako takovým. Nejčastější výtky vůči začleňování do evropských struktur představují ztráta národní suverenity, oslabování důležitosti národních zájmů a přílišná unifikace politik nezohledňující specifika jednotlivých zemí. V této diplomové práci bude kladen důraz na euroskepticismus jako koncept, budou analyzovány jeho ideové zdroje a také nejčastěji uváděné argumenty, kterými euroskeptici podpořují svou teorii. Dále bude pozornost věnována analýze typologii euroskepticismu a polemice nad jeho možným označením za ideologii či cítěnove, neboť se domnívám, že neexistuje obecně přijímaná definice tohoto pojmu. Za modelový příklad si tato práce zvolila autorka právě důpodobně tu historicky nejskeptičtější k procesům evropské integrace v rámci EU – Velkou Británii. V této případové studii tedy bude nejprve zkoumán vývoj případných euroskeptických pozic v rámci Konzervativní a Labouristické strany. Předešlím se ale práce zaměří na (ne)konzistentnost jejich evropských politik v čase, analýzu jejich postoje ve 21. století a odhad budoucího vývoje na základě nejaktuálnějších programových prohlášení. Poslední kapitola je zasvěcena na projevy rezervovaného postoje Velké Británie v praktické politice. Zde se tématu týkají předešlím takové britské zvláštnosti, jako je výjimka ze Schengenské dohody, zachování vlastní měny, pozdní podpis Sociální charty, nepřistoupení k fiskálnímu paktu a další.

Abstract:

Euroscepticism is considered as a stream of thoughts which is typical of the EU distrust or of the European integration and its goals as such. The most common objections to joining the integration proces are loss of national sovereignty, not paying enough attention to national interests

or too strict policy unification that does not allow for national particularities. This master thesis will focus on euroscepticism as a concept, it will analyze its ideological roots and the most frequent arguments in favour of this concept. Furthermore, it will analyze various classifications of euroscepticism as well as its potential to be called a new cleavage or even ideology as I suggest that there is no widely-accepted definition. Great Britain – a representative of traditionally very sceptical approach towards European integration project has been chosen as a model case. In this case study firstly, the development of potential eurosceptical thinking within the Conservative Party and the Labour Party will be explored. More importantly, it will concentrate on the (in)consistency of their European policies in time, analysis of their attitudes in the 21st century and finally it will try to derive the future development of their possible eurosceptical opinions from their current manifestos and public speeches. The last chapter deals with practical consequences of British reserved attitude towards Europe that could be traced in real politics. The unique arrangements such as an opt-out regime from the Schengen agreement, keeping its own currency, late adoption of the Social chapter or not joining the fiscal pact etc.

Klíčová slova:

euroskepticismus, evrdý/měkký euroskepticismus, ideologický/strategický euroskepticismus, eurooptimismus, integrace, Labouristická strana, Konzervativní strana

Klasifikace JEL:

F55

Úvod

Euroskepticismus obecně vnímáme jako myšlenkový proud, který je typický nedůvěrou vůči Evropské unii (EU) či evropské integraci a jejím cílům jako takovým. Stal se běžnou součástí debat o dnešní evropské politice a u mnoha politických stran se objevuje jako význačný programový rys. Euroskeptické postoje mohou být totiž výsledkem napříč politickým spektrem a také napříč členskými státy EU. Nejčastější výtky vůči začleňování do evropských struktur představují ztrá-

ta národní suverenity, oslabování důležitosti národních zájmů a přílišná unifikace politik nezohledňující specifika jednotlivých zemí.

V této diplomové práci bude tedy hlavní důraz kladen na euroskepticismus jako koncept, budou analyzovány jeho ideové zdroje a také nejčastěji uváděné argumenty, kterými euroskeptici podporují svou teorii. Dále bude pozornost věnována analýze euroskepticismu a polemice nad jeho možným označením za ideologii či ideový směr, neboť se domnívám, že neexistuje obecně přijímaná definice tohoto pojmu. Práce se následně pokusí zjistit, jestli je možné euroskepticismus prohlásit za charakteristický rys některých ze stávajících ideologických proudů přítomných v evropských stranických systémech.

Jak již bylo naznačeno výše, tradice euroskepticismu je silná v mnoha členských zemích EU. Tato práce si za modelový příklad zvolila pravděpodobně tu historicky nejskeptičtější k procesům evropské integrace v rámci EU – Velkou Británii. Postupně budou analyzovány prvky jako komplikovanost vstupu Velké Británie do evropských struktur, ekonomická nikoliv ideová motivace vstupu, tradiční izolacionismus vůči Evropě, ekonomická kritika EU (například období thatcherismu) a následně obecná kritika integrace jako takové. Představeny budou dále postoje dvou hlavních britských politických stran – Konserватivní strany a Labouristické strany – vůči evropským tématům a jejich proměny v čase.

Poté, co práce analyzuje euroskepticismus jako koncept a rozebírá historické předpoklady pro euroskeptické nálady v Británii, zaměří se další kapitola na vývoj euroskeptických postojů u dvou zkoumaných politických stran od počátku britského členství v ES až po současnost; především chce detailněji zkoumat vývoj a změny ve 21. století, předpokládá se, že jednak s pomocí sekundární literatury a jednak analýzou stranických dokumentů, veřejných projevů apod. Projevy rezervovaného postoje Velké Británie v praktické politice tvoří námět poslední kapitoly. Zde se tématu týkají především takové britské zvláštnosti jako je výjimka ze Schengenské dohody, zachování vlastní měny, pozdní podpis Sociální charty, nepřistoupení k fiskálnímu paktu a další.

Cílem mé diplomové práce je nejprve zaměřit se na euroskepticismus jako myšlenkový proud, pokusit se upřesnit jeho definici, rozhodnout jeho ideové zdroje a argumenty, na kterých staví a následně rozhodnout, zda může být považován za typický pro některé politické strany náležící ke stejnému ideologickému proudu. V druhé části pak bude zkoumána tradice euroskepticismu ve Velké Británii, především příčiny její euroskeptické pověsti a výsledky tohoto postoje patrné v každoden-

ní evropské politice. Během výzkumu se budu snažit hledat odpověď na několik otázek nejprve obecnějšího rázu: *Můžeme považovat evropský euroskepticismus za silící ideologický proud? Lze euroskepticismus jednoznačně spojit s některým z existujících ideologických proudů? Které jsou nejčastější argumenty euroskeptiků – euroskeptických politických stran? Z čeho vycházejí? Jaké jsou klíčové příčiny euroskepticismu ve Velké Británii? Hypotéza, která se na tyto otázky pokouší odpovědět, tvrdí: „Přestože je euroskepticismus obtížně měřitelným jevem, můžeme tvrdit, že v rámci evropské politiky je silícím ideologickým proudem. Neexistuje tedy jednoznačná korelace mezi euroskeptickým postojem a ideologickou příslušností politické strany.“ Dále si práce kladě několik otázek týkajících se přímo postoje euroskepticismu ve Velké Británii: *Změnil se přístup britských politických stran vůči evropským strukturám v čase? Jak? Co bylo příčinou změny postoje? Jak se projevuje rezervovaný britský postoj při vyjednávání na evropské platformě? Druhá hypotéza, odpovídající na tyto otázky, je následně formulována takto: „Ačkoliv stojí britské politické strany Labour Party a Conservative and Unionist Party ideologicky proti sobě, u obou lze konstatovat postupnou a poměrně výraznou proměnu postoje vůči evropské integraci. Tato změna je zapříčiněna především změnou vnitropolitických, geopolitických a ekonomických podmínek v Británii a Evropě. Důsledkem je posun pozic těchto politických stran vůči EU od tvrdého euroskepticismu k měkké či pragmatické variantě.“**

Z metodologického hlediska bude tato diplomová práce primárně založena na empirické analýze sekundárních zdrojů. Na základě stanovených hypotéz se pokusí odpovědět na nastolené výzkumné otázky. Za tímto účelem budou analyzovány odborné vědecké publikace a články, statistické údaje i dostupné elektronické informační zdroje včetně oficiálních webových stránek britských politických stran. V kombinaci s metodou *policy analysis* bude práce využívat deskriptivního postupu, a to především v případě představení ideových zdrojů euroskepticismu, argumentů podporujících tento myšlenkový směr a v druhé části například při hodnocení historických předpokladů britského rezervovaného přístupu k evropské integraci. Práce se ovšem bude opírat i o analýzu, zejména při kritickém zhodnocení euroskepticismu jako možné nastupující ideologie, reálné přítomnosti nebo nepřítomnosti euroskeptických prvků v programech, prohlášeních, projevech zkoumaných britských politických stran, či budoucnosti euroskepticismu v Británii.

Pro potvrzení/vyvrácení první hypotézy bude nejprve třeba upřesnit definici euroskepticismu a nastolit kritéria, která budou charak-

trízetovat typické euroskeptické prvky. Pro potvrzení/vyvrácení druhé hypotézy se bude práce zabývat analýzou vývoje postojů Labour Party a Conservative and Unionist Party k myšlence evropské integrace a konkrétnímu směřování EU v praxi. Práce bude analyzovat jednak programové směřování stran v dané době, prohlášení jejich ministerských předsedů a jednak konkrétní kroky Velké Británie na poli evropské politiky. Na závěr budou jednotlivé časové etapy srovnány, čímž bude možné prokázat, zda postoj těchto politických stran počal ve vztahu k EU výraznou změnou. Druhá hypotéza předpokládá, že ano.

Přestože idea euroskepticismu je stará jako myšlenka evropské integrace sama, v dnešní době, ať už z důvodu mnoha komplikovaných rozšíření EU, aktuálních ekonomických problémů eurozóny či postupně ztráty konkurenceschopnosti, nabývá opět na síle. V českém akademickém prostředí se tématu euroskepticismu věnuje mnoho pozornosti, nejaktivnějším autorem publikujícím na toto téma je pravděpodobně Petr Kaniok, který působí na Masarykově univerzitě. Existuje několik studií zabývajících se především euroskepticismem obecně a dále jeho typologiemi, pokud se jedná o případové studie, převažuje výzkum euroskepticismu v České republice a střední Evropě, případně zemích postkomunistického bloku. Tato práce tedy v naprosté většině čerpala z dostupné anglosaské literatury, především v části zkoumající dosažený vývoj euroskepticismu ve Velké Británii. Při kompilaci vlastních dat pro období 21. století v Británii se opírala o brisácké zpravodajství, webové stránky brisáckých politických stran a jejich archiv, oficiální stránky institucí EU apod.

První kapitola této práce tedy popíše euroskepticismus jako myšlenkový směr, bude polemizovat nad jeho zařazením jako ideologie nebo případně ideologie. Představí jisté terminologické nejasnosti a problém definování tohoto pojmu. Odpoví otázku týkající se obecných motivací euroskepticismu. Druhá kapitola se odrazí od těchto obecných motivací a zaměří se přímo na faktory, které mohly mít a mají vliv na formování a vnímání evropské integrace přímo ve Velké Británii, uvažují se především historické, geografické a geopolitické okolnosti a dále role politického systému a vnitřního vývoje politických stran. Třetí kapitola prezentuje vybrané typologie euroskepticismu vystavěné na různých kritériích, což mimo jiné demonstruje různé způsoby, jak může být euroskepticismus vnímán, měřen a definován. Neexistuje tedy jen jedna správná odpověď. Práce nakonec vybere koncept, který se zdá nejvhodnější pro výzkum Konzervativní a Labouristické strany a představí detailněji jeho specifika, jejichž projevy pak bude

sledovat u jednotlivých politických stran. Čtvrtá kapitola již pojednává o konkrétním případě Velké Británie. Po té co představí detailnější metodologický rámec, se věnuje historickému vývoji pozic konzervativců a labouristů vůči evropské integraci a cíli ke komparaci těchto počátečních desetiletí s vývojem v novém tisíciletí. Na základě shromážděných dokumentů se pokouší analyzovat pozici euroskepticismu v dnešních politických stranách a dojít k závěru, zda trajektorie politik jednotlivých stran vůči ES/EU je v čase konzistentní nebo nikoliv. Závěrečná pátá kapitola se zaměří na konkrétní projevy euroskeptických nálad v praktické politice. Jedná se o několik vybraných případů, které ovlivňují každodenní život (nejen) Britů, ale které mají zároveň silný politický náboj ve smyslu faktického i symbolického oddělování Británie „od zbytku Evropy“.

1. Teoretické vymezení euroskepticismu

Evropská problematika ovlivnila podobu téměř každé evropské politické strany, neboť otázka celkového postoje k integraci musela být zařazena do stranických programů, i když se prokázalo, že domácí témata jsou při rozhodování voličů stále důležitější. Jan Rovny například uvádí, že by bylo naivní tvrdit, že postoje politických stran týkající se EU nebo jednoduše evropské integrace jsou centrálními tématy politického diskurzu v dané zemi a že „s takto nízkou významností evropské politiky v domácím diskurzu nemůžeme euroskepticismus (ale ani eurooptimismus) považovat za samostatnou ideologii“ (Rovny 2004: 36). To ovšem nic nemění na faktu, že evropská otázka se podílela na formování stranické soutěže v členských státech, šíření politických stran i rozpadu několika vlád (Siner 2002: 5). Takový efekt mohla mít především proto, že protíná všechny dosavadní *cleavages* a zapříčinila tak ideologická prnutí uvnitř již zavedených stran a také proto, že integrace zvýhodňuje především stranické vedení, které je v častějším styku s reprezentanty a prostředím EU a vzdalují se tak střednímu a místnímu stranickému managementu.

Politické strany ovšem nejsou jedinými komunikačními kanály, které by zprostředkovávaly euroskeptickou rétoriku. Naopak, protože jde o hnutí postavené principiálně proti společnosti, hodnocím, globalizaci, které výrazně ovlivňují každodenní život moderního člověka, projevuje se euroskepticismus (jako určitá podskupina antiglobalizačního hnutí) výrazně i ve formě občanských protestů, iniciativ, zakládání

občanských hnutí, tedy celkově aktivit namířených proti vytváření jednotné globální společnosti a civilizaci (Milardović in Aranž, Kanick 2009: 42–43).

Pro začátek můžeme velmi zjednodušeně euroskepticismus uchopit jako rozličné formy opozice vůči evropské integraci (Lecomte 2010: 5). Je to termín, který je relevantní pro velký počet diskursů i akcí, a u kterého je nutné chápat, že se jeho význam měnil v čase. Také můžeme pozorovat velké rozdíly v postojích vůči integraci například evropskými státy, což je zapříčiněno především odlišnými národovostními a státními procesy. V tomto ohledu například Lecomte doporučuje orientovat se podle chronologického vývoje národního státu, vztahu centrum – periferie (včetně postavení menšin), vztahu národní identity k evropsanství, role náboženství ve vztahu k integraci a tradice zahraniční politiky (Lecomte 2010: 83).

2. Velká Británie, evropská integrace a euroskepticismus

Problematický vztah Velké Británie k evropské integraci a jejímu zřeknutí v podobě Evropské unie je zřejmý již od samotného uvedení této myšlenky do praxe. Představuje velké a rozporuplné téma moderní britské politiky. Komplikovanost tohoto vztahu se nejprve projevovala odmítáním přistoupení k evropskému projektu, dále vytvářením vlastních struktur jako byl *European Free Trade Area* (EFTA).

Stát, který kdysi býval koloniální velmocí, ekonomicky více než soběstačný, stát, který si diktoval „pravidla hry“, najednou na počátku nového století plichtí s svou výsadní pozicí. Zejména po druhé světové válce má problémy zajistit potřeby svých vlastních obyvatel, politiky se prosadí mezi staronovými velkými evropskými hráči – Němcem a Francií a celkově se vyrovnat s procesy modernizace a globalizace. Chris Gifford uvádí, že tato změna vytvořila krizi kolektivní identity britských politických institucí a občanské společnosti, která se projevuje právě vysokou měrou současného euroskepticismu (Gifford 2008: 1). Tvrdí, že Británie byla záměrně „učiněna“ euroskeptickou převládě z populistických důvodů, jak text dále vysvětlí.

Tendence, že mainstreamové politické strany se přeorientují z proevropského smýšlení k antievropským postojům, je v Evropě obecně pozorovatelná. V naprosté většině případů převládá opačný trend, tj. že mainstreamové strany upouští od svých euroskeptických postojů a stávají se vůči Unii smířlivější. Británie je ovšem jednou z mála zemí,

kde lze opravdu vysledovat první popisovanou tendenci, tedy konkrétně nekonzistentní chování Labour i Conservative Party (Topaloff 2012: 105). Převládá změny postojů hlavních politických stran spojené s velmi vyhrančenými stanovisky okrajových politických stran neposkytují příliš vhodné prostředí pro formování stabilních a už vůbec ne vstřícných názorů na projekt evropské integrace; i z toho důvodu je britský euroskepticismus obtížně definovatelný a ve většině literatury je považován za svýbytný případ. Je pravdou, že ve Velké Británii je prokazatelná nižší (i když oscilující) míra podpory evropské integrace, což je viditelné například z výsledků Eurobarometru a srovnání s dalšími „starými“ členskými zeměmi. Při vstupu do Společenské hodnotilo ES jako dobré či prospěšné 31 % dotazovaných, v roce 1983 to bylo 32 %, toto procento zůstávalo téměř stejné i po celá 90. léta a pro ilustraci novějších postojů dnešních Britů uvedme, že v roce 2002 toto číslo opět dosáhlo jen 32 %, v roce 2007 se vyšplhalo na 39 %, ovšem v roce 2010 považovalo členství v EU za prospěšné jen 29 % dotázaných Britů.

Následující kapitola upřesní, jaké byly pozice jednotlivých politických stran a potvrdí toto Bakerovo tvrzení, přestože více naznačí různorodost stranických postojů a především frakci uvnitř těchto stran. I v úplných počátcích integračního procesu se totiž vyskytovali zastánci takové budoucnosti, například skupinka „Štrasburských Toryů“ (viz kapitoly 4.2 a 4.3). Druhé význačné období trvající ovšem jen od roku 1973 do uskutečnění referenda v roce 1975 již bylo typické silnými názorovými přestřelkami. Převažující motivací dalšího britského členství v ES byly především ekonomické faktory a po vyjednání nových britských podmínek členství (přestože další text zmíní, že šlo o spíše symbolické změny) byly hlasy euroskeptiků přehlušeny ve prospěch pokračující britské účasti na dalším integrování Evropy. Třetí období ohraničené roky 1975 a 1988 považuje Baker za signifikantní proto, že euroskepticismus se podle něj stává více a více skrytým tématem britské politiky. Od konce 80. let, což je období, od kterého dle něj poslední a aktuální fázi britského euroskepticismu, naopak považuje euroskepticismus za jedno ze stěžejních témat, podle kterého lze zkoumat nastavení moderní britské politické scény i volby. Za charakteristické prvky považuje vzrůstající míru euroskepticismu v rámci Konzervativní strany související hlavně s otázkami suverenity, identity a čím dál vyšší míry propojování. Zkoumání aktuálních podmínek také odhalí, že ekonomické problémy Evropy hrají svou významnou roli v aktuálním konzervativním diskurzu a konzervativci tak apelují především na fungující

vnitřní trh EU, odmítnutí eura či nedostatečnou evropskou konkurenceschopnost. Baker dále uvádí trend nárůstu malých euroskeptických stran i „nový druh“ soft euroskeptiků, kteří sice vystupují primárně jako podporovatelé Evropské unie, ovšem v oblasti monetární politiky stojí jednoznačně proti přijetí společné měny (Baker et al. 2008: 94).

Pokud má tato práce shrnout obecné názory dostupné a zkoumané literatury na příčiny britského euroskepticismu, dá se konstatovat, že tři hlavní skupiny faktorů jsou historické a geopolitické odlišnosti, vývoj uvnitř dvou hlavních politických stran a populismus nebo strategie. Tyto skupiny byly vytvořeny pro účely této práce na základě symézy článků a kapitol věnovaných obecně euroskepticismu v Británii ve zkoumané literatuře.

3. Typologie euroskepticismu

Míra euroskepticismu se liší, od naprostého odmítnutí po kritiku jednotlivých témat, mírnějšího reformismu a také nabývá různých intenzit země od země, politická strana od strany. Harmsen a Spiering například uvádí, že euroskeptické postoje mohou sahát od plošného odmítnutí integrace a opozice k členství až k „pouhým“ výhradám ke konkrétním politikám či orgánům (Harmsen, Spiering 2004: 17–18). Je proto myslím zřejmé, že pojmenovat tento problém jako celek a strukturovat ho, není lehkým úkolem. Následující kapitola představí různé pohledy na to, jak na euroskepticismus nahlížet, podle kterých kritérií lze rozlišovat jeho varianty, co je motivací, které různé euroskeptiky přiměla adoptovat jejich stanoviska, jaké závěry a vize jednotlivé varianty mají. Protagonisty euroskepticismu mohou být politické strany, nadnárodní občanské iniciativy, kampaně, hnutí i náboženské skupiny.

Po analýze mnoha studií zabývajících se variantami euroskepticismu považují za dvě základní skupiny stranický euroskepticismus (*party-based euroscepticism*) a veřejný euroskepticismus (*public euroscepticism*). Vzhledem k soustředění se na postoje Velké Británie a jejích politických stran nás více zajímá stranický euroskepticismus (*party-based euroscepticism*) a jeho varianty. Sacznerbiak a Taggart vymezují výskum stranického euroskepticismu dvěma základními otázkami: Jak lze stranický euroskepticismus definovat a měřit? Co nutí politické strany zaujímat euroskeptické pozice a rétoriku v rámci stranické soutěže? I tato práce se bude v zásadě opírat o tyto otázky. Problémové definování euroskepticismu bylo představeno již na začátku,

a proto zde bude rozlišeno jen o informaci, že stranický euroskepticismus je takovým myšlenkovým proudem, který sdružuje politické strany stojící v opozici vůči procesu evropské integrace. Co se týče měření, práce bude podrobněji zkoumat míru euroskepticismu až v konkrétním případě frakcí v Evropském parlamentu a především v případě britských politických stran, které jsou hlavní oblastí zájmu této práce. V příslušné kapitole pak budou představena i kritéria, na základě kterých se pokusím změřit míru euroskepticismu v těchto politických stranách.

Tato kapitola, představující typologie euroskepticismu, využila k jejímu sestavení dvou kritérií, a to stupeň síly euroskepticismu a motivace politických stran či dalších euroskeptických subjektů. Pro tyto účely považuji za nejúplnější kombinaci motivace ideologické a strategické. Pokud více rozebereme první kritérium, zjistíme, že se jedná o pohled na euroskepticismus z hlediska míry odmítnutí myšlenky evropské integrace, zatímco motivační kritérium vychází z faktu, že politické strany mohou a nemusí být svým ideologickým založením kompatibilní s charakterem Evropské unie, považmo s idejemi, na kterých je založena evropská integrace jako taková. Abychom poněkud hlouběji a byli schopni posoudit, do jaké míry toto je či není pravda, musíme zkoumat dílčí konfliktární linie, které dehomady konstituují ucelený pohled na svět. K těm nejdůležitějším řadím socio-ekonomické motivy (fungování ekonomiky, role státu, společenské nerovnosti i nerovnoměrnost distribuce benefitů atd.), národní suverénní, identitu, dimenzi centrum – periferie, kulturní aspekty, problematiku měřán, lidských práv apod. Pokud se blíže podíváme na strategickou motivaci, jedná se o motivaci čisně praktickou, vycházející z usilování dané politické strany o moc. Mluvíme zde o stranách, které se nacházejí v opozici a využívají euroskeptických nálad k boji proti vládnoucím garniturám v naději, že tímto způsobem dříve či snáze nabydou mocenských pozicí.

4. Britské politické strany a euroskepticismus

Obecným poznatkem vyplývajícím z dosavadního výzkumu a literatury je fakt, že zcela euroskeptické politické strany bývají nacházeny na okrajích politického spektra, zatímco středovější strany se nevyznačují absolutním (hard) euroskepticismem. V každém případě se znaky euroskepticismu v mainstreamových politických stranách od-

lišují od ostatních (okrajovějších) politických stran a bývají formovány konfliktem mezi stranickými frakcemi, tzn. necharakterizují stranu jako celek (Taggart 1998; Saczanski & Taggart 2000, 2001). V souladu s tím se očekává, že mainstreamovější strany se budou vymačkovat pragmatičtějším a umírněnějším postojem, zatímco politické strany na periferii budou pravděpodobně zastávat radikalismus a antisystémovost. Euroskepticismus byl popsán jako jeden z charakteristických rysů antisystémových politických stran, které jsou systematicky vytlačovány z podílení se na exekutivě, přístupu ke zdrojům apod. Euroskepticismus ve své nejpřísnější formě (tedy *hard euroskepticismus*) signalizuje antisystémový postoj, mainstreamové strany by naproti tomu neměly projevovat větší zájem o tuto formu euroskepticismu, neboť by tak ohrozily svou existenci v systému, ze kterého čerpají zdroje pro své fungování. Podle Saczanského a Taggarta je dimenze střed/periferie politického spektra přesvědčivým indikátorem postoje politické strany k evropské integraci, zatímco nesouhlasí s lineárním vztahem mezi dimenzí levice/pravice a pro- či anti- evropskými postoji.

Labour Party a *Conservative and Unionist Party* jsou britské politické strany, na které bude kladen v této kapitole primární důraz. Druhá hypotéza předpokládá poměrně výraznou změnu jejich postoje vůči evropské integraci a konečně i Evropské unii v celém časovém úseku od druhé světové války. Navrhovanými důvody jsou podle druhé hypotézy vnitropolitické, geopolitické a ekonomické změny. Ta dále tvrdí, že „ačkoliv stojí britské politické strany *Labour Party* a *Conservative and Unionist Party* ideologicky proti sobě, u obou lze konstatovat postupnou a poměrně výraznou proměnu postoje vůči evropské integraci. Důsledkem je posun pozic těchto politických stran vůči EU od tvrdého euroskepticismu k měkké či pragmatické variantě.“

Jak již bylo diskutováno při představování jednoduchých typologií, mnoho politických stran může oscilovat mezi více typy euroskepticismu a fakt, že je politická strana zařazena v určitém výzkumu do určité kategorie neznamená, že v dalším nebude klasifikována jinak. Tím trpí především terminologická přesnost, jejíž rozvlácnost a mnohoznačnost jsem komentovala již na začátku této práce, a dále i možnost komparace. Neumayer dodává, že většina studií také, bohužel, sdílí náhled na politické strany jako na tzv. *black boxes*, čímž rozzumí monolitické entity s jasnými, stabilními a nezpochybňovanými názory (ideologií). Ve výsledku je proto velice obtížné postihnout užití a vazby mezi strategickou a ideologickou motivací v politickém diskurzu o evropské integraci (Neumayer 2008: 137–138). I tato práce přiznává možnost míru

snadnosti při zkoumání postojů určených politických stran, která je daná dostupností dat, oběma sledovat dění uvnitř politických stran a dění v podmínkách domácí arény (vnitřní britská politika) a v neposlední řadě také z důvodu upřednostnění přehledné struktury, která umožní komparaci Labour Party a Conservative Party v určitém časovém úseku.

Obecně můžeme tvrdit, že dvě hlavní dimenze, jejichž změny mohou zapříčinit (třebaže postupnou a pomalou) změnu postoje politické strany vůči integraci a Unii, jsou změny v domácí aréně a změny v samotné EU. Hooghe charakterizuje dva různé typy takové změny pozic politické strany. Může jít totiž o ideologickou změnu, tedy postupné docházení k závěru, že myšlenka evropské integrace či spíše aktuální podoba a směřování Evropské unie je v rozporu s identitou a preferencemi politické strany. Velmi odlišný je ovšem případ, kdy politická strana mění svůj názor na EU kvůli voličstvu a jeho preferencím. Pokud jde o takový taktický krok, může ho politická strana využít jako součást boje proti ostatním politickým stranám. Strana může měnit svůj názor na EU, když vstupuje/odchází z vlády, tuší volební úspěch, jako páku pro zužitkování neshod uvnitř konkurenčních stran nebo jako strategii ke změně politické agendy (Hooghe 2007: 7). Zde se tedy dostáváme zpět k ideologicky a strategicky motivovanému euroskepticismu, jak byl představen v typologii Jana Rovného, která byla vybrána pro bližší analýzu Labour a Conservative Party.

5. Britský euroskepticismus v praxi a vize pro volby 2015

Poslední kapitola této práce si klade za cíl představit některé viditelné výjimečné pozice zastívané Velkou Británií v kontextu evropské politiky, jejichž dopady jsou pozorovatelné v praktickém (nejen politickém) životě. Pravděpodobně je samy o sobě nelze označit jen za přímé důsledky euroskepticismu, nicméně rozhodně přispívají k obrazu Velké Británie jako specifického a poněkud odtušňého člena evropské integrace. Motivace stojící za těmito kroky je tedy komplexnější, oprávnění pouze z euroskeptických nálad, ovšem významné se na nich podílí a posiluje britskou roli „*awkward partner*“. Na druhou stranu je pro úplnost nutné dodat, že většinu těchto speciálních postojů Británie sdílí s několika dalšími členy EU. Jsou historické predispozice, ale i velikost britského trhu však přesto činí z Británie zvláště důležitýho člena této „podskupiny“ států.

Předchozí kapitoly se soustředily především na výzkum domácí politiky, přesažji na vývoj a změny evropských pozic ve Velké Británii po druhé světové válce, aktuální nastavení britsko-evropských vztahů dvou předních politických stran a konečně na aplikaci euroskeptického modelu Jana Rovného pro účely posouzení hloubky a motivace případných euroskeptických pozic konzervativců a laboristů. Tato kapitola se naproti tomu chce zaměřit na takové jevy, podle kterých mohou být euroskeptické pozice Velké Británie vnímány za hranicemi této země, ať už v politickém nebo veřejném prostoru. Proto považuji za důležité znovu zdůraznit, že se nejedná o úplný výčet a konzistentní hodnocení potenciálních britských euroskeptických praktik a výstupů vnímaných zahraničními aktéry, ale spíše o nejdiskutovanější a nejzjevnější odlišnosti britské evropské politiky a evropské politiky většiny ostatních členských států.

Závorek se u každého rozebíraného bodu práce pokusí nastínit aktuální postoj a budoucí vizi současné vlády deklarovanou ve svých nejnovějších základních formulovaných jako základní verze volebního programu 2015.

Závěr

Letos uplynulo 40 let od vstupu Velké Británie do Evropského společenství / Evropské unie. Po celou tuto dobu, ale i v desetiletích předcházejících členství, byla evropská problematika španěle uchopitelným tématem pro britskou politickou reprezentaci a v tomto případě ani tak nezáleželo na politické příslušnosti ke konzervativnímu nebo laboristickému táboru. Z mnoha důvodů, ať jde o diskutované geografické, historické či geopolitické odlišnosti, specifický vývoj demokracie a politického systému i například potenciální roli populismu a médií je pozice Velké Británie v Evropské unii specifická, a co je možná důležitější, sami Britové i britská politická garnitura svou odlišnost stále velmi citlivě vnímají a demonstrují.

Pokud bychom chtěli všeobecně označit důležité opěrné body britské politiky v dlouhém období, kreví působí problémy vzhledem k EU, jedná se o preferování mezivládních řešení (ne federalismu), volného trhu a maximální liberalizace (ne protekcionismu, zemědělských dotací apod.) a zvláštní geopolitické pozice, především s ohledem na partnerství s USA, příp. s Commonwealthem (ne evropské obraně, jednotné zahraniční politice bez respektování národních zájmů

apod.). Britský závazek a pouto k Evropské unii tak velmi silko může být vnímán jako zcela oddaný a nespochybnitelný. Andrew Geddes vystihuje tuto situaci, když tvrdí, že bylo složité, ale nakonec proveditelné, prosazovat svoje postoje a budovat partnerství v Evropě, horší je to však s prosazováním evropských zájmů v Británii (Geddes 2004: 228).

Tato práce se zabývala zkoumáním euroskepticismu a jeho role v minulosti, ale především v novém tisíciletí. Evropská integrace totiž v Británii reprezentovala a stále reprezentuje velmi rozporuplné a výbušné téma a otázka euroskepticismu v rámci britské vnitřní politiky nebyla v podstatě nikdy *passé*. Rozdílné postoje dvou hlavních politických stran, ale jak práce uvedla i odlišné názorové frakce v rámci jednotlivých stran, představují v podmínkách britského většinového systému založeného převážně na střídání se dvou politických stran u moci poměrně klíčovou oblast, která může výrazně ovlivnit vnímání dané politické strany veřejností i zahraničními politickými reprezentacemi.

První hypotéza tvrdí, že přestože je euroskepticismus obtížně měřitelným jevem, můžeme tvrdit, že v rámci evropské politiky je silicím ideologickým proudem a také že neexistuje jednoznačná korelace mezi euroskeptickým postojem a ideologickou příslušností politické strany. Předně je nutno uvést, že po důkladné analýze možnosti rozsahu této práce a omezeného množství zdrojů by analýza euroskepticismu v celé Evropě hrozila značná zkratkovitost a neúplnost. Práce se byla nucena opírat o pouhý popis, neboť kvalitní celoevropská komparace by v rámci této práce nebyla proveditelná. Proto se kapitoly věnované vývoji a aktuální pozici euroskepticismu konkrétně zaměřily jen na Velkou Británii a její politický prostor. Detailnější výzkum menších politických subjektů (neparlamentních politických stran) i subjektů občanské společnosti, stejně jako možná komparace Británie s vhodnými státy (například Irsko nebo Dánsko) by pak jistě mohla být námětem pro další výzkum odrážející se od této práce. Primárně je důležité odrazit se od zjištění, že práce nasbavovala dostatečné množství literatury, výzkumu a důkazů na to, aby mohl být euroskepticismus pokládán za samostatnou ideologii, je ale elementem dnešních politických ideologií (od radikální levice přes neoliberály a neokonzervativce až k populistické pravici). Stojí i kvalitativně níže než *cleavage*, řadíme ho do „problematic“ (issue), je „námatem“, „politikem“ či dokonce jen „nástrojem vymezení se“ a ve většině případů můžeme postoj k evropské integraci a předpokládanou míru euroskepticismu odvodit podle již existujících *cleavagů*, nebo spíše kombinací několika z nich. Jak je totiž

vidět z britského případu, labouristé (levice) i konzervativci (pravice) prošli euroskeptickými obdobiami, které u konzervativců stále přetrvává, stejně tak výzkum Taggart a Szczesbiaka potvrzuje, že euroskepticismus je identifikovatelný u levicových i pravicových stran. Navíc bylo zjištěno, že přesnějším kritériem je pozice v rámci politického spektra. Okrajové extremističtější strany vykazují ostřejší euroskeptické postoje výrazně častěji, naproti tomu středovější mainstreamové strany téměř vůbec. Jak vyplývá ze závěrů pro druhou hypotézu, Velká Británie a její Konzervativní strana je se svými občasnými hard euroskeptickými výskyty a poměrně vyhraněnými postoji vůči „Evropě“ v rámci evropských politických systémů poměrně výjimečnou, přestože je vládní catch-all stranou, které obvykle nebývají hlavním zdrojem euroskepticismu nebo mají alespoň tendenci svůj euroskepticismus mírnit, pro Konzervativní stranu toto pravidlo zcela neplatí. Nejednoznačnost korelace mezi ideologií a euroskeptickými postoji politické strany můžeme potvrdit.

Druhá hypotéza se zabývala změnami postojů Konzervativní a Labouristické strany v čase, její přesné znění bylo: „Ažkoliv stojí britské politické strany Labour Party a Conservative and Unionist Party ideologicky proti sobě, u obou lze konstatovat postupnou a poměrně výraznou proměnu postojů vůči evropské integraci. Tato změna je zapříčiněna především změnou vnitropolitických, geopolitických a ekonomických podmínek v Británii a Evropě. Důsledkem je posun pozic těchto politických stran vůči EU od tvrdého euroskepticismu k měkké či pragmatické variantě.“ Můžeme potvrdit, že postoj obou politických stran k evropské integraci se od konce druhé světové války, ale i od počátků britského členství změnil, a to výrazně; zlomovým bodem bylo období na konci 80. a počátku 90. let. Práce nakonec rozhodla zkoumat tyto změny optikou modelu Jana Rovného a jeho kombinaci dvou škál: hard vs. soft euroskepticismus a dále ideologicky vs. strategicky motivovaný euroskepticismus. Práce došla k závěru, který potvrzuje výchozí hypotézu jen částečně. Konzervativní strana prodlhla vývoj od euroskeptické politické strany k euroskeptické, u labouristů šel tento vývoj přesně opačným směrem. V daných euroskeptických obdobích ovšem vždy u obou stran převažoval soft euroskepticismus (nespokojenost s konkrétními politikami, s aktuálním směřováním ES/EU), ovšem je fakt, že příležitostně podnikali labouristé i konzervativci takové kroky, případně pronášeli takové výroky, které by se izolovaně za hard euroskeptické považovat daly.

Závěrem tedy můžeme shrnout, že euroskepticismus dvou hlavních britských politických stran byl a je hodnocen jako soft euroskepticismus, který občas může vykazovat hard euroskeptické prvky, které však bývají jen důsledkem aktuální politicko-ekonomické situace, jako je například období ekonomické krize, porážka po volbách, vymezování se vůči druhé politické straně během předvolebního boje apod. S ohledem na druhou dimenzi tohoto modelu práce zjistila, že s velkou jistotou můžeme tvrdit, že výrazná změna postoje na přelomu 80. a 90. let byla motivována převážně ideologicky. V podstatě šlo o odklon převážně ekonomicky zacílené integrace, což bylo problematické pro pokračující podporu ES konzervativci a naopak větší sociální snahy Společensví se staly prvkem ovlivňujícím pozitivní změnu postoje labouristů vůči ES. Dále bylo ovšem zjištěno, že i prvky strategického euroskepticismu jsou v britské politice využívány jako součást politického boje. Shrnutím klíčových bodů analýzy základních stranických hodnot, volebních programů do národních i evropských voleb, volebních prohlášení a priorit odpovídajících evropských frakcí můžeme tedy potvrdit vliv vnitropolitických faktorů (politický boj) a zejména potom ekonomických podmínek a priorit.

Navíc práce zjistila i určitou relevancnost sociálních témat, které druhá hypotéza původně neuvažovala, pro motivaci změny chování vůči ES/EU, především v souvislosti se Sociální chartou a Maastrichtskou smlouvou, byla euroskeptická rétorika konzervativců velmi zjevná a ostřejší i aktuální požadavek na vrácení pravomocí na národní úroveň v oblasti sociálních záležitostí a zaměstnanosti je stejného druhu. Se všemi specifiky v britském postoji vůči Evropské unii to ani dnešní politická garnitura nemá jednoduché. Ekonomická krize je katalyzátorem nových myšlenek a Unie deklaruje snahu přiblížovat se federaci, ať už mluvíme o fiskálním paktu nebo pokusech o vytvoření bankovní unie. Takto výrazné kroky jsou samozřejmě snadným cílem euroskeptických kritiků, proto se může zdát, že je euroskepticismus v dnešní Evropě na vzestupu. Objeektivně však půjde turo skutečnost hodnotit až s odstupem času a odeznáním nejvýznamnějších důsledků krize. Britský konzervativní euroskepticismus ovšem aktuálně rozhodně nevykazuje známky ustoupení ze svých pozic. Jak bylo demonstrováno na zamýšlených tématech pro parlamentní volby 2015, minimálně další konzervativní vláda by v rámci svých požadavků na EU spíše přivítala a komplikovanost přijímání a prosazování evropských zájmů v Británii tak má vysoký potenciál zůstat i nadále typickým britským znakem.

Použitá literatura

- [1] ASHFORD, Nigel. The Political Parties. In GEORGE, Stephen (eds.). *Britain and the European Community: The Politics of Semi-Detachment*. Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 119–148.
- [2] BAKER, David et al. Euroscepticism in the British Party System. In SZCZERBIAK, Aleks; TAGGART, Paul. *Opposing Europe?: the Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 93–116.
- [3] BROWN, Gordon. 1997. *UK Membership of the Single Currency: An Assessment of the Five Economic Tests*. HM Treasury [online]. Dostupné na: <http://hmtreasury.gov.uk/d/single.pdf> (1. 4. 2013).
- [4] CAMERON, David. 2013. *EU Speech at Bloomberg*. The Official Site of the British Prime Minister's Office [online]. Dostupné na: <http://www.number10.gov.uk/news/eu-speech-at-bloomberg/> (17. 4. 2013).
- [5] CLEGG, Nick. 2013. *EU Referendum Would Hit Jobs and Growth*. The Telegraph [online]. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9820538/Nick-Clegg-EU-referendum-would-hit-growth-and-jobs.html> (17. 4. 2013).
- [6] CONTI, Nicolò. *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case*. SEI Working Paper, č. 70. Brighton: University of Sussex, 2003. 41 s.
- [7] CONVERGENCE REPORT MAY 2012. *European Central Bank*. 2013. Dostupné na: <http://www.ecb.int/pub/pdf/connpr/cr201205en.pdf> (4. 5. 2013).
- [8] EMERSON, Michael. *Britain, Ireland and Schengen: Time for Smarter Bargain on Visas*. CEPS Policy Brief [online]. 2011. Dostupné na: <http://www.ceps.eu/ceps/dtd/5961/pdf> (4. 5. 2013).
- [9] FLOOD, Christopher. The Challenge of Euroscepticism. In GOWER, Jackie (eds.). *The European Union Handbook*. 2nd ed. London: Fitzroy Dearborn Publishers, 2002, s. 73–84.

- [10] GEDDES, Andrew. *The European Union and British Politics*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004. Vyd. 1. ISBN 978-0-333-98121-4.
- [11] GIFFORD, Chris. *The Making of Eurosceptic Britain: Identity and Economy in a Post-Imperial State*. Aldershot: Ashgate Publishing Company, 2008. ISBN 978-0-7546-7074-2.
- [12] GORDON, Mike. *The European Union Act 2011*. UK Constitutional Law Group. Dostupné na: <http://ukconstitutionallaw.org/2012/01/12/mike-gordon-the-european-union-act-2011/> (17. 4. 2013).
- [13] HAGUE, William. „Foreign land” speech. Public document, The Guardian [online]. 2001. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/politics/2001/mar/04/conservatives.speeches> (6. 4. 2013).
- [14] HARMSSEN, Robert; SPIERING, Menno. *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam: Editions Rodopi, 2004. 290 s. ISBN 978-9042019461.
- [15] HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 482 s. ISBN 80-86432-95-5.
- [16] HOGGHE, Liesbet. „What drives euroscepticism?”, *European Union Politics*. 2007, vol. 8, č. 1, s. 5–12.
- [17] KANIOK, Petr. *Idiové zdroje euroskepticismu* [online]. Online prezentace. 2009. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na: <http://is.muni.cz/hl/1423/jaro2009/EVS136/um/> (14. 10. 2012).
- [18] KOPECKÝ, Petr; MUDDE, Cas. Two Sides of Euroscepticism. *European Union Politics*. 2002, vol. 3, č. 3, s. 297–336.
- [19] KUČEROVÁ, Irah. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. 347 s. ISBN 80-246-1212-7.
- [20] LECONTE, Cécile. *Understanding Euroscepticism*. 1st ed. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010. 307 s. ISBN 978-0-230-22807.

- [21] LOURIE, Julia. *The Social Chapter* [online]. Research Paper 97/102, House of Commons Library. Dostupné na: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/RP97-102> (4. 5. 2013).
- [22] MILARDOVIĆ, Anđelko. Euroskepticism in a Conflict of Ideologies of the Second Modernism. In ARATÓ, Krisztina; KANIOK, Petr. *Euroscepticism and European Integration*. Zagreb: Political Science Research Centre, 2009, s. 39–76. ISBN 978-953-7022-20-4.
- [23] MILNER, Henry. „YES to the Europe I want, NO to this one.” Some reflections on France’s rejection of the EU constitution. *The EU and its „constitution”. Political Science & Politics*. 2005, vol. 39, č. 2, s. 257–260.
- [24] NEUMAYER, Laure. „Euroscepticism as a Label”, *European Journal of Political Research*. 2008, vol. 48, s. 135–160.
- [25] OUDENAREN, John Van. *Uniting Europe: An Introduction to the European Union*. Vyd. 2. Lanham: Rowman & Littlefield, 2005. 423 s. ISBN-13: 978-0742536616.
- [26] PELINKA, Anton. Euroskepticism in a Conflict of Ideologies of the Second Modernism. In ARATÓ, Krisztina; KANIOK, Petr. *Euroscepticism and European Integration*. Zagreb: Political Science Research Centre, 2009, s. 15–38. ISBN 978-953-7022-20-4.
- [27] RIISHOU, Søren. „Europeanism and Euro-scepticism Experiences from Poland and the Czech Republic”, *Central European Studies*. 2004, vol. 6, č. 4. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=211> (18. 2. 2013).
- [28] ROSAMOND, Ben. „The Labour Party and European Integration”, *Politics Review*. 1994, vol. 3, č. 4, s. 21–23.
- [29] ROVNY, Jan. Conceptualising Party-based Euroscepticism: Magnitude and Motivations. In VUJLSTEKE, Marc; FIEDLER, Anja, SETTEMBRI, Pierpaolo (eds.). *Does Euroscepticism have a passport? Collegium*. 2004, č. 29, s. 31–48.
- [30] SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 466 s. ISBN 8073250624.

- [31] SITTER, Nick. *Opposing Europe. Euro-scepticism, Opposition and Party Competition*. SEI Working Paper no 56. Brighton: University of Sussex, 2002. 29 s.
- [32] SPIERING, Menno. British Euroscepticism. In HARMSEN, Robert; SPIERING, Menno. *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam: Editions Rodopi B. V., 2005, s. 127–150.
- [33] SZCZERBIAK, Aleks; TAGGART, Paul. *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. 1st ed. New York: Oxford University Press, 2008. 403 s. ISBN 978-0-19-925830-7.
- [34] TAGGART, Paul. „A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary West European Party Systems“, *European Journal of Political Research*. 1998, vol. 33, č. 3, s. 363–388.
- [35] TAGGART, Paul. *Parties, Positions and Europe*. In TAGGART, Paul; SZCZERBIAK, Aleks. SEI Working Paper, no. 46. Brighton: University of Sussex, 2001.
- [36] TAGGART, Paul; SZCZERBIAK, Aleks. *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*. SEI Working Paper, č. 69. Brighton: University of Sussex, 2003. 27 s.
- [37] TOPALOFF, Liubomir K. *Political Parties and Euroscepticism*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012. 258 s.
- [38] WATTS, Duncan; PILKINGTON, Colin. *Britain in the European Union Today*. 3rd ed. Manchester: Manchester University Press, 2005. 295 s. ISBN 0-7190-7179-8.

<https://is.cuni.cz/webapps/ezp/detail/128367/?lang=cs>

(na uvedené adrese je dostupný abstrakt a další informace ohledně diplomové práce; kompletní text je chráněn přístupovým heslem do informačního systému Univerzity Karlovy)

DEMOKRATICKÝ DEFICIT

Mgr. Vladimír Bězik

Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta,

obor Právo a právní věda

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Vladimír Bězik

Abstrakt:

Tato práce má za cíl definovat fundamentální chápání pojmu demokratický deficit. Provádí čtenáře základními historickými a myšlenkovými zdroji demokratického myšlení a následně definuje, co je demokratický deficit na základě normativně vymezených materiálních znaků moderní liberální demokracie. Zkoumá některé klíčové instituce vnímané jako potenciální zdroje demokratického deficitu – především Ústavní soud České republiky a Evropskou unii a usuzuje nezbytnost historického nahlížení na moderní stát pro objektivní chápání míry demokratického deficitu. Nakonec posuzuje českou právní politickou scénu jako celek a navrhuje některé oblasti, kde by si stát mohl počínat více demokraticky.

Abstract:

This thesis aims to define the fundamental understanding of the concept of democratic deficit. It takes the reader through the principal historic and conceptual roots of democratic thought and thereby defines what a deficit of democracy is, based on normatively defined material properties of a modern liberal democracy. It evaluates some of the key institutions that appear as potential sources of democratic deficit – namely the Constitutional Court of the Czech Republic and the European Union, defines their role in a democratic society and postulates a need for democratic perspective towards the modern state to be able to objectively understand the level of democratic deficit. Lastly, it examines the Czech polity as a whole and suggests several areas where the state can perform more democratically.

Klíčová slova:

demokratický deficit, demokracie, liberalismus, legitimita, ústava, ústavní soud, Evropská unie

Klasifikace JEL:

B25, F58, I20, K10

Úvod

Demokratický deficit je obecně chápán jako neschopnost některých institucí dostatečně zdůvodnit svou činnost vůči občanům jako zdroj existence a legitimacy celého institucionálního systému. V obecním chápání pojmu vidí autor dva zásadní problémy. Prvním z nich je obecně přijímaný úzus vnímání demokratického deficitu jako pojmu bez dalšího evidentního. Druhým problémem, který provází užívání tohoto pojmu, je jeho úzká spjatost s Evropskou unií. Takřka všechny reference na něj se minimálně v českém a kontinentálním diskursu omezují na otázku legitimacy Evropské unie, což by mohlo navodit dojem, že jediná instituce (či soubor institucí), která demokratický deficit vykazuje, je právě EU. Právě naopak, sledujeme-li, že na činnost vnitrostátního parlamentu, vlády, správních orgánů či soudnictví má většina občanů krom výkonu svého aktivního volebního práva minimální vliv, je na místě hovořit o demokratickém deficitu.

První část této práce má za cíl definovat základní pojmy, odpovědět na otázky, co rozumíme pod pojmem demokracie, jak je v současném zřízení její model modifikován ve prospěch jiných potřeb společnosti, co lze rozumět pod pojmem legitimita moci, co ospravedlňuje zastupitelskou demokracii a jaké jsou její charakteristické znaky. Cílem je přinést nové a mnohem širší paradigma v chápání pojmu demokratického deficitu, kdy neexistuje příčinná souvislost mezi vůlí lidu a konkrétním výsledkem legislativní, exekutivní a judičiální činnosti veřejných orgánů a akcí.

Druhá část pak rozebírá vybrané složky veřejné moci a *de lege lata* na základě konceptů vymezených v první části zhodnotí míru demokratického deficitu v těch složkách veřejné moci v České republice, kde lze o demokratickém deficitu mluvit, tedy u soudní moci (především soudnictví ústavního) a souboru institucí *sui generis*, tedy Evropské unie.

Poslední část nakonec přinese východiska z otázek, které přinesla především část druhá ve svých jednotlivých částkách, a nabídne jak možná řešení *de lege ferenda* (jak reálně proveditelná, tak i vesměs

hypotetická) pro minimalizaci demokratického deficitu ve veřejném životě, nebo nabídne ospravedlnění deficitu v zájmu jiných hodnot a cílů esenciálních pro aktuální liberálně demokratické zřízení.

1. Základní pojmy a teoretická východiska

Veškerý výzkum politických systémů, státních režimů a potažmo ústavních pořádků a z nich vznikajících právních řádů bude nevyhnutelně spjat s otázkami, u koho byla koncentrována moc, jaké je její rozložení mezi jednotlivými subjekty, proč tomu tak je a ideálně i jestli neexistuje jiné, potenciálně lepší řešení. Pojem moci, potažmo autority je však, patrně schválně, do značné míry vágní a spíše než o jejím původu a podstatě lze s určitostí mluvit o jejím charakteristickém projevu. Tím je schopnost jednoho subjektu (držitele moci) přimět subjekty jiné, aby učinily něco, co by jinak neučinily. ⁽¹⁾ Pojmem velice úzce spjatým s autoritou je legitimita. Zatímco autoritu můžeme chápat jako fenomén sociologický, legitimita (potažmo legalita) je pojmem mnohem více povahy právní a mnohem blíže se týká konkrétního ústavního zakotvení moci. Legitimita moci znamená „její zdůvodnění a její akceptaci.“ ⁽²⁾

Je to tedy jakási moderní vyjádření společensko-smluvní teorie v praxi – pokud vládce či vládcové porušují své povinnosti, které jim byly svěřeny na základě společenské smlouvy, mají subjekty právo si její plnění vynutit, v nejhrošim případě smlouvu vypovědět. Nelze tak zcela tvrdit, že možnost vymocení společensko-smluvních povinností má pouze hegemon (mechanismy i tak samozřejmými jako trestněprávní odpovědnost), ale především v moderním ústavním pojetí i samotný občan vůči hegemonovi. Taková ústava, která dává mocenským složkám do rukou jenom tolik pravomoci, kolik je potřeba, je tedy z našeho pohledu legitimní. Hodnotové hledisko legitimacy je bezpochyby konstruováno jako soubor hodnot demokratických. Jinak řečeno, legitimní je takový režim, taková vláda, která je demokratická – demokratická hodnotově a demokratická procedurálně. Veškeré vlastnosti, které míru demokracie či demokratickosti snižují a oslabují, legitimitu snižují.

⁽¹⁾ Heywood, A., *Politická teorie*. Praha: Eurasia Bohemia, 2005. 335 s. ISBN 8086861414, s. 114.

⁽²⁾ Hollander, P., *Základní všeobecné ústavní systémy*. Písek: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009. 364 s. ISBN 978-8073801786, s. 59.

Existují vlastnosti, které, jsou-li kumulativně v dostatečné míře přítomny, můžeme mluvit o demokratickém režimu. Čím více jsou oslabeny, k tím většímu deficitu demokracie dochází a tím menší legitimita daný režim má. V tomto případě se jedí jako ideálních sedm klíčových vlastností, které vymezil profesor politologie z Univerzity v Missouri, Lyman Tower Sargent: zapojení veřejnosti, zastupitelský systém, zákonnost, rozhodování většiny, rovnost, svoboda, vzdělání. ⁽¹⁾

Pokud je některý ze znaků nepřítomen nebo oslaben, můžeme hovořit o demokratickém deficitu. Ten oslabuje legitimitu zřízení a je úspěšně zhojitelný pouze tehdy, když oslabení jednoho aspektu demokracie posílí aspekt jiný. Pokud tomu tak není, režim ztrácí legitimitu. V následujících řádcích přichází analýza některých složek moci v České republice a rovněž orgánů Evropské unie, do jaké míry naplňují znaky demokracie vymezené výše, resp. do jaké míry vykazují jejich deficit.

2. Moc soudní

Moc soudní je složkou státní moci jevící se na první pohled mocensky nejslabší – ačkoli z pohledu státoprávní teorie ji k tomu nic nepředurčuje, právě naopak, její význam má být přímo úměrný významu ostatních komponent státní moci a má sloužit jako brzd a protiváha k exekutivě a legislativě. Dodržování principů právního státu, zákonnosti a potažmo ústavnosti je pro demokracii nezbytné, stejně tak jako je nezbytná demokracie pro důsledné naplnění zákonnosti. Pokud jsou naplňovány toliko procedurální znaky zákonnosti a jsou dodržována pravidla bez ohledu na svůj obsah a roli ve společnosti, jedná se o redukovanou a tedy nevyhnutelně nedemokratickou aplikaci zákonnosti. Zákonnost redukována toliko na přítomnost institucí a formálních pravidel chování pak činí z demokracie stejně redukovanou demokracii a nevyhnutelně pak dochází k jejímu deficitu. ⁽²⁾

Ústavedárce pak dává Ústavnímu soudu ČR do rukou kontrolu aktů zákonodárce. Od silné garanční pozice Ústavního soudu dělí od

⁽¹⁾ Sargent, L. T., *Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*. Belmont: Thomson, 2006. 312 s. ISBN 978-0534682413, s. 57.

⁽²⁾ Srst. Procházka, R., *Čas a soudcovie v konstituční demokracii*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2011. 139 s. ISBN 978-8073803285, s. 66.

soudcovského státu pouze možná plíživá genéza. Slovenský ústavní právník Radoslav Procházka, který obecně volá po minimálním možném angažmá ústavních soudů a maximální možné lidové participaci na tvorbě moci, tuto diskusi uzavírá modelem, dle jeho slov, „popufistického konstitucionalismu“, který by se procedurálně dal nazvat jakousi organickou teorií ústavního pořádku. Chce od ústavy „...tři věci: aby byla základním zákonem, nejvyšším zákonem a našim zákonem. Základním zákonem je ústava, když vymezuje rámec vládnutí a rozděluje v něm pravomoci a povinnosti. Nejvyšším zákonem je, když je reflexí hodnot, které stojí výše než obyčejná legislativa a berou ji na zodpovědnost. A našim zákonem je, jestli ji můžeme chápat jako výsledek našeho kolektivního úsilí jako lidu.“^(*) Lid (skrze své zástupce) i Ústavní soud mají v udržování takto zaručené trojí legitimacy své nezastupitelné místo. K nezhojitelnému deficitu v demokracii dojde pouze tehdy, když se ocitneme v situaci, kdy Ústava nebude buď zákonem základním, nejvyšším, nebo našim.

3. Evropská unie

Evropská unie je „... daleko více než jen mezinárodní organizací, její součástí jsou nadnárodní instituce, jakými jsou Evropská komise, Evropský parlament, Evropský soudní dvůr, Evropská centrální banka a různé jiné úřady a právní systém, který je nadřazen i ústavám jednotlivých států. Z tohoto důvodu nemůže být Evropská unie legitimizována pouze skrze své členské státy, které na ni participují, jak to bývá v případě šesti mezinárodních organizací. Zároveň však Evropská unie nemůže být definována jako stát, protože stěžejní kompetence typické pro stát, jako je společná armáda, nezávislá daňová politika, politika vzdělávání, přechodnostný a nezávislý sociální systém nejsou a pravděpodobně se nestanou součástí společné evropské politiky. Proto nemůže být EU legitimizována ani modelem čistého státu.“^(*)

(*) Procházka, R., *Lid a soudcovie v konfliktu/nej demokracii*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2011. 139 s. ISBN 978-8073803285, s. 124.

(*) Milre, M. A., „Democratic Deficit“ in the European Union? *Geopolitics*. net [online]. 2004 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <<http://www.geopolitics.net/EUROPE%20EN%20FORMATION/Democratic%20Deficit%20in%20the%20European%20Union.pdf>>.

Odpověď na to, proč sehláváme v konceptualizaci legitimacy moci jiné než státní je, že za všemi teoriemi demokracie vidíme jako držitele moci stát, takový, v jakém žijeme dnes a žili jsme již po staletí. Jak neobjektivní je toto vidění, však velice trefně říkáji stoupenci vědeckého směru historická sociologie. Autoři, kteří tento koncept vnesli do pole mezinárodní politiky a politiky obecné, Stephen Hobden a John M. Hobson, operují s představou, že všechny fenomény ve společnosti vnímáme jako předurčený pro naši dobu, která je vrcholem voňkárského historického vývoje. Pokud se podíváme na všechny vlastnosti, které jsme v předchozím výkladu legitimnímu demokratickému zřízení připisali, zjistíme, že mohou stejně tak dobře platit i zcela mimo kontext národního suverénního státu jak je známe dnes. Mohou být aplikovány směřně na různých hierarchických úrovních suverenity či polo-suverenity, mohou být zajišťovány entitou, která nemá s ovládaným národem nic společného (nebo je vůči kategorii národa zcela indifferntní), nebo mohou být tyto zásady ctěny zcela jiným způsobem, na základě zcela jiných mechanismů uplatňování veřejné moci, které si zatím neumíme představit. Legitimní je takový mocenský aparát, který zapojuje veřejnost do rozhodovacího procesu, má zastupitelský systém, vládne mu zákonnost, rozhoduje v něm většina, občané jsou si rovni, jsou svobodní a mají dostatečnou úroveň vzdělání. Vnímá jako garanta těchto atributů národní stát je proto redukcionistické.

K ne nepodobným závěrům se dostává ve své analýze povahy EU i David Ward z Westminsterské univerzity: „Historicky národní stát naplnil svůj účel a veřejné sféry národů [nyní] fungují jako prostředek pro naplnění podstaty občanství (...), je však nutno říci, že na tomto stavu není nic absolutního ani přirozeného.“^(*)

Jak uznává i Ústavní soud ČR^(**), všechny instituce EU čerpají svou legitimitu buď přímo od lidí (pouze případ Parlamentu), nebo skrze legitimní vlády jednotlivých členských států. Lze připustit, že by bylo mnohem více žádoucí, kdyby mnohem více orgánů bylo tvořeno zástupci s přímějšími vazbami na své voliče, v takovém případě však stejný problém vykazují i v rámci České republiky všechny soudcové, vláda či celý byrokratický aparát – jeho členové obvykle obsazují svou funkci „zprostředkovaně“, na základě vůle zástupců volených. Z tohoto

(*) Ward, D., *The European Union Democratic Deficit and the Public Sphere: An Evaluation of EU Media Policy*. Amsterdam: IOS Press, 2004. 148 s. ISBN 978-1586032814, s. 12.

(**) Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 29/09.

důvodu lze postavít Evropskou unii jako celek na roven jiným nevoleným vnitrostátním institucím a buď připustit, že demokratický deficit nevykazují, nebo naopak vykazují, ale svou užitečností pro jiné složky svobodné demokratické společnosti převažují nad svými nedostatky.

Přínos Evropské unie pro demokracii je především v těch jejích atributech, které zakotvují a prohlubují práva a svobody, jak pozitivní tak i negativní. EU silně přispívá hned k několika podobám rovnosti. Zakotvuje svobodu pohybu občanů v rámci jejího prostoru, to znamená, že na občana EU, až na výjimky, musí jednotlivé státy a přinejmenším pak jejich veřejnoprávní instituce hledět bez rozdílu na to, kterého členského státu je občanem. Volný pohyb zaměstnanců po Evropské unii také přispívá k rovnosti ekonomické – nejenže ve většině případů není občan Unie omezen nabídkou práce ve své domovské zemi, ale po splnění podmínek může mnohem snadněji využívat sociální systém zvolené země. Unie tedy zajišťuje mnohem rovnější přístup k ekonomickému blahobytu svých občanů, než kdyby ji nebylo.

S rovností úzce souvisí svoboda a krom toho, co již bylo řečeno o rovnosti, nutno zdůraznit volný (neboli svobodný) vnitřní trh v Unii a volný pohyb zboží, volný pohyb služeb, volný pohyb kapitálu a volný pohyb osob. I když tyto svobody jsou zakotvovány institucionálně a „seshora“, nezdá se být náhodou je zařazovat mezi svobody pozitivní. Právě naopak, ruší konvence, které zde přinesl výše rozšířený historicky podmíněný konstrukt suverénního státu. V tomto světle je snaha o prohlubování otevřenosti vnitřního trhu, ale i rovnosti občanů, snahou o návrat k jakémusi „přirozenějšímu stavu“ v situaci, kdy se alespoň zčásti a na omezeném prostoru některé atributy státní suverenity a uzavřenosti vyčerpaly.

Kde se tedy projevuje demokratický deficit Evropské unie, když racionální úvaha ukazuje, že většina atributů demokracie v Evropské unii funguje, pouze na jiné úrovni? Zdá se, že problém je v poslední jmenované důležité součásti demokracie, ve vzdělání. Nedostatečné vzdělání a nezájem lidí o věci veřejné je obecným problémem pro plnohodnotnou demokracii na každé úrovni, dvojnásob to však platí pro Evropskou unii. Tento nedostatek velice trdně shrnul Marek Avbelj, slovinský profesor ústavního a evropského práva, který tomuto textu ne nepodobným způsobem vylučuje, že by EU vykazovala velkou míru „formálního“ demokratického deficitu. Namísto toho však se však Unie výrazně týká demokratický deficit „sociální“. „Evropané zjevně nevědí dost o EU a jejích institucích považovaných za příliš vzdálené obyčejným lidem. Tato neznalost způsobuje nízkou motivaci a nezájem na

participaci na otázkách týkajících se EU. Začarovaný kruh sociálního demokratického deficitu se tak uzavírá.“⁽⁹⁾ Avšak pokračuje zdůvodněním spočívajícím v tom, že Evropané jako celek netvoří dílno (¹⁰), necítí souměřitelnost s ostatními Evropany a nejsou si vnitřně vědomi svého místa v evropském kontextu, státní hranice pořád rozdělují jejich svět v dichotomii „my a ti ostatní“.

4. Atributy demokracie *de lege ferenda*

Tato podkapitola *de lege ferenda* představuje možnosti, jak lze v oblastech atributů demokracie představených v první kapitole míru demokracie ve státě posílit.

Princip zapojení veřejnosti se týká třeba zjednodušování přístupu občanů v zahraničí k volbám, ale i přístupu místních cizinců nejen k volbám, ale i k veřejným funkcím. Když má jednotlivec prokazatelně úzký vztah ke státu, ve kterém žije, naplňuje tím materiální podstatu občanství, kterému ta formální má pouze sekundovat a zajišťovat je.⁽¹¹⁾ Rovněž by však měla veřejná moc zajistit širší uplatnění přímé demokracie, referend a lidových iniciativ především na místní úrovni, která je běžnému občanovi blízká a srozumitelná. V České republice také dodnes chybí účinný zákon regulující lobbying, jakkoli je ten každodenní a akceptovanou realitou a důkazem zdravé pluralnosti společnosti a inkluze rozhodovacího procesu.

Zastupitelská demokracie by měla být skutečně zastupitelskou demokracií, nikoli „dočasnou oligarchií“. Proto je potřebná pokud možno co nejúzká vazba mezi voličem a jeho zástupci. Ta by se dala

⁽⁹⁾ Avbelj, M., *Can the New European Constitution Remedy the EU „Democratic Deficit“?*. Open Society Foundations [online]. 2005 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <<http://www.soros.org/sites/default/files/democratic-deficit-300-50310.pdf>>.

⁽¹⁰⁾ Avbelj, M., *Can the New European Constitution Remedy the EU „Democratic Deficit“?*. Open Society Foundations [online]. 2005 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <<http://www.soros.org/sites/default/files/democratic-deficit-300-50310.pdf>>.

⁽¹¹⁾ Ševc, Cao, D., *Přístup cizinců k veřejným funkcím* [online]. 2012 [cit. 2012-06-22]. 76 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Pavel Molek, Ph.D., LL.M. Dostupné z: IS MU <https://is.muni.cz/uch/h/257448/pravf_m/Daniel_Cao_-_diplomova_prace.pdf>.

prohloubit třeba obligatorním impeachmentem a následnou odvolatelností jednotlivých představitelů na základě lidové iniciativy (korigovanou dostatečným lidovým kvorem) nebo rozpustitelností přinejmenším Poslanecké sněmovny na základě referenda. Stejně tak by měl být rozšířen katalog institucí EU volených lidově a nikoli nevyhnutelně v obrovech tvořených jednotlivými státy. Rovněž je větší mírou zastupitelského principu možné zajistit zakotvením odpovědnosti představitelů orgánů EU volanému sboru, tedy Evropskému parlamentu, či přímo jejich kvoci na základě legitimacy Parlamentu.

Stanovení a udržování právního řádu je možná nejvýsadnější pravomocí státu, a pokud bychom čistě teoreticky omezili stát pouze na jakéhosi „nočního hlídače“, právo by bylo tím posledním, v čem stát monopol mít musí a bez čehož stát jako takový zaniká. Je důležité, aby právní řád odrážel čím dál tím výrazněji společenskou změnu a pokrok. Pouze málo důležitých zákonů v ČR skutečně reflektuje internetový věk a nové bezpečnostní, komunikační, obchodní či vlastnické paradigma rozvíjející se ve virtuálním prostoru. Z důvodu proliferace evropského práva je vhodné zvážit lepší přístup subjektů k systému evropského soudnictví a třeba zakotvit pravomoc Evropského soudního dvora jako řádného fóra pro mimořádné opavné prostředky proti rozhodnutím nejvyšších soudů členských států, ve věcech s dosahem na oblasti regulované evropským právem.

Rozhodování většiny je jediným efektivním způsobem zajištění přijímání rozhodnutí vůbec. Již v devatenáctém století však třeba Alexis de Tocqueville varoval před tzv. „tyranií většiny“. Toto samozřejmě řeší mechanismy právního státu na čele s ústavním soudnictvím, které jsme podrobili analýze výše. Principy reflexe vůle menšiny mohou být také opět zakotveny uváženým rozšířením mechanismů přímé demokracie a práva menšiny zajišťována silnými kvory v parlamentních komitách v otázkách nejenom změn ústavy ale třeba i těch legislativních změn, které mohou oslabit postavení menšin v republice. Pokud by však přijímaný zákon měl přímo té či oné menšiny poškodit, takového kvora nebude třeba – automaticky se počítá s tím, že většina převažuje a počítá v rámci státu nikoli méně výhod než jakkoli zvyhodněná menšina.

Obsah pojmu rovnosti je již méně jednoznačný a v mnohém závisí od konkrétní mentality a historického vývoje společnosti a praktické implementace jakkoli nastaveného právního řádu. Především je úkolem státu přijímat antidiskriminační legislativu, která přinejmenším reguluje vertikální vztahy ve společnosti, tedy zabráňuje diskriminaci jednotliv-

ců ze strany veřejné moci. Jak má stát regulovat horizontální vztahy ve společnosti, tedy mezi soukromými subjekty, je věcí společenské diskuse, ve vztazích, jako jsou ty pracovníčské, se to však jeví nezbytným. Co se týče třeba rovnosti ekonomické, měl by stát především dbát o co nejpráznivější podnikatelské prostředí a adekvátním systémem sociálního zabezpečení zabránit exkluzi těch jedinců, kteří se zaměstnat nemohou. Přínosem pro rovnost je rovněž odstraňování administrativních bariér pro příslušníky jiných členských států EU. V konečném důsledku však rovnost jako určitý cíl snahy demokratického státu nemožno vnímat pouze zřetelně. V první řadě je rovnost spíše předpokladem pro přirozené utvoření demokratické společnosti – její prohlubování pak nadále napomáhá reprodukci a dalšímu tvzení liberálně demokratického řádu. Tento mechanismus můžeme nazvat jakýmsi „druhem materiální demokracie“.

Stejný koncept kruhu můžeme použít i na pojem svobody. Svoboda ve společnosti je základním kamenem utvoření moderního demokratického režimu, ve velice širokém pojetí můžeme tato slova používat téměř zaměnitelně. U tohoto bodu lze bez zbyteku odkázat na to, co již bylo řečeno v první kapitole tohoto textu. Bez zachování všech negativních svobod, které společenská smlouva nevylučuje, aby jimi jednotlivec disponoval, nemůže demokracie udržitelně existovat. Naopak, veřejná moc má monopol v poskytování svobod pozitivních – politických, ekonomických a jiných. Jediným limitem jejich rozšiřování pro budoucnost by měla zůstat nedotknutelnost svobod negativních.

Poslední, nejméně zjevnou a přesto esenciální součástí demokracie, je kvalitní vzdělávací systém. Je důležité, aby každý občan měl dostatek informací o světě, se kterým přichází do styku, protože pouze s dostatkem informací dokáže subjekt naložit se všemi svými právy a svobodami, jež mu demokracie nabízí, odpovědně. Pokud však školsství nebude samo demokratické, ale bude si zachovávat rysy nesvobodného zřízení, nemůže z povahy věci všépnut svobodu dětem pouze prostřednictvím pouček. Je mimo rozsah této práce navrhovat do důsledku komplexní reformu vzdělání, je však její ambicí zdůraznit nezbytnost kvalitního a svobodního vzdělání proto, aby nebyla liberální demokracie pouze epizodou v lidských dějinách, pouze protože budoucí demokracie zapomenou na hodnoty, které ji tvořily a formovaly.

Závěr

Tato práce měla za cíl přinést nový pohled na pojem demokratického deficitu. Pro tento účel bylo potřeba definovat nejen pojem demokracie jako takové, ale i základních teoretických pilířů, na kterých demokracie jako režim stojí – tedy pojmy jako moc, či legitimita. S využitím konceptů klasiků politického myšlení a už autorů současných jsme dospěli k tomu, že základním hybatelem politiky je zápas o moc nad jedinci a rozložení moci. V tzv. přirozeném stavu má jedinec velkou moc nad sebou ve svých rukou. Ve státní společnosti však nezanedbatelnou část této moci světuje veřejné moci, aby se mu dostalo bezpečnosti a všech výhod společenského života. Mnoho tisíc let vývoje nasvědčuje však tomu, že ti, kteří moc ve své drží, mají tendenci shromažďovat více moci nad jednotlivci, než je potřeba. Uvědomení si tohoto faktu a zakročení proti němu *de facto* znamená vznik demokratického myšlení. Demokracii tedy můžeme vnímat jako normativní ideál, který má za cíl kumulovat pokud možno co nejméně moci v rukou suveréna výměnou za co nejvíce výhod vyplývajících ze společenské smlouvy. Jinými slovy, demokracie je vyrovnaný boj jedince a státu o co nejvíce negativních a zároveň pozitivních svobod pro jedince. S touto normativní stránkou demokracie ruku v ruce koexistuje stránka procedurální – jako hodnotově indiferentní soubor norem a institucí, které tento tírový boj umožňují.

Protože nikdo není objektivním arbitrem pro to, jaká pravidla tento zápas činí vyrovnanějším, demokracie je předmětem neustálých proměn v prostoru a čase. V situaci, kdy však vznikne pravidlo, které prokazatelně tuto vyrovnanost naruší, můžeme mluvit o demokratickém deficitu. Demokratický deficit můžeme nazvat jakýmsi „*artefaktem nedemokracie*“ existujícím v rámci stále demokratického režimu. Demokratický deficit může vzniknout jakou chybou v systému, jako produkt zvláště držitele moci snažícího se o maximalizaci své moci nebo jako produkt neschopnosti zákonodávce odhalit, že ten či onen produkt normotvorby bude mít neblahý dopad na rozložení veřejné moci.

Jelikož však demokracii nevnímáme jako něco neměnného, právě naopak, jako neustále se měnící jev, ve kterém musí být přítomny nezbytné charakteristické znaky pouze relativně, demokratický deficit vytváří demokracie sama od sebe, svým vývojem a proměnami. V případě, že se objeví instituce či norma, která oslabí jeden z nezbytných atributů demokracie, je legitimní pouze tehdy, pokud ve větší míře posílí atribut jiný.

Příkladem jsou dvě instituce klíčové pro Českou republiku, Ústavní soud ČR a Evropská unie. Obě tyto instituce prokazatelně produkuje demokratický deficit v jiné oblasti, ten však více než vynahrazují svým přínosem pro jiné oblasti demokracie. Jedná se o vzácné příklady institucí, kterým se daří vytvořit jakýsi „kruh přípustného demokratického deficitu“, který s normativní koncepcí liberální demokracie není v rozporu.

Demokratický deficit je však velice snadno způsoben i tím, že existuje prostor, kde by stát v současnosti mohl posílit ně který atribut demokracie, nežini však tak. Těmto oblastem se věnovala závěrečná kapitola. Demokratický deficit je tedy věčným stavem, ve kterém se demokracie nachází a stále musí dohánět vlak zlepšování své kvality. Snad právě to je charakteristickou vlastností demokracie – nepřipustnost stagnace, vlastní růst a replikace, nikdy nekončící útok před valící se vlnou demokratického deficitu.

Použitá literatura

Knižní a časopisecké zdroje

- [1] ARON, R., *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993. 218 s. ISBN 978-8071080640.
- [2] BALÍK, S. a kol., *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. 178 s. ISBN 978-8021054387.
- [3] BERLIN, I., *Two Concepts of Liberty*. In: WARBURTON, N., *Arguments for Freedom*. Maidenhead: Open University Press, 1999. 264 s. ISBN 978-0748287504.
- [4] BICKEL, A., *The Least Dangerous Branch: The Supreme Court at the Bar of Politics*. New Haven: Yale University Press, 1986. 306 s. ISBN 978-0300032994.
- [5] FILIP, J., *Zkrácení volebního období. Parlamentní zpravodaj*. 1997, č. 12. s. 132–134.
- [6] HANS-ADAM II. *Stát ve věném ústředí*. Praha: Grada, 2011. 207 s. ISBN 978-8024736525.

- [7] HEYWOOD, A., *Politická teorie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 335 s. ISBN 8086861414.
- [8] HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřítel a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2003. 375 s. ISBN 978-8021031951.
- [10] HOBBS, T., MARTINICH, A. P., *Leviathan, Parts I and II*. Peterborough: Broadview Press, 2010. 428 s. ISBN 978-1554810406.
- [11] HODDEN, S., HOBSON, J. M., *Historical Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 328 s. ISBN 978-0521004763.
- [12] HOLLÄNDER, P., *Filipika proti redukcionismu*. Bratislava: Kalligram, 2009. 176 s. ISBN 978-80-8101-244-0.
- [13] HOLLÄNDER, P., *Základy všeobecné sdnovdy*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009. 364 s. ISBN 978-8073801786.
- [14] LIPSET, S. M., Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. 1959. Volume 53, Issue 1. s. 69–105.
- [15] PEHE, J., *Demokracie bez demokracie*. Praha: Proste, 2010. 295 s. ISBN 978-8072602346.
- [16] PLATÓN. *Šdtr*. Bratislava: Kalligram, 2009. 460 s. ISBN 978-80-8101-185-6.
- [17] POPPER, K. R., *The Open Society and Its Enemies, Vol. 1: The Spell of Plato*. New York: Harper Torchbooks, 1963. 351 s.
- [18] PROCHÁZKA, R., Autizmus slovenskej justície. In: *Výzvy slovenského súdnictva a možnosti zlepšenia existujúceho stavu*. Bratislava: Transparency International Slovensko, 2010. s. 14–19. ISBN 978-80-89044-60-7.
- [19] PROCHÁZKA, R., *Dad a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2011. 139 s. ISBN 978-8073803285.

- [20] SARGENT, L. T., *Contemporary Political Ideologies: A Comparative Analysis*. Belmont: Thomson, 2006. 312 s. ISBN 978-0534602413.
- [21] SCHUMPETER, J., *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Routledge, 2006. 464 s. ISBN 978-0415107624.
- [22] VERHEY, L., BROEKSTEEG, H., DRIESSCHE, I., *Political Accountability in Europe: Which Way Forward?*. Groningen: Europa Law Publishing, 2008. 344 s. ISBN 978-9076871820.
- [23] WARD, D., *The European Union Democratic Deficit and the Public Sphere: An Evaluation of EU Media Policy*. Amsterdam: IOS Press, 2004. 148 s. ISBN 978-1586032814.

Internetové zdroje

- [1] AYBELI, M., Can the New European Constitution Remedy the EU „Democratic Deficit“?. Open Society Foundations [online]. 2005 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <http://www.soros.org/sites/default/files/democratic-deficit-20050310.pdf>.
- [2] CAO, D., *Přístup cizinců k veřejným funkcím* [online]. 2012 [cit. 2012-06-22]. 76 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Pavel Molek, Ph.D., LL.M. Dostupné z IS MU: https://is.muni.cz/auth/ih/257448/pravf_m/Daniel_Cao__diplomova_prace.pdf.
- [3] ČAPEK, K., Proč nejsem komunistou?. Karel Čapek [online]. 1934 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <http://capek.misto.cz/komunista.html>.
- [4] HALTERN, U., High time for a check-up: Progressivism, populism, and constitutional review in Germany. Jean Monnet Papers [online]. 1996 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/archive/papers/96/9605ind.html>.
- [5] KALVODA, J., Pak už přichází jen lidové bouře. In: KUNDRA, O. *Respekt.cz* [online]. 2010 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://respekt.lhned.cz/c1-46492460-pak-uz-prichazeji-jen-lidove-boure>.

- [6] MILEV, M. A., „Democratic Deficit“ in the European Union? *Geopolitics.net* [online]. 2004 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <<http://www.geopolitics.net/EUROPE%20EN%20FORMATION/Democratic%20Deficit%20in%20the%20European%20Union.pdf>>.
- [7] *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2010. [cit. 2012-04-20]. Isaiah Berlin. Dostupné z: <<http://plato.stanford.edu/entries/berlin/>>.
- [8] Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28. – 29. 05. 2010. *Volby.cz* [online]. 2010. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>>.

První předpis

- [1] Ústavní zákon ze dne 9. 1. 1991, č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.
- [2] Ústavní zákon České národní rady ze dne 16. 12. 1992, č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- [3] Zákon ze dne 16. 6. 1993, č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.
- [4] Ústavní zákon ze dne 19. 3. 1998, č. 69/1998 Sb., o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny.
- [5] Ústavní zákon ze dne 28. 5. 1998, č. 195/2009 Sb., o zkrácení původního volebního období Poslanecké sněmovny.

Judikatura

- [1] Nález Ústavního soudu ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09.
- [2] Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 29/09.

<http://is.muni.cz/th/257336/>.

http://is.muni.cz/th/257336/pravf_m/dp_demokraticky_deficit_v_gs_wladimr_bizik.pdf.

PRÁVNÍ ASPEKTY A PRAKTICKÉ DOPADY POSUZOVÁNÍ SHODY VÝROBKŮ – OZNAČENÍ SHODY CE

Ing. Iva Corvanová

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů,
obor Podnikání a právo*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Iva Corvanová

Abstrakt:

Diplomová práce *Právní aspekty a praktické dopady posuzování shody výrobků – označení shody CE* se zabývá snahou Evropské unie o odstranění technických překážek obchodu se zbožím pomocí harmonizace základních požadavků na výrobky. Vzhledem k tomu, že počet výrobků, kterých se tato problematika týká, stále roste a zároveň stoupá i počet předpisů, které oblast harmonizovaných požadavků na výrobky upravují, je toto téma stále aktuálnější. Práce má několik hlavních cílů. Prvním z nich je zjistit, proč vlastně Evropská unie označení shody CE zavedla a zda označení v současné podobě plní svůj účel. Dále chce zjistit, jak je organizován dozor nad výrobky a nakolik je tento dozor efektivní. Posledním cílem je zjistit a popsat, jak vlastně v praxi vypadá proces posuzování shody a jaké problémy jsou s používáním označení spojeny.

Abstract:

The diploma thesis *Legal Aspects and Practical Consequences of the Conformity Assessment – CE Conformity* deals with the ambition of the European Union to remove technical obstacles of the goods trade via harmonisation of the basic requirements on the products. Considering the growing number of the products affected by this issue and increasing number of legislation that deals with harmonized requirements on the products, this topic becomes more and more relevant. The thesis has several main objectives. The first of them is to find out why the European Union had introduced the CE marking of conformity and whether the marking in current state does fulfil its purpose. Further, I would like to find out how the supervision over products is organised and how effective it is. The last objective is to find out and describe how does the process of conformity assessment look in practice and what problems are connected with the use of the marking.

Klíčová slova:

technické požadavky na výrobky, posuzování shody, označení shody CE, harmonizace, volný pohyb zboží

Klasifikace JEL:

K23, K32

Úvod

Prosperující hospodářství má pro fungování Evropské unie zásadní význam. I přes rostoucí význam služeb a finančního sektoru v něm klíčovou roli stále hraje výrobní sektor a následný volný pohyb zboží. Na evropském kontinentu má zároveň dlouhou tradici snaha o ochranu veřejného zájmu – ochrana života, zdraví, majetku, životního prostředí. Proto jsou na výrobky, které vstupují na trh v Evropské unii, kladeny mnohé požadavky týkající se mj. kvality a bezpečnosti.

Požadavky kladené na výrobky se však v jednotlivých státech liší, což je na překážku volnému pohybu zboží. Tento problém má dvě možné řešení. Proto také existují dvě oblasti výrobků – neharmonizované a harmonizované. Pro potřeby jednotného trhu je výhodnější, pokud platí pouze jedna sada pravidel, tak jak je tomu v harmonizované oblasti. Základní principy, které tuto harmonizovanou oblast ovládají, jsou dva – sjednocení základních požadavků na výrobky a sjednocení postupů, kterými je shoda s požadavky posuzována. Tyto dvě časti propojuje označení shody CE, které je ústředním tématem této práce.

V českém jazyce dosud nevyšla publikace, která by se problematikou označení shody CE komplexně zabývala. Rovněž povědomí českých výrobců, zejména malých podniků, o legislativě a z ní vyplývajících požadavcích, které jsou na ně a na jejich produkty kladeny, je dle mých zkušeností relativně nízké. Cílem práce je proto podat pokud možno ucelený pohled na problematiku označení shody CE a odpovědět při tom na několik zásadních otázek. K jakému účelu bylo vlastně označení CE zřízeno a plní v současné době tento účel? Žádný systém nemůže fungovat bez kontroly, proto chci dále zjistit, jakou roli hrají v systému značení dozorové orgány a zda svou funkci plní tak, jak mají. Stejnou úlohu v systému značení však nemají orgány dozoru, ale sám výrobce. Proto chci v neposlední řadě zjistit, jaké jsou jeho povinnosti, ke kterým výrobkům musí být označení CE připojeno a jaké kro-

ky musí být před jeho připojením podniknuty. Aby byl obzaz komplet-ní, je také nutné poukázat na problémy, které jsou s používání označení CE spojeny a tam, kde je to možné, navrhnout jejich řešení.

Ve své práci pracuji jak s unijní, tak českou legislativou, s judikaturou, knižními zdroji a dále s množstvím elektronických doku-mentů vydaných zejména Evropskou unií. Cenné poznatky jsem získala i od českých výrobců a odborníků.

1. Od mírových snah k označení CE

Tato kapitola se zabývá cestou, která vedla k zavedení označení CE a je tak exkurzem do historie označení. Když se začala po skončení druhé světové války Evropa opět sjednocovat, sílila i ekonomická spo-lupráce jednotlivých zemí. Začalo postupné budování společného trhu. Dnes stojí projekt vnitřního trhu na čtyřech základních svobodách (*): volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob v prostoru bez hranic, kde nedochází k diskriminaci na základě původu. Jako zásadní překážka na cestě k fungujícímu vnitřnímu trhu se však ukázala rozdílnost národ-ních legislativ.

Pečud se má společný trh Evropské unie chovat jako trh jednoho státu, musí se ke všem výrobkům ze všech států přisupovat stejně, bez ohledu na to, odkud pochází. Pečud je tedy výrobek vyroben a uveden na trh v souladu se zákonem v jednom členském státě, může být auto-maticky uváděn na trh i v ostatních členských státech, aniž by musel splnit nějaké další požadavky vnitrostátních předpisů. Ve skutečnosti je však situace o poznání složitější a volnému pohybu zboží stojí v cestě hned několik druhů překážek. *Technickými překážkami obchodu rozumíme překážky vznikající jednak rozdílnými technickými předpisy a normami, jednak rozdílnými postupy posuzování shody (certifikace, zkoušení apod.)* (**). V oblasti těchto technických bariér bylo zřejmé, že se národní požadavky budou muset na unijní úrovni sjednotit. První možností je rušení nebo zneplatnění národních požadavků, které před-stavují bariéry obchodu, pomocí žalob k Soudnímu dvoru. Do této kate-gorie spadají např. slavné případy Dassonville nebo Cassis de Dijon.

(*) Čl. 26, odst. 2 SFEU.

(**) Odpovídnost za kvalitu zboží značka shody „CE“ pro výrobky vyvířené do Evropské unie od roku 1995. Praha: Sekurkon, 1995. 51 s. Texty; sv. 55, s. 5.

Tento proces, který se označuje jako negativní integrace, je však zdrcující a málo efektivní. Proto Komise v 70. letech rozhodla, že nové technické předpisy už nebudou tvořeny v členských státech, ale jednotně na úrovni Společenství a budou přijímány v podobě směrnic. Tento přístup k technické harmonizaci je v literatuře označován jako „starý“ přístup (Old Approach) jako protiklad k pozdějšímu „novému“ přístupu (New Approach). Ani ten se však v praxi příliš neosvědčil. Proto bylo postupně od podrobné harmonizace upuštěno a zároveň bylo rozhodnuto, že nadále budou ve směrnicích harmonizovány pouze základní požadavky na výrobky. Aby bylo na první pohled zřejmé, který výrobek byl vyroben tak, že splňuje požadavky harmonizovaných směrnic vydaných v rámci tohoto nového přístupu, bylo nutné zavést způsob snadné identifikace. A právě proto byl zaveden systém značení výrobků označením shody CE. Systém značení je tedy odpovědí Evropské unie na otázku, jak řešit problém se sbližováním národních předpisů členských států v oblasti technických požadavků na výrobky.

2. Nový přístup a globální přístup

V úvodu této práce jsem zkoumala, jaké jsou hlavní principy fungování nového přístupu k technické harmonizaci a na jaké výrobky se vlastně povinnosti spojené s označením CE vztahují. Nový přístup znamenal revoluci v technické harmonizaci a lze ho stručně charakterizovat takto:

1) V harmonizované směrnici jsou obsaženy základní závazné požadavky, které musí členské státy promítnout do svých právních řádů. Tyto požadavky jsou však pouze obecné a týkají se většinou základních požadavků na bezpečnost. Jedna sada požadavků platí vždy pro celou kategorii výrobků.

2) Bližší technické specifikace jsou obsaženy v harmonizovaných normách, jejichž dodržování je dobrovolné.

3) Odpovědnost za shodu výrobku s harmonizovanými směrnicemi je přenesena na výrobce, který je na výrobek povinen umístit označení CE.

4) Členské státy nesmějí na svém území omezovat pohyb výrobků, které splňují požadavky směrnice, zároveň jsou však povinny zajistit bezpečnost výrobků na svém území.

V České republice je základním dokumentem zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky, ve znění pozdějších předpisů. Právě on zpracovává příslušné unijní předpisy týkající se uvádění

výrobků na trh, posuzování shody a připojování označení CE, případně stanovuje, že určitá oblast bude upravena v nařízení vlády.

Ne všechny výrobky, které vstupují na unijní trh, však musí nést označení CE. Tato povinnost je vždy stanovena v harmonizované směšnici a výrobky jsou v ní konkrétně vyjmenovány. V současné době spadá do působnosti harmonizovaných směšnic přes 20 kategorií výrobků, jejichž škála je velmi široká od hraček k výbušninám a od rádiových zařízení po výtahy⁽⁵⁾. V českém právním řádu se pro výrobky, na které se vztahují harmonizované požadavky, používá termín *stanovené výrobky*. V současné době je harmonizovanou legislativou na úrovni Evropské unie kryto přibližně 75 % výrobků⁽⁶⁾.

Předpokládá se, že obchod se zbožím, které spadá do aplikační působnosti směšnic nového přístupu, dosahuje 1,5 bilionu EUR ročně.⁽⁷⁾

3. Pojetí a význam označení CE

Zkoumání významu a poslání označení CE je stěžejní částí této práce, protože v tomto bodě panuje mnoho nejistot a dezinformací, což se mi potvrdilo i při psaní této práce. Vlastní zkratka CE nemá dle sdělení pracovníka Komise Zachariase Bilalise v současné době žádný konkrétní význam, ačkoli se v literatuře můžeme setkat s názorem, že jde o zkrácení slov „Communauté Européenne“ či „Conformité Européenne“.

Označení shody CE zakončuje proces posuzování shody a výrobce jeho připojením vyjadřuje, že výrobek je v souladu s příslušnými požadavky stanovenými v harmonizačních právních předpisech Společenství, které upravují jeho připojování⁽⁸⁾. Označení CE lze tedy

⁽⁵⁾ Stanovisko generálního advokáta Paula Mengozziho přednesené dne 15. května 2012 ve věci C-219/11.

⁽⁶⁾ European Commission: *Enterprise and Industry* [online]. 2013 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/infocentre/detail.cfm?id=6397&ipa=0&dc=&lang=en>.

⁽⁷⁾ Europa: *Press releases Rapid. CE marking – what does it really mean?* [online]. Brussels, 15 June 2010, MEMO/10/257 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-257_en.htm?locale=en

⁽⁸⁾ Nařízení AD, čl. 2, odst. 20.

v první řadě chápat jako prostředek zajištění volného pohybu zboží. Problém nastává ve chvíli, kdy se do našeho zorného pole dostane otáčka bezpečnosti a ochrany zdraví. Harmonizované požadavky se totiž omezují právě na ně. A v této chvíli se může význam označení posouvat přodem zřejmě nezamýšleným směrem. Je označení CE zárukou bezpečnosti, nebo není? Tento problém je nutné řešit ve dvou rovínách. Zajišťuje splnění základních požadavků harmonizovaných směrnic také absolutní bezpečnost a nezávadnost výrobku? Zdá se, že ne. Směrnice podrobně nestanoví *veškeré* požadavky týkající se bezpečnosti daného výrobku, ale *definují, pokud jde například o ochranu spotřebitele, abstraktní úroveň bezpečnosti, které musí tento výrobek dosáhnout* (⁷). Dále je nutné vzít v úvahu, že na výrobek umísťuje označení CE na svoji odpovědnost výrobce. Ve většině případů přitom postupuje samostatně. To, jestli je výrobek opravdu vyroben v souladu se základními požadavky, ale žádný orgán před uvedením na trh nezkontroluje. Takže zákazník nemá nikdy zaručeno, že výrobek označený CE skutečně základním požadavkům odpovídá. Dle mého názoru tedy platí, že označení CE představuje pouze prohlášení výrobce a jako takové ho za záruku bezpečnosti nelze přijmout. Je tedy třeba zdůraznit, že označení CE není značkou kvality nebo zárukou bezpečnosti. Označení CE není ani značkou certifikační, protože není výsledkem činnosti žádného certifikačního orgánu.

Stejná nejistota panuje i ohledně názoru, pro koho je označení CE určeno. Převládá názor, že je relevantní zejména pro *dozorové orgány* jednotlivých členských států, protože pouze pro ně má význam zkoumat splnění základních požadavků a to, jakým způsobem byla posouzena shoda.

4. Označení CE jako výsledek procesu

Označení CE připojuje k výrobku vždy výrobce, nikdy ne dovozce či distributor. Proto mě v této kapitole zajímalo, co musí výrobce udělat, aby mohl označení CE ke svému výrobku připojit. Jelikož se povinnosti spojené se systémem značení CE nevztahují na všechny výrobky uváděné na unijní trh, musí výrobce nejprve vyhledat příslušnou legislativu, zjistit, zda se aplikuje na jeho výrobky, a případně se

(⁷) Stanovisko generální advokátky Verica Trstenjak přednesené dne 29. března 2007 ve věci C-80/06.

podle ní řídit. Zjistila jsem, že právě skutečnost, že si harmonizované směrnice musí zvolit sám výrobce, může zejm. v hraničních případech působit problémy. Pokud jde o samotný proces posuzování shody, je nutné zdůraznit, že začíná již ve fázi návrhu výrobku a pokračuje během samotné výroby. Práci výrobcům usnadňuje dobrovolné používání harmonizovaných technických norem. Teprve pokud výrobce na základě provedených kontrol usoudí, že jim vyrobený produkt požadavkům odpovídá, vydá tzv. ES prohlášení o shodě, které ho opravňuje na výrobek umístit označení CE, bez kterého nemůže být výrobek uveden na trh. Pokud je celý proces prováděn správně, je poměrně časově i finančně náročný, neboť povinnost posuzovat shodu přináší výrobcům dodatečné náklady. Proto někteří výrobci povinnosti obcházejí a označení CE připojují, aniž by zohlednili harmonizované požadavky. S výrobky, které nejsou ve shodě, se ve svých oborech setkávají téměř všichni mnozí oslovení výrobci. Dle odhadu některých z nich se může jednat až o 20 % výrobků nebo v případě hraček až o 70 % výrobků.

Při zpracovávání této části své práce jsem spolupracovala přímo s výrobcem zařízení a mohla jsem tak své poznatky konfrontovat s praxí. Zaměřila jsem se na oblast výroby strojních zařízení, ovšem vzhledem k rozsahu a zaměření této práce jsem nezacházela do přílišných technických detailů, proto mohou být základní poznatky obsažené v této kapitole použitelné i v jiných odvětvích a mohou sloužit jako dobrý odrazový můstek pro hlubší zkoumání dané problematiky.

5. Dozor nad trhem

Velmi nevděčná role je v rámci systému značení CE svěřena orgánům dozoru. Právě dozor je považován za jednu z největších slabín systému. V této části jsem zjišťovala, zda získal svou špatnou pověst oprávněně.

Nutným předpokladem pro vstup výrobku na trh není ověření toho, zda výrobce opravdu splnil to, co deklaruje připojením označení CE ke svému výrobku. O to významnější jsou však dozor a kontrola ve chvíli, kdy už je výrobek na trhu, popř. v provozu. Tato následná kontrola by měla odhalit výrobky, u kterých výrobce či jiný hospodářský subjekt nesplnil své povinnosti vyplývající z harmonizovaných směrnic. Dozor tak slouží jako protíváha k liberální úpravě vstupu výrobku na trh.

Dozor nad trhem se rozpadá na dvě hlavní části:

- 1) stanovení pravidel na úrovni EU (v souladu se zásadami subsidiarity a proporcionality ^(*)) a
- 2) vlastní výkon na úrovni členských států.

Dle mého názoru hlavní problém nespočívá ani v legislativě ani ve vlastní organizaci a provádění dozoru, ale v samotné povaze úkolu, který před orgány dozoru leží. Do harmonizované sféry spadá široké spektrum různorodých výrobků, při kontrole je potřeba zohlednit jak právní tak technické aspekty, bylo by třeba kontrolovat mnohem více výrobků než je v silách dozorových orgánů, kontrolované subjekty mnohdy disponují lepšími lidskými i finančními zdroji, a proto se s nimi dozorové orgány nechtějí pouštět do nejistých soudních sporů. To je pouze nástin těžkostí, se kterými se musí dozorové orgány potýkat. Hospodářské subjekty si tak mnohdy vyhednou, že riziko jejich odhalení je malé a že se jim vyplatí pravidla nedodržovat.

V České republice je doзором nad tím, aby na trh nebyly uváděny výrobky, které porušují ustanovení harmonizačních předpisů, převážně zejména Česká obchodní inspekce (ČOI). Okruh činnosti ČOI je velmi široký, spadá do něj prevence, provádění kontrol i ukládání sankcí. Pokud je při kontrolní činnosti zjištěn nesoulad se zákonnými požadavky, je zahájeno správní řízení. Hlavní díl odpovědnosti však spočívá na samotných výrobcích, popř. dovozcích či distributorech a na jejich zodpovědném přístupu. Pohybujeme se však v tvrdém prostředí, kde panuje všudypřítomná snaha o minimalizaci nákladů, proto nelze rozumně předpokládat, že se všechny dotčené subjekty chovají čestně a plní všechny své povinnosti.

6. Označení CE – konfrontace s realitou

Má označení CE reálný dopad na obchod? Má smysl, že výrobky deklarují, že splňují jakési základní požadavky, které však nejsou zárukou kvality ani bezpečnosti? Jak by se lišila stávající situace, kdy by znění podmínek výsledkem politického kompromisu a jejich plnění navíc nikdo nekontroluje, od situace, kdy by výrobky nemusely splňovat žádné harmonizované podmínky? Je trvale udržitelné označení,

(*) Dle čl. 5 Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie (2010/C83/01).

jehož vypovídací hodnota je „Všeho mi, vše jsem splnil, jak jsem měl“ a jehož následná kontrola je tak nesnadná? Nemá liberální úprava vstupu výrobků na trh za následek pouze to, že je nutné zavést další systémy značení, které osvědčí, že výrobky budou také kvalitní a bezpečné? Celou situaci značně komplikuje i to, že samy orgány Unie zřejmě neví, jak správně význam označení CE veřejnosti prezentovat. To jsou některé z otázek, které jsem si kladla v úvodu této kapitoly.

Se systémem značení CE je však v praxi spjato mnoho dalších problémů. Mnozí se padělání a zneužívání certifikátů. Výrobky jsou čím dál tím komplexnější a je třeba souběžně aplikovat více směrnic, s čímž se původně nepočítalo. Dochází ke střetům mezi národní a unijní legislativou. Ne vždy je označení CE bráno jako automatická vstupenka na trh. Napino se také projevuje to, že výrobek označený CE nemusí být bezpečný. Navíc je nutné, aby evropská pravidla dodržovali všichni výrobci po celém světě, kteří chtějí do země EHP dovézt své produkty. Problémy se opakovaně týkají např. dovozu z Asie, neboť je to právě ona, kdo Evropu svými výrobky nejvíce zásobuje.

Podrobněji v pěti zkoumám pět okruhů problémů – vliv označení CE na obchod, označení CE jako překážku obchodu, legislativní problémy (střety unijní a národní úpravy, věcnost a řádnost provádění směrnic do národních právních řádů, souběžná aplikace více směrnic), CE jako (ne)záruka bezpečnosti a zneužívání označení.

Závěr

Projekt vnitřního trhu byl spuštěn v roce 1993. Základy systému značení CE byly položeny ještě dříve – v roce 1985, kdy byl zaveden tzv. nový přístup k technické harmonizaci a zejména v roce 1989, kdy byl schválen tzv. globální přístup k posuzování shody. Hlavním cílem obou uvedených politik bylo odstranit technické bariéry obchodu spočívající v rozdílných technických požadavcích na výrobky a v rozdílných procedurách posuzování shody. Společným bodem obou přístupů se stalo označení shody CE.

Do působnosti harmonizovaných směrnic, které upravují připojování označení CE, spadá více než 20 kategorií výrobků. Jedná se o tak frekventované produkty jako jsou elektrické spotřebiče, hračky, strojní zařízení, zdravotnické prostředky nebo některé stavební výrobky. Celkově dosahuje obchod s výrobky krytými legislativou nového přístupu téměř 1,5 bilionu EUR. Systém značení CE se tak dostává do popředí

zájmu Evropské unie, která se snaží zvyšovat povědomí veřejnosti o tomto označení.

Hlavním pramenem práva jsou harmonizované směrnice, které jsou v České republice provedeny pomocí nařízení vlády. Dále jsou to přímo závazná nařízení a rozhodnutí a v České republice rovněž zákon o technických požadavcích na výrobky. České právo je v současné době plně kompatibilní s právem Evropské unie. Dle mého názoru však přesto některé terminologické rozdíly existují.

Jedním z cílů mé práce bylo zjistit, pro koho je označení shody CE určeno a jak správně interpretovat jeho význam. Překvapilo mě, že tento úkol nebyl zdaleka tak jednoduchý, jak jsem očekávala. Zásadní význam má definice, která říká, že přítomnost označení CE na výrobku signalizuje prohlášení výrobce o tom, že při vývoji a výrobě zohlednil požadavky harmonizovaných směrnic a že provedl řádné posouzení shody. Výrobekům označeným CE pak nesmějí členské státy bránit ve vstupu na svůj trh. Na skutečnosti, že označení CE slouží potřebám vnitřního trhu Unie, protože umožňuje volný pohyb zboží, se prameny shodovaly. Jako sporná se však ukázala otázka bezpečnosti výrobků. Některé zdroje (mezi nimi webové stránky Komise) uváděly, že označení CE na výrobku signalizuje, že jde o výrobek bezpečný, který odpovídá všem příslušným evropským normám. Jiné zdroje naopak zdůrazňovaly, že označení odkazuje pouze na výše zmíněné prohlášení výrobce a o bezpečnosti, stejně jako o kvalitě, nic nevyovídá. Já jsem se v této práci přiklonila k druhému ze jmenovaných názorů, a to zejména z toho důvodu, že splnění základních požadavků před vstupem na trh nikdo nekontroluje a jde tak opravdu pouze o prohlášení výrobce.

Sporná byla i otázka, komu je označení určeno. V tomto bodě jsem se přiklonila k názoru, že není určeno koncovým zákazníkům, ale zejména orgánům dozoru, které tak vědí, kterým výrobkům nemohou bránit ve vstupu na trh. Skutečnost, že po prostudování oficiálních unijních materiálů miže švnář ohledně významu označení CE dospět k (podle mého názoru) mylným závěrům, lze označit za velmi matoucí.

Druhým z cílů bylo odpovědět na otázku, jak vypadá proces, který předchází připojení označení. V tomto bodě už řádně nejasností nevznikly. To však neznamená, že má výrobce jednoduchou pozici. Předpokládala jsem, že orientace v systému bude pro výrobce obtížná a že jim budou scházet potřebné informace. Tímto předpoklad se mi však nepotvrdil. Většina výrobců v dotazníku uvedla, že s aplikací systému nemá problém a informací má dostatek. Mezi stížnostmi naopak výrobci uváděli skutečnost, že v případě, že se požadavky změní, musí celý

proces posuzování shody provést znovu a zmiňovali rovněž problémy vyplývající ze souběžné aplikace více směrnic.

Dále jsem se soustředila na fungování systému dozoru. Právě dozor bývá považován za velkou slabinu celého systému značení CE. Na tom se ostatně shodli i mnozí oslovení výrobci. I já jsem zpočátku zastávala názor, že dozor, který v České republice zabezpečuje Česká obchodní inspekce, nefunguje tak, jak má, a nemusí výrobce dodržovat pravidla. K tomu přispívá i fakt, že v případech, kdy dojde k uložení sankce, se její výše pohybuje v řádech desítek či stovek tisíc korun. Maximální hranice je při tom až 50 mil. Kč. Na trh však vstupuje velké množství výrobků, lidské i finanční zdroje orgánů dozoru jsou naproti tomu omezené. Dokazovat výrobci, že jeho výrobek není ve shodě přesto, že na něj bylo připojeno označení CE, není jednoduché. O něco jednodušší je situace v případě, kdy označení CE nebylo připojeno nebo bylo naopak připojeno k výrobku, ke kterému být připojeno nemělo. Celkově jsem však dospěla k názoru, že dozorové orgány opravdu nezajišťí, aby všechny subjekty dodržovaly své povinnosti, což je dle samotnou povahou systému značení. Zároveň si však nemyslím, že by situaci zlepšilo zavedení jednotného celounijního dozorového orgánu. Zůstává tak na samotných výrobcích, aby si uvědomili svou celospolečenskou odpovědnost a své povinnosti plnili lhostě a ze svobodné vůle.

Co se týká celkového přínosu označení CE, jsem spíše skeptická. Jasná spojitost mezi zavedením označení a nárůstem obchodu mezi členskými státy se prokázat nepodařilo. Za hlavní slabinu systému považuji skutečnost, že zdaleka ne všichni výrobci jsou zodpovědní, a to následně demotivuje ostatní výrobce. Na trhu se tak pohybuje množství výrobků, ke kterým je označení CE připojeno pouze na oko. Účinnost systému snižuje i to, že není jasné, pro koho je označení určeno a zda označuje bezpečný výrobek. Jelikož je připojení označení ve stanověných případech povinné, nemohou ho výrobci ani obchodně využívat a je zakázáno ve spojitosti s ním mluvit o značce certifikační. Bylo by tedy vhodné provést studii ukazující, jak by vnitřní trh fungoval bez označení CE. Zároveň však není pravděpodobné, že by Evropská unie systém značení opustila.

Použitá literatura:

1. ANEC Position Paper on CE marking „Concert Emptor – Buyer Beware“ ANEC-SC-2012-G-026final – November 2012.

2. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. *Steps towards a Deeper Economic Integration: The Internal Market in the 21st Century. A contribution to the Single Market Review*, 2002.
3. HANSON, David. *CE Marking, Product Standards and World Trade*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2005, 236 s. ISBN 18-437-6773-2.
4. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 765/2008 ze dne 9. července 2008, kterým se stanoví požadavky na akreditaci a dozor nad těmí týkající se uvádění výrobků na trh a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 339/93.
5. Nařízení vlády č. 176/2008 Sb., o technických požadavcích na strojní zařízení.
6. Odpovědnost za kvalitu zboží značka shody „CE“ pro výrobky vyvážené do Evropské unie od roku 1995. Praha: Sekurkon, 1995. 51 s. Testy; sv. 55.
7. Příručka pro uplatňování směrnice o strojních zařízeních 2006/42/ES, 2. vydání, červen 2010, hlavní redaktor Ian Fraser.
8. Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 768/2008/ES ze dne 9. července 2008 o společném rámci pro uvádění výrobků na trh a o zrušení rozhodnutí Rady 93/465/EHS.
9. SCHACHT Mario, LOERZER Michael, MÜLLER Roy. *Produktkonformität und CE-Kennzeichnung. Wer ist im Unternehmen verantwortlich?* 2. Aufl. Berlin: Beuth, 2012 DIN Deutsches Institut für Normung e. V. ISBN 978-341-0218-777.
10. Special Eurobarometer 342 CONSUMER EMPOWERMENT, Fieldwork: February – April 2010, Publication: April 2011.
11. Stanovisko generálního advokáta L. A. Geelhoeda přednesené dne 10. března 2006 ve věci C-40/04.
12. Stanovisko generálního advokáta Paola Mengozziho přednesené dne 15. května 2012 ve věci C-219/11.
13. Stanovisko generální advokátky Verice Trstenjak přednesené dne 29. března 2007 ve věci C-80/06.

14. ŠENK, Josef a kol. *Rukovň pracovníka pro posuzování shody výrobků*. Vyd. 1. Praha: Národní informační středisko pro podporu jakosti, 2004, 171 s. Průvodce řízením jakosti. ISBN 80-020-1668-8.
15. Tisková zpráva CE marking – what does it really mean? MEMO/10/257.
16. Tisková zpráva SČS a KaStar: Označení CE není určeno pro spotřebitele – kampaň EK je falešná ze dne 2012-08-02.
17. TRICKER, Ray. *CE conformity marking*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2000, sřv, 285 s. ISBN 07-506-4813-9.
18. Usnesení Rady 85/C 136/01 ze dne 7. května 1985 o novém přístupu k technické harmonizaci a normalizaci.
19. Usnesení Rady 90/C 10/01 ze dne 21. prosince 1989 o globálním přístupu k posuzování shody.
20. Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví. *K vnitřnímu trhu Evropské unie. Sborník dokumentů technické harmonizace. Příručka pro zavádění směrnic založených na novém přístupu a globálním přístupu, svazek 14*. Praha, červen 2000.
21. Výroční zpráva ČOI za rok 2011.
22. Výroční zpráva ČOI za rok 2012.
23. Zákon č. 22/1997 Sb. o technických požadavcích na výrobky, ve znění pozdějších předpisů.

http://isis.vse.cz/zp/index.pl?podrobnosti=126386;zpet=0;vzorek_zp=cervanov%E1;dohledat=Dohledat;kde=nazev;kde=autor;kde=klíč_slova;stav_filtr=bez;typ=1;typ=1;typ=2;typ=3;typ=6;typ=8;fakulta=10;fakulta=10;fakulta=40;fakulta=60;fakulta=20;fakulta=30;fakulta=50;fakulta=114;prehled=vyhledavani;zpet=0

VELKÁ BRITÁNIE – ODPADLÍK, NEBO ZACHRÁŇCE EVROPSKÉ UNIE?

Mgr. Ing. Barbora Fialová

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů,
obor Mezinárodní obchod*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Ing. Barbora Fialová

Abstrakt:

Práce analyzuje vývoj ekonomických a politických vztahů Velké Británie s Evropskými společenstvími (ES) a s Evropskou unií (EU) od počátků existence evropské integrace do současného období dluhové krize eurozóny. Zabývá se evropskou politikou Velké Británie před vstupem do ES, následně jednáními o vstupu a nakonec obdobím britského členství v ES a v EU. Důraz je kladen jak na vliv Velké Británie na zásadní jednání o hlavních politikách a institucionálních změnách ES a EU, tak na britský vnitropolitický postoj k evropské integraci, především na mnohdy mylně interpretovaný britský euroskepticismus. Z analýzy historických dat a současné situace autorka vyvozuje možné scénáře budoucího vývoje vztahů Velké Británie a Evropy, ale i vlivu tohoto členského státu na vývoj EU samotné.

Abstract:

This work analyses development of economic and political relationships of Great Britain with the European Communities (EC) and the European Union (EU) since the beginning of European integration till the contemporary debt crisis of the Eurozone. It deals with British European policies before and after Britain's accession to the EC and puts emphasis on British influence over negotiations about the main policies and institutional changes of the EC and EU, as well as on British internal views on European integration, first of all on often misunderstood British euroscepticism. From the analysis of historical and contemporary data author infers not only possible scenarios of the future relationship between the Great Britain and Europe, but also the influence of this member state on the development of the EU.

Klíčová slova:

Evropská unie, Evropská společenství, evropská integrace, euroskepticismus, eurooptimismus, Velká Británie, labouristé, konzervativci, světová finanční krize, dluhová krize

Klasifikace JEL:

F15

Úvod

Cílem této diplomové práce je na základě analýzy vztahů Velké Británie k evropské integraci v letech 1945–2012 definovat možné scénáře vlivu této země na udržení či rozpad eurozóny, případně EU. Základní hypotézou je pak tvrzení, že současná krize eurozóny a členských států EU bude úspěšně překonána za významného přispění Velké Británie.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, přičemž každá obsahuje je tři podkapitoly. Zatímco první kapitola se zabývá výhradně historickými událostmi, druhá a v ještě větší míře třetí kapitola analyzuje události, které měly vliv na současný vztah EU k Velké Británii a naopak. Cílem první kapitoly je popsat základní trendy ve vztahu Velké Británie k evropské integraci od konce 2. světové války do přelomu 80. a 90. let. Pozornost je kladena především na změny v sebeidentifikaci Britů v rámci proměn ekonomického a politického postavení jejich země v průběhu druhé poloviny 20. století. Kapitola končí tzv. *érou* thatcherismu, na jejímž konci Británie přestala dle svého názoru intenzivně aspirovat na pozici světové velmoci. Zároveň se v té době britští politici začali ve větší míře angažovat v dění na evropském kontinentu.

Východiskem druhé kapitoly je jednání o Evropské unii, ve kterém zaujala Velká Británie velmi suverénní postoj, a proto zde byli její zástupci schopni prosadit mnohé své požadavky v oblasti politické integrace. Naproti tomu v rámci jednání o Evropské měnové unii bylo britské postavení velmi slabé. Druhá kapitola tedy definuje jak komplikace, tak příznivé okolnosti britského členství v ES a následně v EU. Analýzou těchto skutečností považuji za východisko k současnému vztahu Velké Británie k EU, kterými se zabývá třetí kapitola. Ta rovněž definuje specifika britského členství v evropské integraci, a nakonec se zabývá možnými scénáři dalšího vývoje vztahu Velké Británie k EU.

Tato kapitola se rovněž vypořádává s hypotézou této práce, totiž že se EU do budoucna úspěšně vyrovná s ekonomickou a dluhovou krizí, a to díky pomoci, či lépe přístupu, Velké Británie.

V první a druhé kapitole je použita především historická metoda vědeckého postupu. Vývoj vztahů Velké Británie a Evropy je sledován chronologicky, přičemž je rozdělen do logických celků podle zaměření evropské politiky Velké Británie a základních meziků ve vývoji ES/EU. Pro znázornění rozdílnosti těchto celků je použita analogická metoda, jednotlivé fáze vývoje jsou přibližně srovnávány a pozorovány z hlediska svých podobností a odlišností. Z důvodu rozsáhlosti tématu a omezeného rozsahu této práce jsem vybrala ty momenty ve vzájemné historii Velké Británie a ES/EU, které považuji za nejdůležitější pro směřování evropské integrace do budoucna.

Třetí kapitola je založena na analyticko-syntetické metodě. Zatímco první dvě kapitoly poskytují celkový přehled o vývoji sledovaných vztahů, ve třetí kapitole sleduji jak jednotlivé jevy, specifické pro současnou Velkou Británii jako členu evropské integrace, tak jejich vliv na současný a možný budoucí vývoj vztahů této země se zeměmi EU a eurozónou. Pro analýzu současných postojů britské vlády k Evropě je použita rovněž induktivní metoda, jsou sledováni jednotliví činitelé a základní vnitřní vztahy, aby tyto mohly být nakonec zobecněny a použity pro návrh možných scénářů budoucího vývoje vztahů Velké Británie a EU.

Pro tuto práci jsem se snažila využít co nejširší záběr odborné literatury, studovala jsem autory zaměřené jak euroskepticky, tak eurooptimističticky. Díky poměrné nedostupnosti knih o tomto tématu v českém prostředí jsem využívala převážně autory britské. Z českých autorů jsem čerpala hlavně v rámci první kapitoly, která nedostatkem zdrojů rozhodně netrpí. Kromě toho jsem hojně používala i primární prameny, především oficiální zdroje orgánů EU, jako např. statistického úřadu EU Eurostat, a také institucí Velké Británie. Pro účely poslední kapitoly jsem studovala i aktuální články z nejvýznamnějších britských a evropských internetových deníků, rovněž jsem využila několik studií vydaných irským *Institute of International and European Affairs*.

1. Cesta Velké Británie k sebeidentifikaci s evropskou integrací

Reálná, institucionalizovaná a fungující evropská spolupráce začala fungovat po 2. světové válce, zpočátku ale bez účasti Velké Bri-

tinie. Vztah této země k evropským integračním snahám byl ještě dlouhou dobu po konci války silně ovlivňován tzv. zvláštním vztahem s USA, a také stále se držícím povědomím o jedinečnosti britského impéria. Toto přesvědčení velké části britských představitelů i veřejnosti se však ve sluhu rozpadu impéria, nepříliš příznivého vývoje ekonomiky a neúspěchu vlastních pokusů o mezinárodní spolupráci v Evropě v průběhu 50. let 20. století postupně začalo naklánět ve prospěch ekonomické spolupráce s evropským kontinentem. Na počátku 60. let pak byla podlana první britská přihláška do EHS, nicméně díky odporu francouzského prezidenta došlo k jejímu přijetí až o více než deset let později.

Ani po získání členství v mezitím vzniklém ES v roce 1973 nebyla spolupráce představitelů Velké Británie s ostatními členskými státy, ani sebeidentifikace s ES bezproblémová. Britové museli projít zpeřným referendem o vstupu do společenství či jednáním o otázkách příspěvku do společného rozpočtu. Nejen díky tomu získala Británie ve vztahu k ES přezdívku „problematický partner“. Nakonec se přes všechny výhrady a problémy účastnilé Britové prohlubování a rozšiřování evropské integrace v 80. letech, které vedlo k zásadním revizím zakládajících smluv ES a ke vzniku EU.

2. Velká Británie jako svěřitý člen sjednocené Evropy

Zatímco se Velká Británie v 80. letech aktivně podílela na přípravě jednotného evropského akta a byla jedním z taborek programu dokončení vnitřního trhu, v 90. letech se ve vztahu Britů k evropské integraci objevily nové problémy. Evropská politika se v Británii stala v období vzniku Maastrichtské smlouvy na počátku 90. let velmi důležitou a měla vliv na vnitřní problémy obou hlavních politických stran. Konzervativní strana, která vládla pod vedením ministerského předsedy Johna Majora do roku 1997, ztratila díky problémům své země se členstvím v Evropském mechanismu směrných kurzů a díky vlivu svého rozrástajícího se euroskeptického křídla velkou část voličů, což vedlo k jednomu z nejhorších volebních výsledků této strany vůbec. V roce 1997 se tak k moci dostala zreformovaná Labouristická strana Tonyho Blaira, jejíž cílem bylo opět napravit pozici Británie v EU. Diskuse ohledně smyslu evropské integrace v rámci britských zájmů se opět rozvinula v souvislosti s jednáním o evropské ústavě, kde se opět objevilo velké množství problémových bodů.

3. Velká Británie – budoucnost, nebo minulost Evropy?

V roce 2007 propukla světová ekonomická krize, která měla na britskou ekonomiku poměrně velký vliv. V souvislosti s hospodářskými problémy se pak ještě více začaly ve Velké Británii projevovat euroskeptické tendence, které vyvrcholily odmítnutím smlouvy o rozpočtové odpovědnosti v prosinci 2011.

Světová finanční krize byla těžkou zkouškou nejen pro Velkou Británii, ale i pro celou EU. V názorech na vypořádání se s novými problémy se ale stáry EU ve velké míře liší. Současný předseda britské vlády, konzervativce David Cameron, je znám svými euroskeptickými názory a snaží se vyvést svou zemi z ekonomických problémů bez účasti na některých společných záchranných mechanismech EU. Nicméně je ve svém snažení omezován svými proevropskými koalizními partnery, liberálními demokraty.

Současný vztah Británie k EU je ale ovlivňován nejen vládnoucími politickými stranami, nýbrž i mnoha dlouhodobými faktory, vzniklými v průběhu členství Británie v evropských integračních uskupeních, ale i dříve. Společnost a hospodářství Velké Británie se vždy odlišovaly od kontinentální Evropy. V důsledku těchto specifík, mezi které můžeme počítat například jistou kontinuitu v britské evropské politice či tradičně euroskepticky naladěné obyvatelstvo, britské vlády vyjednaly pro svou zemi mnoho výjimek z evropských smluv. Jde např. o výjimku ze třetí etapy Hospodářské a měnové unie nebo o tzv. britský rabat, který snižuje příspěvky Velké Británie do společného rozpočtu EU.

Jak tedy bude či nebude pokračovat do budoucna spolupráce Velké Británie a evropské integrace? Členství Británie v EU přináší této zemi nespornou výhodu týkající se volného obchodu v rámci evropského jednotného trhu. Podíl britského obchodu s ES a později EU na celkové obchodní výměně této země je dlouhodobě poměrně vysoký, přičemž do 80. let 20. století kontinuálně rostl. Od 90. let se pak pohybuje v průměru okolo hranice 54%. Exporty zboží a služeb jsou přitom v této době vždy vyšší než importy. Podíl britského vývozu do ES/EU na celkových vývazech Velké Británie je 56,5 %, podíl dovozu pak 52 % (Allen 2012: 18–19).

Stejně jako budoucího vývoje vztahu Velké Británie k EU musí vycházet jak z historického vývoje, tak ze současné situace. Jak poznamenal Brown (2012: 7–9), pokud shrneme základní aspekty současného vztahu Británie k EU, musíme se zaměřit na několik úmat. Za první jde

o skutečnost, že krize eurozóny vyvolala v EU tendenci k větší míře integrace. Mluví se o fiskální, bankovní, ekonomické nebo politické unii, která budou vyžadovat další změny primárního práva EU. Vláda Velké Británie již ale dala najevo, že se na těchto změnách nehodlá podílet. Za druhé britskou vládu omezuje koaliciční smlouva z roku 2010, která v oblasti evropské integrace vedla k zákonu o EU z roku 2011 a k přezkoumání evropských kompetencí. To všechno mělo vážné následky pro vývoj britsko-evropského vztahu. Především tu jde o možnost konání referenda ohledně změn v primárním právu EU. Dalším znakem současného vztahu Británie k EU je pak euroskepticismus, či dokonce eurofobie, která se stávají hlavními tématy v britských politických debatách, především v rámci Konzervativní strany, která je navíc na lokální úrovni pod tlakem vzrůstající se Strany za nezávislost Spojeného království (UKIP). Jejím hlavním cílem je vystoupení Británie z EU. Naproti tomu Labouristická a Liberálně-demokratická strana zůstávají v zásadě eurooptimistické, i když na lokální úrovni jsou rovněž pod tlakem UKIP. I přesto, že extrémnější skupiny včetně UKIP požadují referendum o členství Británie v EU, o novém projednání podmínek fungování EU se diskutuje na mnohem širší bázi. Především se tato jednání mají týkat okolností členství v eurozóně, dalšího fungování vnitřního trhu, možného rozšíření EU a společné bezpečnosti a obranné politiky. Dalším problémem do budoucna pak můžou být i potřebné změny ve financování EU (Brown 2012: 7–8).

Závěr

Velká Británie je dnes plnoprávným, i když někdy poněkud rozporuplným, členem Evropské unie. Její obchodní výměna probíhá ve velké míře v rámci intraobchodu EU, nicméně nejvíce britských exportů plyne dlouhodobě do USA ⁽¹⁾. Británie se podílela na vzniku evropské integrace po 2. světové válce, ale plnoprávným členem Evropských společenství se stala až v roce 1973. V rámci členství v ES se tato země podílela na mnoha důležitých krocích vedoucích k rozšíření vzájemné spolupráce i rozdíly integrace, na druhou stranu si ale vyjed-

(¹) V roce 2011 dosahovaly britské exporty do USA hodnoty 31,712 mld. GBP. Druhým nejvýznamnějším exportním partnerem bylo Německo s 27,593 mld. GBP (Czech Trade 2012).

nala poměrně velké množství výjimek z evropských smluv. Velká Británie např. využívá rozpočtových výhod vyjednaných v rámci tzv. brisolského smluvy v 80. letech 20. století, není členem eurozóny a je vyklata z některých oblastí Schengenské smlouvy. Nejen tyto výjimky, ale i další skutečnosti přispívají k tomu, že Británie je některými členskými státy EU považována za odpadlíka tohoto uskupení.

Velká Británie se odlišuje od tzv. kontinentální Evropy díky mnoha faktorem. Především se liší svou ostrovní polohou, která přispěla ke specifickému historickému vývoji této země. Británie byla světovou námořní velmocí a ovládala rozsáhlé území, ze kterých ekonomicky i mocensky profitovala. Žádná jiná evropská země význam ani rozlohu britského impéria nikdy nepřekročila. Navíc dokázala tato země jako jediná bývalá koloniální mocnost přetvořit svou říši ve fungující společenství zemí, Commonwealth, díky kterému si dodnes udržuje významné vztahy se svými bývalými dominií a koloniemi. I tento faktor byl příkladem ve snahách Velké Británie ke vstupu do ES v 60. a na počátku 70. let 20. století.

Po 2. světové válce se však britské impérium rozpadlo, Velká Británie ztratila své velmocenské postavení, její hospodářství bylo stále méně výkonné a velmi těžce se vyrovnávalo s následky války. Tyto události měly velmi negativní vliv na všechny vrstvy britského obyvatelstva, pro které bylo velmi problematické se s novou situací své země vyrovnat.

V úvodu této práce byla položena otázka, která s událostmi po 2. světové válce úzce souvisí. Dokázali se Britové definitivně vyrovnat se ztrátou impéria a najít svou novou úlohu ve světové ekonomice? Převážná část autorů zabývajících se vztahem Velké Británie k EU, které jsem prostudovala, zahrnuje mezi hlavní příčiny problémů v tomto vztahu geografická a historická specifika. Všechni zároveň dojednávají, že Britové nejsou národem euroskeptiků, jak bývají často vnímáni. Např. Dum (2011) definuje vztah Britů k evropské integraci spíše jako emocionální než racionální fenomén, který vychází ze širokého spektra příčin, jako např. již zmíněná geografie a historie, ale i následky 2. světové války a v neposlední řadě specifická politická kultura. Z toho vyplývá, že dodnes není jasné, zda se Britové dokázali definitivně odpojit od své slavné minulosti.

K dnešní Velké Británii je tedy nemo přistupovat jako ke státu, jenž se vyznačuje mnoha specifickými znaky, které jej činí odlišným nejen od států EU, ale i od celého světa. Dnes, na počátku 21. století, je Velká Británie zemí, která si jako jediná z velkých světových států za-

chovala dědičnou aristokracii se zapláceným místem ve sněmovně a kterou obývají čtyři různé národy, v rámci nichž stále více vzrůstají separatistické nálad. Nejen proto se i společnost moderní Británie při srovnání se svými evropskými protějšky v mnohém odlišuje. Nej důležitější vlastností britské společnosti 20. století byl podle Wassona (2010) velký dízez na individualismus. Vzájemné působení kontinuity a změn navíc velmi svědčilo svobodě. Ta zase podporovala dynamickou stabilitu, díky které si Británie udržela rovnováhu i tam, kde ostatní evropské státy opakovaně zažívaly krize (Wasson 2010: 382–383).

Cílem této práce bylo na základě analýzy vztahů Velké Británie a evropské integrace v letech 1945–2012 definovat možné scénáře vlivu této země na udržení či rozpad eurozóny, případně EU. Základní hypotézou bylo tvrzení, že současná krize eurozóny a členských států EU bude úspěšně překonána za významného přispění Velké Británie.

V průběhu vývoje vztahu Británie k evropské integraci vzniklo mnoho sporných bodů, z nichž některé byly úspěšně vyřešeny, jiné ale přetrvávají dodnes. Mimo to, v důsledku jiného historického vývoje a ekonomických podmínek Velké Británie, se zde vyvinul odlišný přístup k EU, než který je patrný ve většině kontinentální Evropy. Jde nejen o dlouhodobé upřednostňování mezivládního způsobu spolupráce, na rozdíl od nadnárodní, či federalistické spolupráce, prosazované evropskými institucemi, ale rovněž o více pragmatický a neobvykle kontinuální přístup této země k EU. Také veřejné mínění ohledně evropské integrace je v Británii odlišné od ostatních států EU. V důsledku těchto skutečností si Britové vyjednali několik výjimek z ustanovení EU, a to především v oblastech, o kterých předpokládají, že by mohly nepříznivě ovlivnit britskou národní suverenitu. I přesto, že všechny tři kapitoly této práce identifikovaly převážně problémové body vzájemného vztahu Británie a EU, není možno Velkou Británii vnímat jako zemi zaměřenou jednoznačně euroskepticky. Tato ostrovní země se podílela na mnoha významných iniciativách, vedoucích k rozvoji hospodářské i politické integrace v Evropě, a často svými kritickými připomínkami k tzv. federalistické spolupráci v Evropě přispěla k tomu, aby evropská legislativa neomezovala členské státy v jejich suverénním rozhodování.

Současná světová finanční krize však zlepšení vztahů Velké Británie k EU nijak nepomohla. Může se zdát, že jde o nové komplikace, nicméně ve srovnání s předchozím vývojem tohoto vztahu se jedná pouze o variace na stará témata. V popředí zájmu zde stále stojí obavy Britů ze ztráty národní suverenity. Z tohoto důvodu dnes, kdy se před-

stavitelé EU snaží pomocí nových regulací zastavit zadlužování svých členských států, narážejí představitelé Velké Británie v rámci evropských jednání na nepochopení a odmítání svých stanovisek. Přitom evropská politika současné koaliční vlády není z hlediska dlouhodobého vývoje žádným překvapením. Konzervativní strana má od konce 80. let 20. století silné euroskeptické křídlo, na které musí ministerský předseda brát ohled. Kromě toho veřejné mínění není evropské integraci ve světu následků finanční krize nijak pozitivně naladěno.

Na základě těchto skutečností lze předpokládat, že v popisovaném vzáihu převládá trend tzv. obtížného partnera EU. To ale neznamená, že zde není prostor pro vzájemné pozitivní ovlivňování a že hypotéza této práce musí být nutně vyvrácena. Vždyť i heslo Evropské unie, „jednota v mnohosti“, v sobě ukrývá fakt, že odlišnosti jednotlivých členských států mohou být inspirací k novým formám spolupráce.

Použitá literatura:

- [1] ALLEN, G. (2012): UK Trade Statistics. [online]. House of Commons Library, 8. 10. 2012. [2012-11-9]. Dostupné z: <http://www.google.com/url?sa=t&ect=j&q=&esec=s&source=web&cd=27&ved=0CCQqFjAGOBQ&url=http%3A%2F%2Fwww.parliament.uk%2Fbriefing-aops%2F5N06211.pdf&ei=YP5cULq_Q87V%2FghI9oC.ADg&usq=AFQjCNFMwtf8gsqswj_5nkgfIDR4yoPk-zw&cad=rja>.
- [2] BLAIR, T. (2011): *A Journey*. London: Arrow Books, 718 s. ISBN 9780099525097.
- [3] BOOKER, Ch.; NORTH, R. (2006): *Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti*. Brno: Barrister & Principal, 623 s. ISBN 80-7364-026-0.
- [4] BOOTH, S.; HOWARTH, CH. (2012): *Trading places: Is EU membership still the best option for the UK trade?* [2012-11-11]. ISBN 978-1-907668-35-7. Dostupné z: <<http://www.opineurope.org.uk/Content/Documents/Pdfs/2012EUTrade.pdf>>.
- [5] BROWN, T. (2012): *Beyond the british veto*. Dublin: The Institute of International and European Affairs, 41 s. Dostupné z: <<http://www.ilea.com/publications/beyond-the-british-veto>>.

- [6] CENTRAL OFFICE OF INFORMATION (1983): *Britain in the European Community*. London: Central Office of Information. 67 s. No 73/RP/83.
- [7] DUNT, I. (2011): Why does Britain have such a difficult relationship with Europe? [online]. *Politics.co.uk*, 11. 12. 2011. [2012-04-23]. Dostupné z: <<http://www.politics.co.uk/comment-analysis/2011/12/11/feature-why-does-britain-have-such-a-difficult-relationship>>.
- [8] EUROSTAT (1999): *External and intra-European Union trade: Statistical yearbook. Data 1958–1998*. Luxembourg: Statistical office of the European Communities. ISBN 92-828-7473-7.
- [9] EUROSTAT (2011): External and intra-EU trade. A statistical yearbook. [online]. European Commission, Eurostat. [2012-11-9]. Dostupné z: <http://app.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-GI-11-001>. ISBN 978-92-79-21690-9.
- [10] FAJMON, H. (2010): *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 391 s. ISBN 978-80-7325-217-5.
- [11] FERGUSON, N. (2007): *Britské impérium – cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor. 422 s. ISBN 978-80-7260-175-2.
- [12] FITZGERALD, S. (2009): *David Cameron's European Strategy. An Initial Assessment*. 2009. The Institute of International and European Affairs. [2012-11-11]. Dostupné z: <<http://www.iiia.com/publications/david-camerons-european-strategy-an-initial-assessment>>.
- [13] FORSTER, A. (1999): *Britain and the Maastricht Negotiations*. London: Macmillan. 211 s. ISBN 0-333-71109-2.
- [14] FORSTER, A. (2002): Defining and Explaining Euroscepticism. In: FORSTER, A. (2002): *Euroscepticism in Contemporary British Politics*. London: Routledge, s. 1–9. ISBN 0-415-28732-4.

- [15] GEORGE, S. (1998): *An Awkward Partner – Britain in the European Community*. Oxford: Oxford University Press. 298 s. ISBN 0-19-878224-1.
- [16] CHILDS, D. (2006): *Britain since 1945 – A Political History*. London: Routledge. 456 s. ISBN 0-415-39327-2.
- [17] KANIOK, P. (2006): Stranický euroskepticismus: Teoretické modely klasifikace politických stran podle opozičních postojů k evropské integraci. In: HAVLÍK, V.; KANIOK, P.; LEŠKOVÁ, E.; PAVLOVSKÁ, T.; STANKOV, D. (2006): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, s. 9–22. ISBN 80-210-4016-5.
- [18] MAJOR, J. (2000): *The Autobiography*. London: Harper Collins Publishers. 790 s. ISBN 0-00-653074-5.
- [19] RANNOCH, P.; POLLARD, S. (2005): *Should We Stay or Should We Go? Two Views on Britain and the EU*. London: Institute for the Study of Civil Society. 32 s. ISBN 1-903-386-40-3.
- [20] SCHWARZ, K. (1997): *Englands Probleme mit Europa*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. 163 s. ISBN 3-7890-4671-X.
- [21] SLOTERDIJK, P. (1996): *Pročtne Evropa?* Olomouc: Votobia. ISBN 80-7198-095-1.
- [22] VAQUER, J. (2011): Europa sin Gran Bretaña. [online]. *El País Internacional*, 12. 12. 2011. [2012-11-11]. Dostupné z: <http://internacional.elpais.com/internacional/2011/12/12/actualidad/1323722530_762183.html>.
- [23] WASSON, E. (2010): *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada Publishing. 432 s. ISBN 978-80-247-3267-1.

http://library.vse.cz/F/A1DVB1KA4Y5RSPXNMLI5E3M4CRL587PLUAKGE6U5582Y4K2PP7-27138?func=service&doc_library=UEP01&doc_number=000229160&line_number=0002&func_code=WEB-FULL&service_type=MEDIA

PŘESHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE JAKO FAKTOR ROZVOJE EUROREGIONU SILVA NORTICA

Ing. Hádková Šárka

*Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozní ekonomická fakulta,
obor Veřejná správa a regionální rozvoj*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Hádková Šárka

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Šárka Hádková

Abstrakt:

Diplomová práce pojednává o přeshraniční spolupráci v euroregionu Silva Nortica. Zprvu je vysvětlen kontext regionální politiky a přeshraniční spolupráce a jsou objasněny základní pojmy. Dále je vysvětleno, čím se zabývá regionální politika Evropské unie a jaké jsou její cíle, operační programy a zdroje financování. Pro dokreslení pohledu na přeshraniční spolupráci je zde kapitola o historii česko-rakouského pohraničí. Praktická část obsahuje informace o vzniku, fungování a základních údajích charakterizujících tento euroregion. Velká pozornost je věnována projektům přeshraniční spolupráce podpořeným z Evropského fondu pro regionální rozvoj na hospodářském území euroregionu Silva Nortica v rámci operačního programu „Přeshraniční spolupráce Rakousko – ČR 2007–2013“. V tomto celku je rozbor objemu prostředků dle prioritních os a oblastí podpory. Analýza rozdělení prostředků ukazuje, na jaké oblasti je euroregion zaměřen. Je zde i srovnání dvou časových úseků (2008–2010, 2010–2012) a charakterizovány změny, ke kterým došlo. V neposlední řadě je zde shrnutí poznatků pro českou část euroregionu Silva Nortica s příklady realizovaných projektů. O těch vybraných projektech je v práci širěji pojednáno.

Abstract:

The thesis deals with cross-border cooperation in Euroregion Silva Nortica. At first it explains the context of regional policy and cross-border cooperation and basic concepts are explained. Following this, it explains what the regional policy of the European Union deals with and what are its objectives, operational programs and funding sources are described. To illustrate the view of the cross-border cooperation,

the history of the Czech-Austrian border area. The practical part contains information about the creation, operation and basic data characterizing the Euroregion. Great attention is paid to cross-border cooperation projects supported by the European Regional Development Fund on the economic territory of Euroregion Silva Nertica in the „Crossborder Cooperation Operational Programme Austria – Czech Republic 2007–2013“. This part analyses volume of resources according to priority axes and areas of intervention. Analysis of financing allocation describes euroregion priorities. There is also a comparison of two time periods (2008–2010, 2010–2012) and characteristics of changes that have occurred. Last but not least, there is a summary of findings for the Czech part of Euroregion Silva Nertica with examples of completed projects. Three particular projects are more broadly discussed.

Klíčová slova:

OP Rakousko – Česká republika, přeshraniční spolupráce, euroregion Silva Nertica, Jihočeský kraj, Evropský fond pro regionální rozvoj, programovací období, OP Objective European Territorial Cooperation Austria – Czech Republic, euroregion Silva Nertica, South Bohemian Region, European Regional Development Fund, programming period

Klasifikace JEL:

F59, H79, H77

Úvod

Význam regionální politiky roste. Má napomoci k vyváženému rozvoji území se snahou odstranit nežádoucí disparity mezi regiony s ohledem na trvale udržitelný rozvoj. Přihraniční oblasti bývají označovány za periferní, mají rozptýlenou sídelní strukturu, jsou hůře dostupné a vyznačují se i horší ekonomickou výkonností. V pohraničních oblastech „železné opony“ se periferní charakter regionů prohloubil a vedl k přehrání sociálních a ekonomických vztahů a k výraznému oslabení rozvojového potenciálu na obou stranách hranice, jako je tomu i v případě česko-rakouského pohraničí.

Cíl práce je zhodnotit projekty podpořené z Evropského fondu pro regionální rozvoj (dále ERDF) v operačním programu (dále OP)

„Přeshraniční spolupráce Rakousko – ČR 2007–2013“ realizované na hospodářském území ERSN, zjistit, zda výsledky odpovídají cílům a zaměření euroregionu a následně zhodnotit stav přeshraniční spolupráce v euroregionu. Cíl bude naplněn dílčími cíli. Jedním z nich bude zhodnotit stav implementace OP Rakousko – ČR. Charakterizovat projekty přeshraniční spolupráce realizované na hospodářském území ERSN dle oblasti podpory. Vyčíslit, v jaké výši byly projekty realizovány, zda procentuálně odpovídají alokovaným podílům a následně tyto výsledky porovnat s výsledky z roku 2010 a provést případovou studii několika již realizovaných projektů.

Rešerše je zpracována na základě studia odborné literatury, studia programových dokumentů a studia internetových stránek týkajících se tematiky regionální politiky a přeshraniční spolupráce. Praktická část práce zaměřená na charakteristiku ERSN je vytvořena na základě studia ročenek Českého statistického úřadu, studia strategických dokumentů ERSN, studia dokumentů ministerstev, studia internetových stránek, týkajících se tématu a je doplněna poznatky získanými na základě polo-standardizovaného rozhovoru s jednatelem ERSN. Celék o realizovaných projektech v ERSN podpořených v rámci OP „Přeshraniční spolupráce Rakousko – ČR 2007–2013“ hodnotí, kolik bylo odečerpáno prostředků z ERDF v rámci prioritních os a oblastí podpory. Je vytvořen na základě selekce dat z 12 seznamů podpořených projektů výše zmíněného OP a následných výpočtů. Výsledky jsou komparovány s daty z roku 2010. Na tři podpořené projekty byla vypracována případová studie na základě polostandardizovaných rozhovorů, dále na základě studia tematicky příslušných internetových stránek a na základě studia projektové dokumentace.

1. Literární rešerše

Vedle jiných politik patří mezi důležité i ta regionální. Regionální politika je cílený, fixovaný soubor činností, který má docílit zmírnění či eliminaci nerovností mezi regiony. Zrod byl zaznamenan v 30. letech 20. století ve Velké Británii. Evropská charta regionálního plánování, schválená roku 1983, je základním dokumentem EU. Vzhledem k existenci regionálních disparit je v současné době regionální politika nezbytná. Na rozpočtové priority EU jde v období 2007–2013 téměř 862 mld. EUR. Více než třetina z těchto prostředků jde na regionální politiku EU. Tato politika, nazývaná také jako politika hospodářské

a sociální soudržností, má tři cíle, z nichž pro tuto práci významný je cíl III „Evropská územní spolupráce“. Na něj je vyčleněno 2,5 % z objemu prostředků na regionální politiku EU (8,7 mld. EUR). Do tohoto cíle spadají, vedle jiných, i operační programy přeshraniční spolupráce. Programů přeshraniční spolupráce existuje v ČR 5 (pro Polsko, Sasko, Bavorsko, Rakousko, Slovensko). Tyto programy jsou financovány z ERDF – jedním ze strukturálních fondů.

Po pádu železné opony koncem 80. let, před vstupem ČR a Rakouska do EU, byla navržena přeshraniční spolupráce Rakouska a ČR. Historie této spolupráce sestává z podepsání smluv o spolupráci a po vstupu Rakouska do EU zapojením se do programů INTERREG II A – PHARE CBC 1995–1999, INTERREG III A – PHARE CBC 2000–2006, INTERREG III A ČR – Rakousko (CIP – *Community Initiative Programme*). Nejříve byly priority programů pro rakouskou a českou část odlišné a postupně docházelo ke sjednocení i redukci jejich počtu. Rakousko-české pohraničí prošlo úspěšně dvěma programovacími obdobími. Na základě získaných zkušeností a analýz byl vytvořen „Operační program přeshraniční spolupráce Rakousko – ČR 2007–2013“.

EU v zájmu překonání zaostávání příhraničních oblastí tyto oblasti podporuje ze svých fondů. Za optimální řešení problémů v regionu je považováno společné plánování, realizace a financování programů a projektů regionálního rozvoje zainteresovanými regiony z obou stran hranic. OP Přeshraniční spolupráce Rakousko – ČR má napomoci k posílení hraničních regionů NUTS III (krajů, v případě území ERSN ústí Jihočeského a Waldviertelu). Na program je vyčleněno z ERDF 107,44 mil. EUR, z nichž 64 % je určeno pro ČR. Tyto prostředky mají být doplněny z českých a rakouských národních veřejných zdrojů o 18,96 mil. EUR. Současné cíle jsou vymezeny na základě regionální analýzy celého tohoto území. Cílem programu je podpora udržitelné přeshraniční spolupráce v programovém území. Má podpořit urychlení socio-ekonomického vývoje a vést k silnější integraci příhraničních regionů. Program má dvě základní témata takzvané prioritní osy a sedm oblastí podpory. Na prioritu „Socio-ekonomický rozvoj, cestovní ruch a transfer know-how“ je vyčleněno 44 % z celkových prostředků z ERDF pro Rakousko a ČR. Nejvíce prostředků má jít na prioritní osu II „Regionální dostupnost a udržitelný rozvoj“, a to 50 % z alokace. Prioritní osa III „Technická pomoc“ slouží k zajištění administrace programu a vztahuje se na obě zmíněné osy.

2. Euroregion Silva Nordica (ERSN)

Přeshraniční spolupráci se podle jiných struktur zabývají i euroregiony. V ČR jich je 13 a jedním z nich je euroregion Silva Nordica. Proces založení ERSN byl započat rokem 1989 na rakouské straně organizací Waldviertel Management a završen slavnostním založením v hospodářském parku Gmünd / České Velenice v roce 2002. ERSN je tvořen okresy Jihočeského kraje (České Budějovice, Jindřichův Hradec, Tábor a Písek) a Dolního Rakouska (Znojmo, Krems, Gmünd, Waldhofen an der Thaya a Horn). Rozloha české části ERSN činí 6 035 km² a rakouské 4 604 km². Celkem toto území zabírá zhruba pětinu území hraničních regionů, tvořících území podporované z ERDF v rámci výše zmíněného OP.

Území euroregionu je součástí Českého masivu s velkým zastoupením Česobudějovické a Třeboňské pánve. Jsou zde přírodní parky Novohradské hory a Česká Kanada, chráněná krajinná oblast Blanský les, chráněná krajinná oblast Třeboňsko (jejíž rybníky mají 70 km² vodních ploch). Na českém území je mnoho přírodních a kulturních památek. Převládá zde zemědělský a rekreační charakter. Celé území euroregionu je tvořeno více než z 50 % zemědělskou půdou, téměř 38 % zabírá lesní porost a necelé 1 % je zastavěnou plochou. Cestovní ruch je zaměřen na návštěvníky vyhledávající zdraví a sport. V zemědělství a lesním hospodářství převažují střední a malé podniky.

Členství v euroregionu probíhá na základě přihlášky a je podmíněno složením členského příspěvku. Česká část má 46 členů a rakouská 64. Euroregion se zaměřuje na přeshraniční spolupráci a v jeho rámci vznikají odborné skupiny specializované na možné konkrétní oblasti spolupráce. ERSN je zaměřen především na oblasti dopravy, kultury, turistického a cestovního ruchu, podporu vzdělávání (spolupráce škol). V menší míře pak na životní prostředí a socio-ekonomické plánování (na které jsou spíše zaměřeny hospodářské komory). ERSN má důležitou úlohu a je vnímán pozitivně svým okolím jako správce Fondu malých projektů (dále FMP).

3. Projekty realizované na hospodářském území ERSN

Výsledky zjištěné na základě výpočtů jsou přínosné, protože v současné době neexistuje materiál, který by obsahoval informace

o projektech přeshraniční spolupráce realizovaných na území ERSN. V práci je zmapována především spolupráce uskutečňovaná realizací projektů. Jiným námětem je potom přeshraniční spolupráce probíhající mimo tento institucionální rámec.

Celkově se realizovalo na území ERSN 52 velkých projektů ve výši 40,99 mil. EUR. Stejně jako v roce 2010 je 78 % z celkové výše prostředků z ERDF a 22 % z národních a ostatních zdrojů. V současné době je rozdělení objemu prostředků na projekty přeshraniční spolupráce pro českou a rakouskou část poměrem 48:52 vyváženější, než tomu bylo v roce 2010. Rakousko má přibližně o 1,7 mil. EUR více prostředků. V roce 2010 byl poměr jiný, nakloněný ve prospěch české strany ERSN. Téměř sedesátiprocentní podíl z celkové částky podporejných projektů šel tehdy do ČR.

Přestože celkově se více finančních prostředků vydá za projekty v Dolním Rakousku, větší podpora z ERDF je stále na straně české. Z ERDF získala ČR 16,57 mil EUR, což je přibližně 52 % prostředků přidělených na projekty přeshraniční spolupráce pro ERSN z tohoto fondu. V rakouské části euroregionu doplňují financování projektů více z národních a ostatních zdrojů. V případě Rakouska jde o 28 % a u ČR toto doplnění činí 16 %. Z celkového počtu realizovaných projektů je 13 projektů multilaterálních a na celkovém objemu peněz vydaných na projekty tvoří podíl 34 %.

Z ERDF plyne do prioritní osy II (P II) – Regionální dostupnost a udržitelný rozvoj 18,78 mil. EUR téměř 59% podíl. Zbýlých 41 % prostředků z ERDF je určeno na projekty v prioritní ose I. Plánovaný alokovaný podíl finanční podpory z ERDF činí pro osu (P I) Socio-ekonomický rozvoj, cestovní ruch a transfer know-how 44 %, pro osu II 50 % a zbylých 6 % je určeno na podporou osu III (P III) – Technická pomoc. Ve skutečnosti osa III nezabírá ani 0,3% podíl. I tak lze říci, že čím více se blíží konec programovacího období, tím více se blíží skutečnosti plánovaným podílům alokace ve strategických dokumentech.

Celkově se od roku 2010 realizuje méně projektů. Od roku 2008 do roku 2010 se realizovalo 35 projektů ve výši 26,97 mil. EUR, což znamená, že více než 65 % projektů a prostředků na ně přidělených bylo podpořeno za prvních pět zasedání monitorovacího výboru. Od roku 2010 se celkově snižuje aktivita přeshraniční spolupráce. Výjimku tvoří všechny oblasti podpory v první prioritní ose kromě oblastí podpory prevence zdravotních a sociálních rizik. Oblasti týkající se infrastruktury, cestovního ruchu a rozvoje lidských zdrojů mají od roku 2010 vyšší podporu z ERDF než do roku 2010.

Hlavními zájmy ERSN jsou doprava, kultura, turistika, vzdělávání a méně zájmu připadá na pracovní trh, socio-ekonomické plánování a ochranu životního prostředí. Zaměření se velmi silně promítá ve výsledcích zjištěných výpočty.

Nejvíce prostředků plyne na projekty do oblasti podpory 5 – Doprava a regionální dostupnost. K velké změně došlo od roku 2010 v oblasti podpory 2 – Cestovní ruch, kultura a ekonomika volného času. Realizovalo se zde nejvíce projektů, objem prostředků na projekty se navýšil o 67 %. V této oblasti je rovněž nejvíce podpořených multilaterálních projektů. Další velkou změnou je, že oblast podpory 6 – Životní prostředí se od roku 2010 posunula za, v současné době objemem prostředků třetí největší, oblast podpory 1 – Infrastruktura a služby spojené s podnikáním. Na oblast Životní prostředí dává 77 % prostředků z celkové částky na projekty Rakousko. Oblast zdravotních a sociálních rizik má podpořené projekty v nejnižším objemu prostředků. Počet nejméně projektů je realizováno v oblasti 3 – Rozvoj lidských zdrojů a trh práce.

Z FMP bylo podpořeno za 11 kol výzvy celkem 347 projektů ve výši 1,95 mil. EUR. Prostředky do FMP jdou z ERDF z oblasti podpory 7 – Udržitelné síť a struktury institucionální spolupráce. Celkově bylo realizováno s Dolním Rakouskem v rámci FMP 194 projektů ve výši 1,1 mil. EUR. Převážná část malých projektů byla realizována z větší části na jedné straně hranice. Nejčastějšími žadateli jsou samosprávy, občanská či jiná zájmová sdružení a školy. Nejvíce projektů se realizuje se zaměřením na kulturu, turistiku, vzdělávání, školní výměny a umění.

Je velmi složité hodnotit přeshraniční spolupráci pouze na základě kvantitativních výsledků. Skutečný stav přeshraniční spolupráce se dá odhadnout s přihlédnutím jak ke kvantitativním výsledkům, tak ke kvalitativním.

Proto jsou v diplomové práci popsány tři projekty. Jeden multilaterální, realizovaný městem Jindřichův Hradec ve spolupráci s šesti městy (2 česká, 3 rakouská). Projekt „Města v rodenu“ je unikátní v tom, že každé město je zaměřeno na vlastní hospodářský problém, ale problematika, metodika, návrhy řešení jsou projednávány na společných zasedáních. Město Jindřichův Hradec nechalo vypracovat Koncept dopravní obslužnosti, vytvořilo společný kalendář akcí všech měst, aby propagační materiál celého území a v neposlední řadě pořádalo několik workshopů zaměřených na legislativní problematiku spojenou s podnikáním a tematické řemeslné workshopy, které mohou

pomocí nastartovat podnikání. Projekt jednoznačně přispívá jak městu Lindřichův Hradec, tak okolním městům i celému ERSN. Výhodou projektu je, že specializaci měst na své silné stránky je mezi městy střídána konkurence.

Další projekt je realizován městem Nové Hradky a je zaměřen na prezentaci pasivního stavitelství, se kterým nejsou v ČR velké zkušenosti. Město ve spolupráci se sdružením NiPas (Místem nízkoeenergetické pasivní stavby) a rakouským BETZ (BioEnergietischesTrainingsZentrum) v Großschönau vystavilo polyfunkční pasivní dům přístupný veřejnosti. Stavba si časem získá řadu užítí. V současné době v ní probíhají semináře a v letech měsících má posloužit jako šatna úřadových jednot a bude k dispozici i jako zázemí pro zasedání místních spolků a sdružení. Pravděpodobně největším přínosem je přenos zahraničního know-how. Další užítímou funkcí budovy, jak pro ty, kteří ji budou využívat, tak pouze pro návštěvníky, je zprostředkování prezentace o pasivním stavitelství. Nedostatkem byla chybně zpracovaná projeková dokumentace, která zapříčinila prodloužení doby realizace.

Poslední ukázkou je malý projekt „Mapa Výtlení cíle“ realizovaný SPOM (Sdružení obcí a měst okresu J. Hradec a partnerskem Erlebnisregion Waldviertel Nord). Na základě před lety úspěšného vydání mapy s výtleními cíli byla vytvořena nová mapa území ERSN propagující 48 míst různého charakteru (sportovního, architektonického, přírodního a volnočasového). Mapa byla vydána v plánovaném objemu 15 000 výtisků a cíl byl naplněn. Součástí je strategická distribuce těchto map. Jelikož v okolí Nové Bystřice akumulovaly textílk a v oblasti ubýlo pracovních míst, je záměrem ERSN prezentovat se jako atraktivní místo pro cestovní ruch. To tato mapa plní.

Závěr

Na hospodářském území ERSN bylo podpořeno 52 projektů přeshraniční spolupráce ve výši 41 mil. EUR, s 78% podporou z ERDF. Rozdělení objemu prostředků mezi Rakousko a ČR je v téměř vyváženém poměru. Naproti tomu z ERDF jde stále více prostředků do ČR. Rakousko doplňuje financování projektů více z národních a ostatních zdrojů. Nejvíce prostředků ERDF (19 mil. EUR = 60 %) jde na projekty prioritní osy II – Regionální dostupnost a udržitelný rozvoj. V prioritní ose I – Socio-ekonomický rozvoj, cestovní ruch a transfer

know-how (13 mil. EUR = 40 %) je podpořeno nejvíce projektů. Čím více se blíží konec programovacího období, tím více se blíží podíl vynaložených prostředků z ERDF plánovaným alokovaným podílům.

Nejvíce prostředků v ERSN jde na projekty v oblasti podpory „Doprava a regionální dostupnost“ (11,83 mil. EUR). Doprava patří mezi priority ERSN a dopravní síť a propustnost přes hranice stále nejsou uspokojivé. Projekty, které se realizují, napomáhají tento stav ležít. Otevřely se nové hraniční přechody, zrekonstruovaly se některé komunikace a byly vypracovány studie. Nejvíce projektů se realizovalo v oblasti „Cestovní ruch, kultura a ekonomika volného času“. Tato oblast má velký potenciál a od roku 2010 došlo nárůstu objemu prostředků téměř o 70 %. Krajina na jihu České republiky je krásná a turisticky atraktivní a je zde snaha region takto propagovat. Oproti Rakousku jde v ČR méně prostředků na „Životní prostředí a prevenci rizik“. Celkově se tato posunula za oblast cestovního ruchu. Nejméně projektů je realizováno v oblasti „Rozvoj lidských zdrojů“ a nejméně prostředků je vyделно na projekty „Prevence zdravotních a sociálních rizik“. Tyto výsledky zrcadlí zaměření ERSN.

Z celkového počtu projektů a jejich výše byla od roku 2010 do roku 2012 realizována pouhá třetina projektů oproti období 2008–2010. Výjimku tvoří všechny oblasti podpory v první prioritní ose kromě oblasti podpory prevence zdravotních a sociálních rizik.

V závěru bakalářské práce bylo uvedeno: „Protože pro udržitelný rozvoj je životní prostředí důležité, mělo by se v budoucnu v této oblasti realizovat více projektů. Rovněž v oblasti „Prevence zdravotních a sociálních rizik, sociální integrace“ by mohlo být v budoucnu realizováno více projektů“ (Hádková, 2010, s. 55). Ani jeden z těchto vývoků nebyl naplněn, protože projektů se více ne realizovalo.

Důležitá pro rozvoj území je i realizace malých projektů s podporou z FMP. V tomto období bylo realizováno za 11 kol 194 projektů s Dolním Rakouskem ve výši 1,1 mil. EUR. FMP čerpá prostředky z ERDF z oblasti podpory 7 – Udržitelné síle a struktury institucionální spolupráce.

Přeshraniční spolupráce v současné době probíhá více s Horním Rakouskem, které ani není členem ERSN. Obecně vzato je spolupráce s Rakouskem složitá. Problémem je nízká aktivita navzdory tomu, že v počátcích přeshraniční spolupráce bylo Rakousko velmi iniciativní.

Závěrem bakalářské práce byla věta „do konce programovacího období zbývají 3 roky a lze očekávat další pozitivní vývoj“. Při rozho-
voru s jednatelem ERSN bylo zjištěno, že současný stav přeshraniční

spolupráce není ideální. Existuje velmi jednoduchá vazba, která by se dala vyjádřit následovně – pokud nejsou peníze => nerealizují se projekty => neprobíhá spolupráce.

Jelikož se přeshraniční spolupráce v ERSN pohybuje zhruba na 35 %, než se pohybovala před rokem 2010, dalo by se říci, že k „pozitivnímu vývoji nedošlo“. Spojení „pozitivní vývoj“ je samozřejmě relativní. Spolupráce neustále probíhá ve všech oblastech podpory a celkově došlo k nárůstu počtu podpořených projektů. V některých oblastech podpory (např. doprava a infrastruktura) nedošlo k výrazným změnám, ale přesto patří mezi nejvýznamnější. V jiných došlo od roku 2010 k výraznému nárůstu podpory z ERDF (např. oblast infrastruktury, cestovního ruchu a rozvoje lidských zdrojů a trhu práce), a to nahrává k označení „došlo k pozitivnímu vývoji“.

Přeshraniční spolupráce je aktivním přístupem v řešení problému periferního charakteru pohraničí. Realizace projektů napomáhá ke zlepšení vztahů a rozvoji území. Pohraničí přetvářá být jízvou či švem mezi státy, ale pevnostem pro život a odpočinek. Vztahy jsou složité a i po letech se vytažují citlivá témata, jako je odsun Němců a Temelín. Může to být otázkou nové generace, která si nebude ona historická příkoří pamatovat. Bariéry usupují, hrany otupují, aktivita obcí v pohraničí se liší. Existují obce, které úspěšně čerpají prostředky a jsou častými žadateli o podporu z fondů. Naproti tomu jsou obce, které mají problém se zajištěním běžného chodu a pro ně pak přeshraniční spolupráce je jakousi třetinkou na dozu. Kdyby silnější obce pomáhaly obcím ve svém okolí, situace by mohla být lepší a docházelo by k provázanému posunu vpřed. V přeshraniční spolupráci je nesmírně důležitá iniciativa, která se v poslední době vytrácí. Na rakouské straně jsou prostředky téměř vyčerpány. V současné době je složité najít partnery pro projekt a spolupracuje se více s Horním Rakouskem, které není členem ERSN. Než doběhnou projekty realizované v tomto programovacím období, nelze očekávat výrazné změny. Po skončení tohoto období, prakticky tedy od roku 2015, lze očekávat zlepšení (budou přidělovány nové prostředky apod.).

Použitá literatura

- [1] BLAŽEK, JIŘÍ a UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. 2. vydání, přepracované a rozšířené. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.

- [2] CIHELKOVÁ, Eva a kolektiv. *ČR – Rakousko: možnosti a limity vzájemné spolupráce*, vědecký projekt z oblasti mezinárodních vztahů pro rok 2003–2004 Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomia, 2004. 234 s. ISBN 80-245-0827-3.
- [3] HAVLÍČEK, Tomáš. *Přeshraniční spolupráce v česko-rakouském pohraničí*. In: BALEJ, Martin, JEŘÁBEK, Milan (eds.). *Sborník Pohraniční spolupráce a euroregiony*. 1. vydání, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2002. 77 s. ISBN 80-7044-412-6.
- [4] CHOVANČÍK, Martin, DOČKAL, Vít. *Přeshraniční spolupráce na východních hranicích České republiky: různý obličej a hrana reality*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. 140 s. Studie; sv. č. 35. ISBN 80-210-3751-2.
- [5] JEŘÁBEK, Milan, DOKOUPIL, Jaroslav, HAVLÍČEK, Tomáš, CHROMÝ, Pavel a kolektiv. *České pohraničí – Bariéra nebo prostor zprostředkování?*. 1. vydání. Praha: Academia, 2004. 304 s. ISBN 80-200-1051-3.
- [6] POSTRÁNECKÝ, Josef. *Regionální politika*. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 455 s. ISBN 978-80-7380-086-4.
- [7] STEJSKAL, Jan., KOVÁRNÍK, Jaroslav. *Regionální politika a její nástroje*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 216 s. ISBN 978-80-7367-588-2.
- [8] REGIONÁLNÍ SDRUŽENÍ ŠUMAVA. *Studie evaluace – Fond malých projektů (Jižní Čechy – Horní Rakousko – Dolní Rakousko po roce 2013 – zhodnocení a nové možnosti)*. Jindřichův Hradec: RAIN Tiskárna s.r.o., červen 2012. 48 s. ETZ/KPF/SB/07/027.
- [9] ZICH, František. *Stát do Evropy*. In: *Sborník statí. České pohraničí*. 1. vydání. Trutnov: Bonafide – Dům kultury Trutnov, 1991. 204 s. ISBN 80-85012-64-2.

<http://vskp.cmu.cz/?r=5225&prace=b98800&mp=detail>

ROZŠÍŘOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE NA ZÁPADNÍ BALKÁN

Ing. Michaela Horácková

*Slezská univerzita v Opavě, Obchodní podnikatelská fakulta v Karviné,
obor Evropská integrace*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Michaela Horácková

Abstrakt:

Evropská unie je otevřena všem evropským zemím, jež uznávají její demokratické hodnoty a zavazují se k jejich podpoře. O členství v Unii se tedy mohou ucházet země, které splňují tzv. kodaňská kritéria, která byla Evropskou radou stanovena na zasedání v Kodani v roce 1993 a zahrnují tři oblasti, a to oblast ekonomických kritérií, politických kritérií a schopnost dostát závazkům vyplývajících z členství. Diplomová práce se zabývá aktuálním vývojem západobalkánských zemí na jejich cestě k členství v Evropské unii a naplňováním těchto kritérií jakožto nezbytné podmínky pro členství. Cílem práce je analýza politické, institucionální a zejména ekonomické situace jednotlivých zemí regionu, vyhodnocení dosaženého pokroku při plnění přístupových kritérií a jejich následná komparace.

Abstract:

The European Union is open to all European countries, which recognise its democratic values and are committed to promoting them. Every country that wants to join the EU must meet the Copenhagen criteria, which was established by the European Council in Copenhagen in 1993 and includes three areas, namely the area of economic criteria, the political criteria and the ability to take on the obligations of membership. The diploma thesis deals with the development of the Western Balkan countries on their path to European Union membership and the fulfillment of these criteria as a prerequisite for membership. The aims of this thesis is to analyse the political and institutional aspects and primarily the economic situation of individual countries of the Western Balkan region, the assessment of progress in fulfilling the accession criteria and comparison of these criteria.

Klíčová slova:

Albánie, Balkán, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Evropská unie, Chorvatsko, integrace, Jugoslávie, kodáňská kritéria, Kosovo, Makedonie, Sebsko, Stabilizační a asociační dohody

Klasifikace JEL:

F15

Úvod

Evropská unie je ojedinělé hospodářské a politické společenství zemí založené na hodnotách jakými jsou mír, svoboda, demokracie, právní stát, rovnost, úcta k lidské důstojnosti, ale také tolerance, solidarita a dodržování lidských práv, a toto společenství je otevřeno všem evropským zemím, které tyto hodnoty uznávají a zavazují se k jejich podpoře.

S ohledem na situaci na Balkánském poloostrově v 90. letech 20. století, kdy za hranicemi Evropské unie v souvislosti s rozpadem Jugoslávie probíhaly ozbrojené konflikty v důsledku občanských válek a válek za nezávislost, došlo s ukončením těchto válek ke stejnému závazku Unie. Tento závazek spočíval v rozšíření společenství o západobalkánské země ve snaze zabezpečit mír a stabilitu celého regionu a zabránit dalším válečným konfliktům mezi těmito zeměmi.

V současné době je integrace západního Balkánu do struktur Evropské unie jedním z jejích prioritních cílů politiky rozšiřování, avšak aby se země mohly stát členy Unie, musí splňovat řadu podmínek vycházejících právě z Procesi stabilizace a přidružení, ale také vstupních kritérií stanovených v roce 1993 v Kodani. Tato tzv. kodáňská kritéria zahrnují tři oblasti, a to oblast politických, ekonomických a institucionálních kritérií.

Diplomová práce se zabývá politickou, institucionální a zejména ekonomickou situací v zemích regionu západního Balkánu a jejich pokroky při plnění vstupních kritérií, jakožto nezbytné podmínky pro členství. Cílem práce je zhodnocení politického, institucionálního a ekonomického vývoje v západobalkánských zemích a komparace dosaženého pokroku jednotlivých zemí při plnění kodáňských kritérií se zaměřením na ekonomickou oblast. Při plnění tohoto cíle byly použi-

ty metody deskripce, analýzy a komparace prostřednictvím magických n-úhelníků.

Vzhledem k tomu, že už z historického hlediska byl pro západní Balkán přiznačný odlišný a asynchronní vývoj v jednotlivých zemích, značná etnická různorodost, ale také rozdíly v mentalitě a civilizační úrovni, se dá předpokládat, že budou jednotlivé země na své cestě k členství v Evropské unii postupovat svým osobitým tempem, které bude značně nerovnoměrné a rozšíření Evropské unie o západní Balkán neproběhne najednou, ale v několika etapách.

1. Teoretická východiska integračních procesů

V důsledku nerovnoměrného rozvoje ekonomik dochází ve světové ekonomice k internacionalizaci ekonomik, vedle níž se projevuje také další tendence, která je označována jako interdependence ekonomik a tímto jev spolu s další tendencí světové ekonomiky – regionalizací – ústí v ekonomickou integraci, jenž představuje završení těchto procesů jejich institucionalizací.

Motivy integrace jsou různé, a ať už se jedná o integraci ekonomickou, politickou či jinou, je třeba vzít v úvahu, že každá integrace probíhá odlišně, má jinou strukturu a hloubku. Na integraci lze nahlížet z hlediska geografického (regionální a globální integrace), národohospodářského (parciální a univerzální integrace), ale také institucionálního (nadstátní a mezistátní integrace). Dále rozlišujeme mezi metodami integrace, a to na metodu funkcionální a institucionální, která má čtyři podoby, jimiž jsou politická unie, konfederace států, federace a unitární stát, a z hlediska její formálnosti dělíme integraci na hlubokou formální, mělkou formální a neformální.

Ekonomická integrace má několik forem a neprobíhá najednou, ale v několika stupních, které vyjadřují její intenzitu, šíři, ale také hloubku integračních procesů. Integrační stupně jsou řazeny sestupně, od spolupráce na nejnižší úrovni ekonomické, až po úplnou ekonomickou a politickou integraci zemí. Aktuálně je užíváno sedm stupňů, které zahrnují pásmo volného obchodu, celní unii, primární hospodářskou unii, rozvinutou hospodářskou unii, hospodářskou a měnovou unii, komplexní hospodářskou měnovou unii a posledním, nejvyšším stupněm ekonomické integrace, je hospodářská a politická měnová unie.

Ažkoliv se v Evropě v meziválečném období projevovaly určité integrační tendence ve snaze nalézt mírové řešení celé řady konfliktů mezi evropskými státy, žádné z těchto snah nebyly dostatečné, veškeré pokusy o mírové řešení selhaly, a došlo ke 2. světové válce. Po skončení druhé světové války došlo k obnovení integračních snah, avšak politické rozdělení světa na takzvaný Západ a Východ vyústilo v rozvojení integračního procesu na evropském kontinentě, a to na dvě větve – západoevropskou a východoevropskou.

Nejvýznamnějším integračním seskupením ve střední a východní Evropě byla Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) založená v roce 1949. Po rozpadu RVHP v roce 1991 vzniklo volné seskupení 12 z 15 postsovětských států s nově získanou samostatností, s názvem Společenství nezávislých států (SNS). Prvním krokem užší spolupráce a hlubší integrace bylo vytvoření Euroasijského ekonomického společenství (EAES). V roce 1992 došlo k vytvoření Celní unie pobaltských států a v roce 1993 k vytvoření Celní unie mezi Českou republikou a Slovenskou republikou. Obě tyto unie zanikly se vstupem členských zemí do Evropské unie. V roce 1992 byla také podepsána Středoevropská dohoda o volném obchodu (*Central European Free Trade Agreement*, CEFTA), která trvá dodnes v podobě zmodernizované smlouvy CEFTA 2006.

Vývoj západoevropské integrace je však ve srovnání s východoevropskou poněkud složitější, vzhledem k tomu, že její počáteční kroky směřovaly k vytvoření univerzální západoevropské organizace, ale také k vytváření regionálních integračních seskupení. Jedním z prvních regionálních seskupení byla celní unie BENELUX, jež vznikla v roce 1948. V tomto roce vznikla také dohoda o hospodářské a vojenské spolupráci, tzv. Bruselský pakt, známý také jako Západní unie, jejíž význam začal upadat s vytvořením Severoatlantické aliance (NATO), což vedlo k jejímu přetvoření v Západoevropskou unii. V 50. letech 20. století silily integrační tendence a docházelo k myšlenkám vytvoření organizace silnější, než je Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OECE), která sloužila ke koordinaci poskytované hospodářské pomoci vycházející z Marshallova plánu. Výsledkem těchto snah bylo vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli (ESUCO) a později Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství pro atomovou energii (Euratom). V roce 1960 došlo mimo jiné k podepsání Stockholmské úmluvy, což dalo za vznik Evropskému sdružení volného obchodu (ESVO) – protipólu Evropských společenství. V roce 1967 byla po podpisu tzv. Slučo-

vací smlouvy ustanovena Evropská společenství, a ačkoliv v 70. a 80. letech 20. století k prohlubování integrace nedocházelo, docházelo k rozšiřování ES o další členy. Narůstající nacionalismus a obnovení protekcionistických praktik však poukázalo na nutnost přejít od procesu rozšiřování integrace k jejímu opětovnému prohlubování. V roce 1992 tak došlo k podpisu tzv. Maastrichtské smlouvy, známé jako Smlouva o Evropské unii, která byla významným historickým mezníkem ve vývoji EU. Realizací cílů této smlouvy došlo k přechodu od vytvoření rozvinuté hospodářské unie k vytvoření Evropské hospodářské a měnové unie. V roce 1994 vstoupila v platnost Dohoda o Evropském hospodářském prostoru (EHP), v jejímž rámci platí volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob. V průběhu let docházelo k dalšímu rozšiřování EU až na současných 27 členských států⁽¹⁾, což si vyžádalo reformu stávajících smluv, kterou provedla Lisabonská smlouva, jež vstoupila v roce 2009 v platnost.

2. Makroekonomická analýza balkánských zemí

Na Balkánském poloostrově se vymezuje region – tzv. západní Balkán – pro Evropskou unii velice strategicky důležitý zejména z bezpečnostního hlediska, který zahrnuje sedm zemí – Albánii, Bosnu a Hercegovinu (BaH), Černou Horu, Chorvatsko, Kosovo, Makedonii a Srbsko. Země západního Balkánu se rozkládají na více než 306 000 km² a obyvatelstvo v západní části Balkánu tvoří jednu třetinu celkového obyvatelstva na Balkáně (přibližně 24 miliónů). Pro celý region je příznačný odlišný a asynchronní vývoj, etnická a kulturní rozmanitost, ale také rozdíly v mentalitě i civilizační úrovni jednotlivých zemí.

Země západního Balkánu již v historii čelily mnohým hospodářským problémům, které byly do jisté míry dány jeho nevýhodnou geografickou polohou, ale také strukturou ekonomiky, která byla až do 60. let minulého století, než došlo k rozvoji a diferenciaci, ekonomikou založenou převážně na zemědělství. S největšími hospodářskými problémy se však Balkán potýkal, stejně jako většina evropských ekonomik, po 2. světové válce, kdy byly již na tak zastaralém Balkáně nastoleny komunistické režimy. Symbolem této doby se pak stala kolektivizace zemědělství, zánedění a socialistická industrializace, což sice v 50. letech 20. století vyvolalo určitý ekonomický vzrůst, ale násled-

(1) K datu 30. 6. 2013.

ně také prohlubování hospodářských problémů. Od 60. let minulého století docházelo v Jugoslávii k hospodářskému rozvoji, k potlačení několika etnicko-náboženských nepokojů a neúspěšněji se rozvíjela oblast cestovního ruchu u Černého a Jaderského moře. Po smrti Josipa Broze Tita v roce 1980, který byl tzv. zárukou míru v Jugoslávii, docházelo v Jugoslávii ke krizi vedoucí k dalším občanským válkám, ale začal se také projevovat všeobecný pokles životní úrovně a zhoršení ekonomické situace ve všech zemích. Největším mezníkem ve vývoji západního Balkánu byla 90. léta 20. století, kdy s pádem Sovětského svazu a rozpadu Jugoslávie došlo k politické a ekonomické transformaci ekonomik, což ve svém důsledku vedlo k nesčetným válečným konfliktům a bojům za nezávislost balkánských zemí a mnohým hospodářským krizím.

Prostřednictvím analýzy hlavních makroekonomických údajů, v jejímž rámci je provedena komparace vybraných makroekonomických údajů zemí západního Balkánu ve srovnání s průměrem Evropské unie (EU-27) za období let 2007–2011, je zhodnocen aktuální ekonomický vývoj v západobalkánských zemích (*).

Ze srovnání HDP na obyvatele dle Standardů kupní síly (PPS) s EU-27 vyplynulo, že životní úroveň a relativní bohatství západobalkánských zemí je nízká, a až na výjimku Chorvatska a Černé Hory, je HDP na obyvatele všech zbyvajících zemí značně podprůměrné.

Vývoj růstu reálného HDP je v jednotlivých zemích značně odlišný a obdobné vývojové tendence jsou patrné pouze u Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska. V roce 2008 je až na výjimku Albánie patrný pokles ve všech sledovaných ekonomikách (včetně EU-27) a rok 2009 se pak projevuje rapidním poklesem u všech ekonomik v důsledku ekonomické krize, která dopadla na všechny země v regionu, ale také na EU. V roce 2010 se kromě Kosova, u kterého k růstu dochází až v roce 2011, začaly všechny ekonomiky zotavovat, a v roce 2010 došlo ve všech zemích, až na výjimku Albánie a Makedonie, k rozvrácení poklesu, k dalšímu růstu.

Všechny země regionu se potýkají ve všech obdobích s nezaměstnaností vyšší, než je průměr EU-27. S nejvyšší mírou nezaměstnanosti se potýká bezpochyby Kosovo, ve kterém se tato míra pohybuje okolo

(*) Kosovo není zahrnuto do srovnání HDP v PPS na osobu, hrubého vnitřního důchu a salda veřejného rozpočtu z důvodu nedostupnosti dat.

45 % ve všech letech a naopak nejnížší míru nezaměstnanosti má Chorvatsko.

Nejvyšší míru inflace dlouhodobě vykazuje (až na výjimku Kosovo v roce 2007) Kosovo a Srbsko, které mají zároveň spolu s Bosnou a Hercegovinou nejvyšší výkyvy ve vývoji míry inflace. V roce 2008 je možno u téměř všech ekonomik (kromě Albánie a Kosova) pozorovat nejvyšší míru inflace ve sledovaném období. V roce 2009 se dokonce míra inflace dostala v Makedonii a v Bosně a Hercegovině do záporných hodnot, a došlo tedy k deflaci.

Vývoj hrubého veřejného dluhu v procentech HDP zemí západního Balkánu poukazuje na to, že ani jedna z výše uvedených zemí v celém sledovaném období nepřekračuje referenční hodnotu stanovenou Maastrichtskou smlouvou, a to 60 %. V EU-27 je však tato hodnota v celém sledovaném období vyšší (pouze v roce 2007 je hodnota pod referenční hodnotou a činí 59 % HDP), a v letech 2010 a 2011 dokonce zadlužení Evropské unie dosáhlo hodnot větších než 80 %. Nejvíce zadluženou ekonomikou regionu je Albánie, jejíž dluh je v celém sledovaném období těsně pod výše zmíněnou referenční hodnotou stanovenou, a naopak nejméně zadluženou ekonomikou regionu je Bosna a Hercegovina a Makedonie, jejichž vládní dluh v celém sledovaném období nepřevyšil 30 % HDP.

Saldo veřejného rozpočtu v procentech HDP by dle Maastrichtské smlouvy nemělo přesáhnout referenční hodnotu 3 %. Jedinou zemí, která v celém sledovaném období nepřesahuje tuto hodnotu, je Makedonie, a naopak zemí, která stanovené kritérium přesahuje v téměř celém období, je Albánie (výjimkou je rok 2010). Od roku 2007 do roku 2008 se, až na výjimku Albánie, všechny země držely pod stanovenou hranici, avšak od roku 2009 se deficit veřejného rozpočtu prohlubuje a kromě Makedonie stanovenou hranici všechny země, včetně EU-27, překročily. Od roku 2010 je vývoj deficitu veřejného rozpočtu odlišný a pod stanovenou tříprocentní hranici se udržely pouze Bosna a Hercegovina a Makedonie.

Všechny ekonomiky regionu vykazují deficitní obchodní bilanci, z čehož vyplývá, že se do zemí západního Balkánu více dovážejí, než země vyveze. S největším deficitem obchodní bilance se potýká Černá Hora a Kosovo, avšak zatímco deficit Černé Hory zaznamenává od roku 2009 snižování deficitu obchodní bilance, deficit Kosova v celém sledovaném období dosahuje hodnot okolo 40 % HDP. Nejnížší deficit obchodní bilance je patrný u Chorvatska.

Největší příliv přímých zahraničních investic (PZI) je patrný v Černé Hoře, Kosovu a Albánii, a naopak nejmenší objem PZI plynul do Bosny a Hercegoviny. V případě Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Makedonie a Srbska, ale také EU-27, je až na rok 2011 patrný pokles přílivu PZI.

Zahraniční obchod s Evropskou unií je pro západní Balkán velmi významný, ale hraje také důležitou roli ve snáhách Evropské unie o zajištění míru, stability, svobody a ekonomické prosperity na západním Balkáně. Nejvýznamnějším obchodním partnerem západního Balkánu je v případě dovozu i vývozu je právě EU s podílem převyšujícím 60 %. Největší podíl vývozu do EU ze západního Balkánu zaujímají tržní výrobky tříděné hlavně podle materiálu (SITC 6), průmyslové spotřební zboží (SITC 8) a stroje a dopravní prostředky (SITC 7) a EU na západní Balkán vyváží především stroje a dopravní prostředky (SITC 7), tržní výrobky tříděné hlavně podle materiálu (SITC 6) a chemikálie a příbuzné výrobky jinde neuvedené (SITC 5). Největší mírou vývozu do EU se na celkových vývozech podílí Černá Hora, jejíž vývozy do EU zaujaly v roce 2007 až 89 %, a nejmenší mírou naopak Kosovo, jehož vývozy do EU se na celkových vývozech podílí jako u jediné země méně než 50 % a nejmenší mírou se dovozy z EU na celkových dovozech podílejí v případě Kosova, kdy dovozy z EU zaujímají v celém sledovaném období méně než 40 % celkových dovozů Kosova, a nejvíce se dovozy z EU podílejí na celkových dovozech Černé Hory (okolo 70 % v celém období). Západní Balkán se na celkových dovozech EU podílí v průměru 1 %. Největší mírou se na celkových dovozech do EU ze západního Balkánu podílí Chorvatsko a Srbsko, a naopak nejmeně Kosovo a Černá Hora. Dovozy z EU na západní Balkán jsou větší, než vývozy ze západního Balkánu do EU (v průměru 2 %). Ovšem celkové vývozy EU na západní Balkán od roku 2008 zaznamenávají klesající trend a v roce 2011 dokonce klesly pod hodnotu 2 %. Nejvíce vyváží EU do Srbska a Chorvatska, a nejmeně do Kosova a Černé Hory.

3. Politická situace na západním Balkáně jako překážka vstupu do EU

První zmínky o Balkánském poloostrově se datují okolo roku 450 př. n. L, kdy Hérodotos popsal ilyrské, thrácké a skytské kmeny. Balkánský poloostrov a zejména pak země západního Balkánu si prošli

složným historickým vývojem, který měl od počátku osídlování Balkánského poloostrova až do konce 90. let 20. století, která se nesla ve znamení občanských válek a válek za nezávislost, vliv na formování a určení státních úřadů tak, jak je známe dnes. Tento vývoj zasahuje do současnosti a ovlivňuje postavení jednotlivých zemí v procesu jejich integrace do Evropské unie.

Vývoj EU je od počátku charakteristický rostoucím počtem členských států a prostřednictvím jedné ze svých politik – politiky rozšiřování – je Unie odhodlána přijmout nové země, aby přispěla k bezpečnosti, prosperitě a udržení míru v Evropě, ale také k zachování svého vlivu na mezinárodní scéně. V současné době se o členství v Unii uchází 9 zemí, a to země západního Balkánu a dále Turecko a Island.

Evropská komise (EK) předložila pro období 2012–2013 strategii rozšiřování, která se zabývá aktuálním stavem a pokrokem v procesu rozšiřování o výše uvedené země, a v rámci této strategie usiluje EK o uvedení právního státu do středu politiky rozšiřování, dále o regionální spolupráci a usmíření zemí v regionu západního Balkánu a vyřešení hospodářských a sociálních problémů. Přistupující země však čelí mnohým výzvám, především v oblastech právního státu, korupce, organizovaného zločinu, hospodářství a sociální soudržnosti, a je proto důležité, aby se země pevně držely reforem. Protože je úspěšné provádění reforem také v zájmu Unie, hledá Komise inovativní přístupy k řešení problémů, které vznikají v přistupujících zemích a v procesu přistoupení, a hledá také řešení obtížných situací, ke kterým dochází, a které tento proces blokuji.

V druhé polovině 90. let došlo spolu s ukončením válek na západním Balkáně ke sňlejšímu závazku Evropské unie, a to rozšířit společenství o západobalkánské země ve snaze zabezpečit mír a stabilitu tohoto regionu a učinit válečný konflikt mezi těmito zeměmi nemyslitelný. Perspektiva členství byla všem zemím přiznána během summitu ve Feite v roce 2000, a od té doby byla opakovaně potvrzována Evropskou radou a jeho začlenění do EU představuje nejvyšší prioritu zahraniční politiky Evropské unie.

Smlouva o Evropské unii stanoví podmínky, za nichž se může členský stát ucházet o členství (čl. 2 a 49 Smlouvy), avšak země musí kromě těchto podmínek splňovat tzv. kodátská kritéria. Zemím západního Balkánu byla kromě podmínek vyplývajících ze smlouvy o EU a stanovených vstupních kritérií, dána ještě jedna podmínka, aby byly prozkoumány jejich případné žádosti o přistoupení, a to dosažení uspo-

kojivých výsledků v procesu stabilizace a přidružení (SAP) – zejména v oblasti obchodu.

Proces stabilizace a přidružení (SAP) je rámcovou politikou Unie pro země západního Balkánu na cestě k jejich konečnému členství, která je založena na progresivním partnerství, v jehož rámci postupují jednotlivé země na cestě k členství kupředu na základě plnění závazků vyplývajících zemím ze SAP, respektive Stabilizačních a asociačních dohod (SAD), které jsou podstatou tohoto procesu a vytvářejí smluvní vztah mezi EU a jednotlivými zeměmi západního Balkánu. V rámci SAP došlo k vytvoření evropského partnerství Evropské unie se všemi potenciálně kandidátskými zeměmi, kdy byl všem zemím stanoven rámec pro reformy v klíčových oblastech, byla určena pravidla pro přidělení finanční pomoci na jejich realizaci a byly stanoveny principy fungování partnerství. V současné době zůstala Unie u evropského partnerství s Albánií, Bosnou a Hercegovinou a Kosovem, a v případě Makedonie, Černé Hory, Srbska a Chorvatska, jakožto kandidátských zemí, bylo s těmito zeměmi navázáno přístupové partnerství zohledňující jejich specifické potřeby. Cílem těchto partnerství je tedy podpora realizace stabilizace a přidružení zemí západního Balkánu a podpora při plnění kodátských kritérií, kdy je posílednictvím tohoto partnerství poskytován ucelený rámec pro prováděné reformy, ale také finanční rámec určený k zajištění stanovených reforem, priorit a cílů. Finanční prostředky určené na technickou a finanční pomoc zemím západního Balkánu plynou z tzv. nástroje předvstupní pomoci (NPP), určeného na období let 2007–2013, a z celkové částky určené na rok 2012 (1,846 mld. EUR) bylo zemím západního Balkánu poskytnuto 41,5 % z celkové částky (765,35 mil. EUR).

Ze zemí západního Balkánu se členství nejvíce blíží Chorvatsko, které má v současné době status přistupující země a mělo by se 1. července 2013 stát 28. členskou zemí EU. Do skupiny kandidátských zemí patří od roku 2010 Černá Hora, od roku 2005 Makedonie a od roku 2012 Srbsko, avšak EU doposud zahájila přístupová jednání pouze s jedinou kandidátskou zemí, a to s Černou Horou (29. června 2012). Potenciálními kandidáty zůstávají Bosna a Hercegovina, Albánie a Kosovo.

Všechny západobalkánské země si jakou hlavní prioritu svých zahraničních politik stanovily členství v Evropské unii a až na výjimku Albánie a Chorvatska, které jsou již členy, také členství v NATO. Bosna a Hercegovina a Srbsko si mimo jiné jako další z prioritních cílů svých zahraničních politik stanovily členství ve Světové obchodní

organizaci (WTO). Zahraničně politická orientace Kosova je dána jeho mezinárodně politickou situací, kdy jeho samostatnost uznávají 95 ze 193 členských zemí OSN, ale také 5 z 27 členů EU, což zemi brání v členství v mnohých mezinárodních organizacích, a proto je hlavním cílem kosovské zahraniční politiky získání dalšího uznání ve světě. Všechny země, až na výjimku Kosova, jsou členy Organizace spojených národů (OSN), Rady Evropy a dále jsou všechny země regionu, včetně Kosova, členskými zeměmi Mezinárodního měnového fondu (MMF) a Světové banky (WB). Všechny západobalkánské země se taky účastní modernizované Sféroevropské dohody o volném obchodu v jihovýchodní Evropě (CEFTA 2006) a až na výjimku Bosny a Hercegoviny, Kosova a Srbska jsou všechny země členskými zeměmi WTO. Obě země by se mohly v blízké budoucnosti stát členskými státy.

Země západního Balkánu se potýkají s problémy, jakými jsou málo produktivní a konkurenceschopné hospodářství, vysoká kriminalita a organizovaný zločin, neustálá správa země a nedostatečně ukončené či málo efektivní státní instituce. Mimo tyto zásadní faktory ovlivňující vývoj zemí na cestě k jejich členství v Unii brzdí jejich přístupové procesy nevyřešené otázky a spory mezi zeměmi regionu.

Mezi nejvýznamnější spory mezi zeměmi patří bezpochyby kosovsko-srbský spor, který má své kořeny již v 18. století, kdy se soužití Albánců a Srbů ukázalo už v dobách Balkánských válek jako problematické a tyto spory spočívaly jak v kulturní, jazykové a etnické odlišnosti, tak také ve vzájemných sporech o rozsáhlá území, která oba národy považovaly z historických a národnostních důvodů za svá. V roce 2008 vyhlásilo Kosovo jednostranně nezávislost na Srbsku a v roce 2012 získalo plnou nezávislost. Srbsko však od počátku odmítalo autonomii Kosova uznat a jednotné nejsou v kosovské otázce ani ostatní země regionu. Ačkoliv Albánie z pochopitelných důvodů Kosovo uznala jako první v roce 2008, a téhož roku se k ní přidala Černá Hora, Chorvatsko a Makedonie, Bosna a Hercegovina nezávislost země odmítá uznat z obav o vlastní územní celistvost, protože velmi početnou a významnou národnostní skupinou žijící na území Bosny a Hercegoviny jsou Srbové. Problém uznání kosovské nezávislosti není jen regionálním problémem – kosovskou nezávislost v současné době odmítá uznat také pět států EU, a to ze stejného důvodu jako Bosna a Hercegovina (jedná se o Slovensko, Řecko, Kypr, Rumunsko a Španělsko), a dále Kosovo odmítá uznat 95 členských států OSN.

Dalším z nejvýznamnějších balkánských sporů je makedonsko-řecký spor o název země Makedonie, která po vyhlášení nezávislosti v roce 1991 začala vystupovat jako Republika Makedonie, což dostalo zemi do sporu s Řeckem, podle kterého tento název odkazuje na historickou a kulturní oblast, která leží z větší části v Řecku a užíváním názvu Makedonie v názvu sousední samostatné republiky podle Řecka zpochybňuje řeckou územní integritu. Vzhledem k tomu, že však má Řecko na integraci Makedonie do EU přirozený zájem a Makedonie je pro vstup do Unie ochotna činit ústupky, jsou obě země nakloněny oboustranně přijatelné dohodě. Řecko tedy navrhlo jako řešení sporu změnit název země přidáním adjektiva (např. severní nebo nová) založeného na principu jeho všeobecného užívání. V roce 2010 přišla Makedonie s návrhem přidat do názvu „Vardarská“, čímž by byl uspokojen požadavek Řecka na odlišení názvu země od řeckého území, čímž by došlo k bližší specifikaci polohy státu. Makedonie si však změnu názvu podmiňuje zahájením příslupových jednání, a tak jediným možným, oboustranně přijatelným řešením je tedy příslib Makedonie Řecku o ústavní změně názvu podmíněné zahájením příslupových rozhovorů EU s Makedonií, kdy k faktické změně názvu dojde až v den přijetí Makedonie do EU.

4. Vyhodnocení a komparace kodaňských kritérií zemí západního Balkánu

Kodaňská kritéria zahrnují tři oblasti – oblast politických, ekonomických a institucionálních kritérií, kdy musí mít země ucházející se o členství před přistoupením stabilní instituce zaručující demokracii, právní stát, dodržování lidských práv a respektování a ochrana menšin, dále musí mít země fungující tržní hospodářství a musí být schopna vypořádat se s konkurenčními tlaky a tržními silami v rámci Unie, a v neposlední řadě musí být země schopna dostát závazkům plynoucím z členství v Unii, včetně dodržování cílů politické, hospodářské a měnové unie. To vyžaduje přijetí *acquis communautaire* kandidátskou zemí, která musí *acquis* začlenit do svého vnitrostátního právního řádu, a musí je provádět a prosazovat prostřednictvím příslušných správních a soudních struktur. Musí být také zajištěny vhodné podmínky pro postupnou a harmonickou integraci.

Na základě dokumentů Komise předkládaných Radě a Evropskému parlamentu – Zpráva o pokroku (Albánie, Bosna a Hercegovina,

Černá Hora, Makedonie a Srbsko). Souhrnné monitorovací zprávy o Chorvatsku a Sdělení Komise o zpracování studie proveditelnosti pro stabilizaci a přidružení mezi Evropskou unií a Kosovem, byl zhodnocen aktuální pokrok zemí na cestě k členství.

Albánie se účastní SAP a naplňuje své závazky vyplývající ze SAD. Dne 1. dubna 2008 podala země přihlášku k členství v Unii, avšak Komise na základě projednané žádosti o členství stanovila ve svém stanovisku 12 klíčových priorit, jejichž splnění je podmínkou pro zahájení přístupových jednání. Na základě značného pokroku při plnění klíčových priorit týkajících se zahájení jednání o přistoupení, doporučila Komise v říjnu 2012 Radě, aby byl Albánii udělen status kandidátské země, avšak za podmínky dokončení hlavních opatření v oblasti reformy soudnictví a veřejné správy a revize jednatelského řádu parlamentu.

Bosna a Hercegovina je potenciálním kandidátem na členství v EU, a ačkoliv byly Dohody o stabilizaci a přidružení (SAD) ratifikovány, dosud nevstoupily v platnost. Od roku 2008 je v platnosti Prozatímní dohoda o obchodu a obchodních záležitostech mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na jedné straně a Bosnou a Hercegovinou na straně druhé. V červnu 2012 byl zahájen dialog na vysoké úrovni ohledně procesu přistoupení (HLDAP), jehož účelem je začít proces vysvětlování politických a technických podmínek, kterými je vstup do Unie podmíněn. V případě specifického státního uspořádání Bosny a Hercegoviny je ale primárně zapotřebí zajistit účinný mechanismus koordinace mezi různými úrovněmi vlády, aby země mohla mluvit jednotlasně o záležitostech Unie a mohla být efektivně využívána předvstupní pomoc. Na červencovém zasedání v Bruselu se zástupci unijních orgánů a politických stran Bosny a Hercegoviny dohodli na tom, že pro další pokrok na cestě k členství je nutné, aby vstoupily v platnost SAD a byla předložena věrohodná žádost o členství. Celkové tempo reform zůstává nerovnoměrné a v důsledku pomalého pokroku v roztomých a nedůsledném plnění závazků Bosny a Hercegoviny v integračním procesu značně zaostává za ostatními zeměmi.

Černá Hora dne 15. prosince 2008 podala přihlášku k členství v EU, a na základě stanoviska Komise k této žádosti byl v prosinci 2010 zemi udělen status kandidátské země. V roce 2011 doporučila Komise zahájení přístupových jednání, která byla otevřena v červnu 2012. Černá Hora pokračovala v provádění svých závazků podle SAD,

jež vstoupily v platnost v říjnu 2010, celkem hlásce a účastnila se mnohostranného dialogu s Komisí a členskými zeměmi EU.

Chorvatsko je v současné době jednou přistupující zemí a má status aktivního pozorovatele v přechodném období před vstupem do EU. Na základě monitorovací zprávy z října 2012 (za období od října 2011 do září 2012) byly potvrzeny ládné přípravy na přistoupení, byla vymezena zvláštní opatření a posouzena připravenost země na členství s vytyčenými oblastmi, v nichž je zapotřebí dalšího úsilí, aby byla země plně připravena stát se k 1. červenci 2013 členskou zemí EU.

Kosovo vykazovalo i nadále pokrok v otázkách týkajících se evropské integrace, a přestože zavedlo stabilní institucionální a právní rámec potřebný pro demokratickou správu věcí veřejných a ochranu lidských práv a všech menšin žijících v Kosovu, jakož i práv návatu vysídlených osob, čelí země mnohým výzvám, a to především v oblasti právního státu, reformy veřejné správy, volební reformy, ekonomiky a integrace jednotlivých komunit, kdy je v těchto oblastech zapotřebí urychlit reformy. Kosovo musí posílit demokratické principy, zajistit jejich respektování a uplatňování. Zahraniční vztahy Kosova jsou ucházející a země se úspěšně podílí na regionálních uskupeních. Kosovo mimo jiné zavedlo požadované zásadní reformy k vytvoření plně fungujícímu úrřinnu hospodářství. V říjnu 2012 byl Komisi představen dokument s názvem 'Sdělení Komise o zpracování studie proveditelnosti pro stabilizaci a přidružení mezi Evropskou unií a Kosovem, což je vnímáno jako jeho první krok k členství v Unii.

Makedonie je kandidátskou zemí na členství od roku 2005. SAD vstoupily v platnost v dubnu roku 2004 a o pět let později, v říjnu 2009, předložila Komise Radě doporučení k zahájení jednání s touto zemí a přechod do druhé fáze implementace SAD. Ažkoliv byla Radě tato doporučení opakovaně podána v roce 2010 a 2011, Rada doposud o návrhu Komise nerozhodla. Avšak pravidelný politický a hospodářský dialog mezi Unií a Makedonií probíhal prostřednictvím struktur SAD. Dialog na vysoké úrovni ohledně přistoupení (HLAD) byl zahájen vládou a Komisí 15. března 2012 za účelem vnést do reformního procesu nutného k přistoupení k EU novou dynamiku a posílit důvěru a evropské vyhlídky země.

Srbsko patří od 1. března ke kandidátským zemím na členství v EU a status kandidátské země byl zemi udělen na základě stanoviska Komise k srbské žádosti o členství přijaté 12. října 2011. V prosinci 2012 dospěla Rada k závěru, že přistupová jednání budou se zemí zahájena až poté, co Komise usoudí, že Srbsko splňuje kritéria pro členství

a bude naplněna klíčová priorita a podmínka SAP, a to viditelné a udržitelné zlepšení vztahů s Kosovem. SAD byly podepsány v dubnu 2008 spolu s prozatímními dohodami o obchodu a obchodních záležitostech. Zatímco prozatímní dohody vstoupily v platnost 1. února 2010, proces ratifikace SAD je těsně před dokončením. Závazky vyplývající ze SAD a prozatímních dohod jsou v obecné rovině splňovány a spolupráce v jejich rámci se vyvíjí dobře.

Všechny země dosáhly při plnění kodaňských kritérií určitého pokroku, avšak pokrok je značně nerovnoměrný, což vyplývá z tabulky 1, ze které je patrné uskutečňování reformu ve všech oblastech přístupových kritérií.

Tabulka 1 – Plnění kodaňských kritérií v letech 2011–2012

Země	Politická kritéria	Hospodářská kritéria	Plnění oznauk
Albánie	značný pokrok	pokrok	malý pokrok
Bosna a Hercegovina	malý pokrok	malý pokrok	malý pokrok
Černá Hora	značný pokrok	určitý pokrok	určitý pokrok
Chorvatsko	pokrok	pokrok	pokrok
Kosovo	pokrok	pokrok	pokrok
Makedonie	pokrok	značný pokrok	pokrok
Srbsko	pokrok	žádný pokrok	pokrok

Zdroj: Vlastní zpracování.

S ohledem na plnění oblasti ekonomických přisupových kritérií musí mít země fungující tržní hospodářství a musí být schopna vypořádat se s konkurenčními tlaky a tržními silami působícími v rámci Unie. Aby byla země schopna poté, co se stane členem EU, obstát na trzích Evropské unie, měla by být její makroekonomická situace stabilní a makroekonomické ukazatele by měly dosahovat alespoň průměrných hodnot Evropské unie.

Pro posouzení uskutečňovaných hospodářských politik jednotlivých zemí západního Balkánu bylo využito neradičního magického n-úhelníku – rovnostranného pětúhelníku – který rozlišuje tradiční magický čtyřúhelník o další parametr, a to podíl čistého přílivu přímých zahraničních investic na HDP. Optimální pětúhelník je stanoven průměrem dosažených hodnot EU-27 za období let 2007–2011. Důvodem je snaha porovnat vývoj a míru shody uskutečňovaných hospodářských politik jednotlivých zemí s průměrem Evropské unie, aby mohla být

zhodnocena schopnost jednotlivých zemí odolat konkurenčním tlakům a tržním silám, které působí v rámci Unie.

Z analýzy hospodářských politik zemí vyplynulo, že nejbliže se optimálnímu pětibodníku blíží Chorvatsko, které se od vrcholů optima odchyluje jen minimálně, a naopak největšími odchylkami od optima se vyznačují Kosovo a Černá Hora (viz obrázek 1). Hospodářská politika Chorvatska je tak nejvíce v souladu s cíli hospodářských politik Evropské unie, zatímco u Kosova a Černé Hory je patrný jejich značný nesoulad. Dále také z analýzy vyplynulo, že většina zemí dosahuje hospodářského růstu a spolu s podílem čistého přílivu PZI na HDP se hodnoty u všech sledovaných ekonomik pohybují okolo optima a téměř ve všech případech leží vrcholy nad optimálního pětibodníku. Všechny země se potýkají s deficitem obchodní bilance a vyšší nezaměstnaností, než je průměr Evropské unie, což vrcholy obou parametrů posouvá dovnitř pětibodníku.

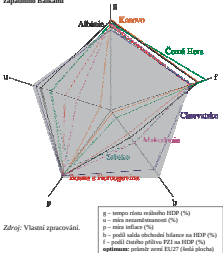
Závěr

Zájem Evropské unie na členství západního Balkánu v jejích strukturách je evidentní, o čemž svědčí i fakt, že v roce 1999 byla Komisí představena rámcová politika Evropské unie pro země západního Balkánu na cestě k jejich konečnému členství, tzv. Proces stabilizace a přidružení. V roce 2000 byla všem zemím tohoto regionu přislíbena perspektiva členství, která byla Evropskou radou opakovaně potvrzena. Avšak země se mohou členy Evropské unie stát až poté, co budou plnit závazky vycházející z procesu stabilizace a přidružení a budou splňovat vstupní kritéria pro členství, tzv. kodaňská kritéria zahrnující tři oblasti – oblast ekonomických, politických a institucionálních kritérií.

V současné době je jedinou přístupující zemí Chorvatsko, které by se 1. července 2013 mělo stát 28. členskou zemí Evropské unie. Kandidátskými zeměmi na členství jsou Černá Hora, Makedonie a Srbsko a potenciálními kandidáty zůstávají Albánie, Bosna a Hercegovina a Kosovo.

Z výše uvedených zemí zatím dosáhlo největších úspěchů na cestě k členství jednoznačně Chorvatsko, které již vstoupilo do závěrečné etapy procesu přistoupení a nadále plní uspokojivě politická, ekonomická, ale také institucionální kritéria. Naopak nejméně se Unii přiblížila Bosna a Hercegovina, která dosáhla jen velmi malého a omeze-

Obrázek 1 – Magický pětibelník – Komparace všech ekonomik západního Balkánu

Zdroj: Vlastní zpracování.

ného pokroku při plnění politických, ekonomických, ale také institucionálních kritérií a její reformní úsilí je nedostatečné a celkové tempo reform je pomalé, což zapříčinilo, že Bosna a Hercegovina v integračním procesu značně zastává za ostatními zeměmi regionu. Další pokrok Bosny a Hercegoviny je podmíněn uvedením Stabilizač-

ních a sociálních dohod v planosti. Albánie učinila dobrý pokrok při naplňování politických kritérií, dalšího pokroku bylo dosaženo i při plnění kritérií ekonomických a mírného pokroku bylo dosaženo i při zlepšování schopnosti převzít závazky vyplývající z členství v Unii. Podmínkou pro zahájení přístupových jednání s Albánií je splnění dvanácti klíčových priorit, které byly zeřízeny stanoveny v roce 2009, a na základě značného pokroku při jejich plnění bylo Komisí v říjnu 2012 doporučeno udělení statusu kandidátské země, avšak za podmínky dokončení hlavních opatření v jistých oblastech. Černá Hora uspokojivě plnila politická kritéria, ucelného pokroku země dosáhla v oblasti hospodářských kritérií, ale také při zlepšování schopnosti převzít závazky vyplývající z členství. Kosovo vykazovalo i nadále pokrok v otázkách týkajících se evropské integrace, avšak i přes značný pokrok země čelí mnohým výzvám ve všech oblastech a další podmínkou pokroku je mimo jiné viditelné a udržitelné zlepšení kosovsko-srbských vztahů, které je potřebné k tomu, aby obě země mohly pokračovat na cestě k členství. Makedonie i nadále dostatečně plnila politická kritéria, země značně pokročila při plnění hospodářských kritérií a bylo dosaženo i pokroku při plnění stažování *s acquis*. Komise opakovaně podala Radě návrh na zahájení přístupových jednání, avšak Rada dosud nerozhodla. Překážkou k zahájení přístupových jednání je spor s Řeckem o název země, avšak obě země usilovně pracují na oboustranně přijatelném řešení, kdy se jako jediným přijatelným řešením v současné době nabízí přidání adjektiva k názvu země. Sebsko uspokojivě plní politická kritéria, avšak v oblasti ekonomických kritérií nedošlo k žádnému dalšímu pokroku a země učinila pokrok při zlepšování své schopnosti dostát závazkům vyplývajícím z členství v Unii. Podmínkou pro zahájení přístupových jednání se zemí je uskutečňování vzájemného dialogu a viditelné a udržitelné zlepšení vztahů s Kosovem. Přestože většina zemí učinila alespoň malý pokrok při plnění kodátských kritérií, je zapotřebí, aby země neupouštěly od reform, ale naopak reformní úsilí zesílily a urychlily a vynaložily značné úsilí na zlepšování oblastí, které vykazují nedostatky.

S ohledem na hodnocení ekonomických kritérií pro členství byl prostřednictvím magických pětáhelníků porovnán vývoj a míra shody uskutečňovaných hospodářských politik jednotlivých zemí s průměrem Evropské unie. Z tohoto srovnání vyplynulo, že většina zemí dosahuje hospodářského růstu a spolu s podílem čistého přílivu přímých zahraničních investic na HDP se hodnoty u všech sledovaných ekonomik pohybují okolo optima. Všechny země se potýkají s deficitní obchodní

bilanci a vyšší nezaměstnaností, než je průměr Evropské unie, což je jedním ze základních problémů regionu. Nejvíce v souladu s cíli hospodářských politik Evropské unie je hospodářská politika Chorvatska, zatímco u Kosova a Černé Hory je patrný jejich značný nesoulad.

Politická situace v jednotlivých zemích je odlišná, stejně jako situace ekonomická. Všechny země postupují na své cestě k členství v Evropské unii odlišným tempem a pokroky zemí při plnění kodaňských kritérií jsou značně nerovnoměrné. Je evidentní, že se přibliží, v pořadí sedmá etapa rozšíření Evropské unie, bude týkat pouze Chorvatska. Další členskou zemí Unie by se z regionu západního Balkánu podle vykazovaného pokroku mohla stát Černá Hora, se kterou již byla v červnu 2012 zahájena přístupová jednání. Dobré perspektivy má také Srbsko, kterému byl v březnu 2012 udělen status kandidátské země, a Makedonie, kdy obě země sice postupují na cestě k členství kupředu, ale v dalším pokroku jim brání mimo jiné nevyřešené sporné otázky. Zatímco makedonsko-řecký spor by mohl být v blízké budoucnosti vyřešen a země usilovně hledají společné přijatelné řešení, které je v zájmu obou zemí, v případě kosovsko-srbského sporu se bude nejspíše jednat o dalekou budoucnost. Ažkoliv by tento spor již neměl bránit Srbsku v zahájení přístupových rozhovorů, k jejich zahájení je kromě připravenosti země zapotřebí splňovat základním předpoklad, a to viditelné zlepšení nebo normalizace vztahů s Kosovem.

Použitá literatura

- [1] European Commission – Enlargement. 2012a. *Enlargement Strategy and Main Challenges 2012–2013* [online]. [12. dubna 2013] Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package_strategy_paper_2012_en.pdf.
- [2] European Commission – Enlargement. 2012b. *Bosnia and Herzegovina 2012 Progress Report* [online]. [vid. 12. dubna 2013] Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/ba_report_2012_en.pdf.
- [3] European Commission – Enlargement. 2012f. *Commission Communication on a Feasibility Study for a Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo*

- [online]. [12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/ks_analytical_2012_en.pdf.
- [4] European Commission – Enlargement. 2012g. *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the Main Findings of the Comprehensive Monitoring Report on Croatia's state of preparedness for EU membership* [online]. [vid. 12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/hr_rapport_2012_en.pdf.
- [5] European Commission – Enlargement. 2012h. *Comprehensive Monitoring Report on Croatia's state of preparedness for EU membership* [online]. [vid. 12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/hr_analytical_2012_en.pdf.
- [6] European Commission – Enlargement. 2012i. *Conclusions on Albania* [online]. [vid. 12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/al_conclusions_2012_en.pdf.
- [7] European Commission – Enlargement. 2012j. *Conclusions on Bosnia and Herzegovina* [online]. [12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/ba_conclusions_2012_en.pdf.
- [8] European Commission – Enlargement. 2012k. *Conclusions on Montenegro* [online]. [12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/mn_conclusions_2012_en.pdf.
- [9] European Commission – Enlargement. 2012l. *Conclusions on Serbia* [online]. [12. dubna 2013] Dostupné z:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/sr_conclusions_2012_en.pdf.
- [10] European Commission – Enlargement. 2012m. *Conclusions on The Former Yugoslav Republic of Macedonia* [online]. [12. dubna 2013] Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/enk_conclusions_2012_en.pdf.

- [11] Evropská komise. 2013. *Souhrnná zpráva o činnosti Evropské unie – 2012*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. ISSN 1977-3390.
- [12] GLENNY, M., 1999. *Balkán: 1804–1999 – Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha: BB art. ISBN 80-7257-976-2.
- [13] HAVLÍKOVÁ, L., HLADKÝ, J., PELIKÁN, J., ŠESTÁK, M., TEJCHMAN, M., 2009. *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-375-9.
- [14] LEBIEDZIK, M., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P., 2011. *Světová ekonomika. Oprava: Oprys*. ISBN 978-80-260-0924-5.
- [15] MAJEROVÁ, I. 2007., *Mezinárodní integrační procesy*. Karvíná: SU OPF. ISBN 978-80-248-420-1.
- [16] MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P., 2011. *Mezinárodní ekonomie v teorii a praxi*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3421-4.
- [17] NENIČKA, L., 2009. *Dějiny evropské civilizace*. Karvíná: SU OPF. ISBN 978-80-7248-525-3.
- [18] WEITHMANN, W. M., 1995. *Balkán: 2000 let mezi Východem a Západem*. Praha: Nakladatelství Vyděhrad. ISBN 80-7021-199-7.

Diplomová práce je veřejně dostupná pouze v knihovně Obchodně podnikatelské fakulty v Karvíně.

MĚNOVÉ PERSPEKTIVY PRO EVROPU – WATER MONEY A AGREGÁTOR SOUKROMÝCH MĚN

Ing. Mgr. Jakub Jedlinský

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů,
obor Evropská integrace*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Mgr. Jakub Jedlinský

Abstrakt:

Tato práce pátá po smyslu peněz a vhodné definici měny. Rozebírá pohledy významných ekonomů na roli peněz, provokativně z různých stran názorového spektra – od Hayeka po Krugmana; velký prostor ale věnuje i náročením neortodoxních ekonomů, jakými jsou Keiser, Borio, Gesell, Jackson, Clauss nebo Graeber. V mikroekonomických otázkách pak autor čerpá i z vlastní podnikatelské zkušenosti. Značná pozornost je věnována ekonomickým modelům, zejména herním – ten, něm, které umožňují plně empirické vyhodnocení teoretických teorií. Jádrem práce je formulace několika základních měnových problémů, které jsou typické pro současnou evropskou a světovou finanční krizi. Jde o protichůdné funkce peněz, past likvidity, past produktivity, předlužení a inflaci jako potenciální problém. V praktické části pak autor hledí odpověď na otázku, zda jim navržená nastavení měn mohou právě tyto problémy řešit. V práci je navržen koncept digitální *freigeld fiat currency* inspirovaný principem koloběhu vody. Dále se autor zabývá virtuálními měnami, soukromými měnami a fenoménem Bitcoin. Konečná pointa spočívá v návrhu zrušit monetární monopol a umožnit agregovat různé nezávislé měny pomocí jakéhosi tržiště soukromých měn, což by v důsledku mohlo vést k praktické realizaci Sayova zákona.

Abstract:

The thesis is focused on the meaning of money and searching for a suitable definition of currency. It deals with prospects made by eminent economists-provocatively representing opposing spectrums of opinions-from Hayek to Krugman. Much space is also devoted to views of unorthodox economists such as Keiser, Borio, Gesell, Jackson, Clauss or Graeber. In the field of microeconomics, there the author uses his own entrepreneurial experience too. Much attention is paid to economic models, especially to the gaming models – ie. to those which

enable a direct empirical evaluation of theoretical propositions. The core of the thesis lies in the formulation of several basic monetary problems which are typical for current European and global financial crisis. Those are contradictory functions of money, liquidity trap, productivity trap, indebtedness and inflation as a potential threat. In the practical part, there a question is being discussed whether the solutions proposed by the author are capable to solve these very problems. A concept of a digital feigeld-based fiat currency inspired by the water circulation is designed. Furthermore, virtual currencies and private currencies are discussed as well as the phenomena of Bitcoin. The final point is devoted to a suggestion to abolish the monetary monopoly and to develop the aggregation of various independent currencies using a specific marketplace where private currencies would be traded. That – the author believes – could lead to a practical realisation of Say's law.

Klíčová slova:

funkce peněz, fiat currency, dluh, teorie systémů, kvantitativní rovnice směny, past likvidity, past produktivity, inflace, feigeld, Bitcoin, virtuální měny, voucherizace, Greshamův zákon, Sayův zákon

Klasifikace JEL:

E420, E500, G010, B590

Úvod

Cílem práce je kriticky popsat dluhovou krizi ve světě a především v EU zejména jako měnový problém, který může spočívat ve špatné definici měny. Jsou mapovány aktuální trendy, které na krizi reagují a jejichž smyslem je bránit se jejím dopadům. Použité metody jsou zejména konfrontace ekonomických teorií s pozorovanou skutečností, analýza současných progresivních trendů, historická a systémově logická argumentace a syntéza získaných poznatků.

Jádem práce je praktická část, kapitoly 3 a 4, které se zabývají navrhovaným řešením těch ekonomických problémů, které jsou popsány v kapitolách 1 a 2. Cílem je najít odpověď na otázku, zda tyto návrhy skutečně mohou vyřešit jmenovitě tyto problémy: předcházení funke peněz, past likvidity, past produktivity, předlužení a inflaci jako potenciální problém.

Jiné dlouhodobější výzvy jako konkurenceschopnost nebo udržitelný růst navržené změny pojetí měny samy o sobě pravděpodobně neřeší. Zaneprázdněnost finančními problémy ovšem dnes svazuje odpovědným autoritám ruce, proto lék na finanční krizi může zároveň v důsledku umožnit EU sousledit se na tyto dlouhodobé cíle.

V práci je tedy navrženo zejména rozdělení funkcí, které v současné době vykonávají peníze, mezi několik samostatných instrumentů, a rozebráno několik variant dalších monetárních řešení, které se objevují v současném diskursu. Největší pozornost je věnována dvěma možnostem:

1. myšlenka *water money*, tedy „molekulárním“ digitálním penězům inspirovaným fyzikálním principem koloběhu vody. Toto relativně revoluční řešení je spíše nepravděpodobné, protože by pro jeho prosazení byla nezbytná nejen odvaha, ale i rozsáhlá politická podpora a vůle. Přesto autor věří, že v současné době je nutné nabízet racionální varianty, které se nepříčí demokracii a nepředsazují násilí vůči žádné skupině obyvatel. Neboť i odborníci přiznávají bezradnost a společnost je unavena krizí a čím dál více ochotna hledat nestandardní řešení – zejména ta část společnosti, která se pohybuje v podobném paradigmatu, jaké je definováno v kapitole 1.

2. vynález agregátoru soukromých měn, což je nepochybně myšlenka relativně přizemní, za to však velice reálná. V práci je dokazováno, že vývoj soukromých měn k jejich komplexnímu agregování fakticky směřuje. K prosazení takové autonomie, decentralizované globální měny vytvořené zdola není třeba *de facto* nic, než nenařít na koncentrovaný odpor skupin zainteresovaných na současném statusu quo.

1. Kritický pohled na udržitelnost fiat money

V první kapitole je rozebírán systém krediní *fiat currency*, a to definičně, historicky i systémově, s důrazem na jeho projevy během aktuální krize. Velká pozornost je věnována fenoménu dluhu, který je s úvěrovou měnou nerozlučně spjat. Práce se ale nesnaží odpovědět na otázku, zda se dluhy mají nebo nemají platit. Jde o diskusi vnítrousystémovou. Misto toho je nabídnut pohled na dluh nejen v rámci existujícího finančního systému, ale i exkurzem do systémů historických, aby pak v dalších kapitolách mohly být nabídnuty koncepty monetár-

ních systémů, kde by dluh nepředstavoval jejich samotnou podstatu a celá diskuze o splácení či nesplácení by se tak stala bezpředmětnou.

2. Redefinice měny

Ve druhé kapitole se práce podrobně věnuje jednotlivým funkcím peněz, přičemž zdůrazňuje, že veškeré monetární problémy jsou způsobeny slučováním těchto mnohdy protichůdných funkcí do jednoho instrumentu – měny. Velký prostor se dostává rozboru kvantitativní rovnice směry, skrze níž je poté nabídnuto na konkrétní monetární problémy, jež se pokouší práce řešit v praktické části. Jde o past likvidity, past produktivity, předlužení a inflaci (která je v současnosti spíše potenciálním problémem). Zásadní problém každé měny je její množství. Buďto je peněz v oběhu málo, a tedy dochází k nezaměstnanosti a obecně krizím, nebo je jich naopak příliš a pak dochází k inflaci – tedy mimo jiné znehodnocení úspor. Kapitola zakončuje pohled na řadu ekonomických modelů, které pracují s alternativními měnami. Jsou rozebírány efekty, které takové měnové nastavení přináší.

3. Water money

Třetí kapitola nabízí koncept nově definované státní *fiat currency* inspirované koloběhem vody. Šlo by o měnu, která je čistě digitální, molekulární (jako protiklad ke kvantové podstatě kreditních měn), emituje ji stát (přidevším) cenou základního příjmu a zároveň má v sobě zabudované plynulé zdržení (vypařování), které stimuluje ekonomickou aktivitu a umožňuje státu pěstet vybírat daně. Water money je příklad měny, který v zásadě odpovídá konceptu Freigold navrženému Silvím Gesellem^(*), je však obohacena o možnosti, které nabídla informační revoluce. Kapitola zakončuje dvířka o možnostech zahraničního obchodu státu, který takovou měnu využívá.

(*) Viz (Gesell, 1916).

4. Agregátor soukromých měn

Poslední kapitola tento koncept čistočně opouští a soustředí se na progresivní oblast nestátních měn. Tato část začíná popisem existujících soukromých, lokálních a virtuálních herních měn, a sice podle metodiky přijaté v kapitole 2. Samostatná podkapitola je věnována Bitcoinu, jenž je fenoménem, který si ekonomický rozbor zaslouží více, než jakákoli jiná měna. Zároveň je zmíněna problematika Greshamova zákona a kvantitativní rovnice směny za situace více konkurujících si měn v ekonomice. Posléze už se práce věnuje měnám emitovaným firmami, měnám stojícím ve formě voucherů proti vlastní produkci. Teoretické úvahy o agregátoru soukromých měn, který by umožnil tyto měny propojit ve fungující monetární systém, byly vytvářely usazovány na zem příklady z reality. To znamená odkazy na skutečné soukromé měny, které čím dál více zaplňují prostor, jenž byl ještě nedávno vyhrazen pouze měnám státním.

Agregátor je vypointováán celá práce. Internet umožňuje účinně převést emisí peněz na nabídkovou stranu ekonomiky a v praxi tak realizovat teze obsažené v Sayově zákoně. Tím se vyřeší dilema, zda je racionální zaměřovat se v ekonomii na poptávkovou nebo nabídkovou stranu. Nabídka si pomocí navrženého agregátoru soukromých měn dokáže vytvářet vlastní poptávku a to na tržním principu. Inflace a deflace přestane být otázkou ekonomického potenciálu. Nakonec je pojednáno o možnosti soužití měny *water money* a systému agregátoru soukromých měn.

Závěr

Práce odpovídá na otázku, jak řešit konkrétní monetární problémy určené v úvodu dvěma způsoby: pomocí nově definované státní digitální *freigeld fiat currency* – *water money*, anebo naopak opuštěním centrální monetární autority, tedy cestou soukromých měn a jejich agregování na k tomu určeném tržišti.

Podle autora může řešit *water money* následující monetární problémy takto:

protichůdné funkce peněz

Water money řeší dva nejpaklivější rozpory ve funkcích peněz. Jednak je molekulární, takže je primární emise jasně odlišena od

jakékoli „parazitické“ emise, což do jisté míry brání spekulaci – brání to využívání peněz jako aktiva sloužícího k tvorbě peněz bez zapojení přidávané hodnoty.

A za druhé se *water money* vypaňují, takže nemohou sloužit jako vhodný uchovatel hodnoty. Proto motivují ekonomické subjekty k vyšší ekonomické činnosti (utrácení) a zároveň k užitečnému uchovávání úspor v reálných investičních aktivech. To je vhodné jak pro samotné subjekty (protože je to obvykle daleko bezpečnější), tak i pro společnost (protože to vytváří tlak na nabídku účinných aktiv).

past likvidity

K pasti likvidity by v systému *water money* nemělo docházet ze dvou důvodů. Zaprvé jejich molekulární podstata brání nadměrnému zhodnocování peněz ve virtuálním kasinu. Za druhé základní příjem distribuuje peníze (i) na nejnižší stupeň. Minimálně první obrátka peněz tedy daleko spíše skončí v reálné ekonomice, než je to v případě účtové fiat currency.

past produktivity

Past produktivity řeší *water money* především tak, že je to poptávkově orientovaná měna. Nedostatečná koupěschopnost poptávky je v systému *water money* nepravděpodobná, protože by ji vláda dokázala snadno vyřešit zvýšením základního příjmu nebo snížením zakázkou. A právě nedostatečná koupěschopnost poptávky je hlavní příčinou pasti produktivity.

Past produktivity je extrémní bezdennou konkurenceschopností, protože podstatně snižuje motivaci zaměstnanců pracovat efektivněji. Kvůli pasti produktivity nejsou ekonomiky schopny zažítkovat neuvěřitelný růstový potenciál, který jim skýtá informační revoluce.

Zároveň systém *water money* prostřednictvím základního příjmu umožňuje daleko vyšší elasticitu mezd a flexibilitu trhu práce. Ztráta zaměstnání nebo snížení mzdy by neměly ohrážet životní standard (bývalého) zaměstnance. Koncept (*) počítá s tím, že si lidé sami najdou práci, která je bude naplňovat a která ovšem dnes nenabízí takovou možnost zisku, jako jiné profese, byť naprosto neúčinné, například profese zloděje.

(*) Viz (Schmidt, 2008).

předlužení

Předlužení *hoří water currency* možná ze všeho nejlépe, neboť vzniká z něčeho a proti němu. Dluh tedy jednoduše vymaže, aniž by za sebou nechávala další dluh (*). *Water money* opouští patologický systém vytloukání dluhu dluhem.

V systému *water money* může existovat dluh, ale spíše jako nástroj usnadnění obchodu, než jako nástroj přetvořčivosti. Jinými slovy dluh by byl spíše dobrý sluha, nežli zlý pán. Mikroekonomicky by se půjčování nijak nelišilo od dnešního systému, se všemi klady i zápory. Makroekonomicky by ale již dluh nebyl neřešitelnou systémovou vadou.

inflace

Water money, jakožto neověřová státní fiat currency, může způsobovat inflační tlaky dokonce více, než většina ostatních měn. Nezpovědnost vlády, která dostane možnost kupovat si hlasy voličů rozdělováním základního příjmu, se dá předpokládat.

Na rozdíl od ostatních měn má ale *water money* zabudovaný automatický obranný mechanismus, který navíc nemá žádné vedlejší účinky. Totiž vypařování. Pokud dojde k přehnané emisi peněz a po-
pávka převyší nabídku natolik, že ani při zvýšených mzdách nebude možné zaměstnávat více pracovní síly bez zvyšování cen výstupů, pak stačí počkat několik dnů a množství peněz v oběhu automaticky poklesne.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že je inflace v systému *water money* daleko méně bolestivá než v jiných měnových systémech. Její nejvýraznější vadou je totiž otrávení státních o úspory. *Water money* ale neslouží k tvorbě úspor. Přesto by bylo chybné domnívat se, že by tedy inflace nebyla problémem. Snížovala by totiž příjem. A zvýšení základního příjmu by spíše vedlo ke spirálovému prohloubení problému, než k jeho řešení.

(*) To neznamená, že by se stát mohl neomezeně zadlužovat větší zahraničí. Jednotlivci státi sítí vůči sobě v peer-to-peer postavení, takže je každý dluh do jisté míry naturální obligací a netež ho příliš využívat jako nástroj manipulace (vymahatelnost je ve zvýšení míře závislosti na spolupráci dlužníka). Tím pádem by byl každý vůči sobě přiměřeně odpovědnější a nenechal by svoji pohledávku uspokojit jednorázovou emisí nových peněz *water money*. Tato věta je tedy myšlena globálně, nikoli ve vztahu, kde je stát sám dlužníkem.

Podle autora může řešit agregátor soukromých měn následující monetární problémy takto:

protichůdné funkce peněz

Agregátor umožňuje držet bohatství v různých měnách. Za předpokladu, že každá měna je více vhodná pro plnění jedné funkce, zato však méně pro plnění funkce jiné, lze předpokládat, že se měny budou specializovat. Tím se fakticky jejich funkce oddělí, avšak na poměrně volné bázi, která umožní rychle nahradit pozici měny, která selhala.

Oddělení funkcí oběživa a uchovatele hodnoty (pokladu) vysvětluje Greshamův zákon. Peníze ale kromě těchto dvou základních funkcí plní ještě funkce další. Je možné, že se vyvinou specializované měny také pro funkce:

- zúčtovací jednotky,
- ukazatele cti,
- splatitele dlouhodobého dluhu,
- investičního akťva,
- prostředku vládního přerozdělování,
- ekologických povolenek – tedy stimulantu v oblasti environmentality.

past likvidity

Past likvidity je v systému více paralelních měn daleko méně pravděpodobná. Ze všech rozvízaných problémů je právě past likvidity na první pohled nejzřejmější problémem monetárním. Proto v prostředí konkurujících si měn ta měna, která se nedokáže dostat do reálné ekonomiky (ať už z jakéhokoli důvodu), bude ve funkci oběživa vytlačena měnou vhodnější (*). To ještě neznamená nutné její zánik, pouze se bude muset zaměřit na jiné uplatnění.

past produktivity

Systém agregátoru soukromých měn řeší problém pasti produktivity na makroekonomické i mikroekonomické úrovni.

Agregátor soukromých měn je způsobilý zajistit platnost Sayova zákona, tedy umožnit nabídce, aby svou produkci sama vytvářela poptávku. Nebrání jí v tom nevhodná měna, která je uměle omezená

(*) Vždy se najde podnikatel, který uchlí příležitost takovou měnu nabídnout.

množství a jejíž emise není vůbec, nebo je jen částečně, odvislá od stavu hospodářství.

A teoř z mikropohledu: každá firma si může dovořit produkovat více, bez ohledu na svou schopnost vyplácet mzdy. Své zaměstnance totiž může odměňovat ve vlastní měně, což má několik výrazných výhod:

- Žádná jiná měna není pro firmu levnější než její vlastní.
- Zaměstnanci budou více motivováni vyrábět kvalitně, protože jsou prakticky odměňováni právě v produkci, kterou tvoří.
- Zaměstnanci se staví do role „obchodních zástupců“, neboť se snaží nabízet měnu firmy, čímž ji obstarávají poptávka.
- Obecně jsou zaměstnanci více zainteresováni na dobrém jménu firmy.

předlužení

Problém předlužení se projevuje tak, že paralyzuje ekonomiku.

Emise kreditní měny je spojena s vytvořením dluhu, který bývá navíc větší, než je hodnota nových peněz (o úrok). Aby ho bylo možné splácet, je nutné, aby ekonomika rostla. Je-li již ekonomika vnímána jako předlužená (ratingovými agenturami), vláda kvůli opatrnosti zavede úsporná opatření, která ale růst brzdí. To může vést až ke kolapsu ^(*), neboť růst je podmínkou možnosti dluhy splácet.

Soukromé měny tomuto problému zabírají svou variabilitou. Většina soukromých měn není kreditních, vzniká jiným způsobem než úvěrem. I pokud je tedy ekonomika zadlužená v kreditní měně, stále má prostor pro růst díky měnám alternativním. Úbytek kvanta jedné měny může být plynule nahrazen zvýšením objemu produkce a služeb obchodovaných v jiných měnách. Tyto měny zároveň mohou být použity jako prostředek splácení dluhu. Parálýza jedné měny nespůsobí parálýzu celého hospodářství, pokud ji konkurují snadno dostupné měny jiné.

(*) Tomuto tématu se práce věnuje v podkapitole 1.5 a zejména pak v příloze o udržitelnosti růstu, která se přímo do práce nevešla, neboť se měnových otázek dotýká pouze okrajově.

inflation

Pokud jako měnu budeme vnímat *egg* (tedy vlastní užitečnou měnu agregátku), který vykonává pouze funkci pomocné jednotky pro okamžitý clearing, pak na její hodnotě vůbec nezáleží. Inflation je v takovém systému bezpředemná, protože nemá vliv na úspory ani spotřební možnosti. A nezpůsobuje žádnou nedůvěru.

Inflation parciálních měn pak povede v krátkém období k jejich preferenci jako prostředku směny a zavržení jako uchovatele hodnot. Měny méně inflační, nebo dokonce deflační (typický Bitcoin), je ve funkci uchovatele hodnot (úspor) nahradí. V dlouhém období pak inflační měna ztratí na významu, neboť nebude přijímána ani její primární emise. Bude na odpovědnosti emitenta měny, aby udržoval optimální množství své měny v oběhu (*). Pokud se mu to nepodaří, podstupuje stejné riziko, jako jakýkoli jiný podnikatel. Jeho pádem nebude ohrožena ekonomika, neboť je pro firmy, domácnosti a snad i stát racionální, aby držely své úspory ve více různých měnách, čímž diverzifikují riziko. V systému více konkurujících si měn nemá koncept *too big to fail* místo.

Byly tedy předneseny relevantní argumenty pro tvrzení, že *water money* i agregátor soukromých měn mají potenciál přinejmenším dočasně vyřešit nebo pomoci vyřešit jmenované monetární problémy, které jsou příznaky i příčinami současné globální finanční krize. Cíl práce se tak podařilo splnit. Konečné ověření tezí práce ale umožní až praktické ozkoušení, přinejmenším v modelové ekonomice.

Použitá literatura

- [1] Clauss, Andreas. 2009. *Physische Ökonomie contra Globalisierung und Finanzen – oder Was Sie schon immer über Wirtschaft ahnen aber nicht glauben wollten* Regen: AZK_Konferenz, 2009.
- [2] Dalio, Ray. 2012. The US Economy Is Facing a Rare Set of Circumstances That Will Be Bad For Markets. *Business Insider*. [Online] 12. prosinec 2012. <http://www.businessinsider.com/live-investors-ray-dalio-david-rubinstein-and-steve-schwarzman-at-the-dealbook-conference-2012-12>.

(*) Podobně viz (Hayek, 1999 (originál 1978)).

- [3] Diamond, Jared. 2000. *Osudy lidských společností: stříelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. Praha: Columbus, 2000. 80-7249-047-8.
- [4] Gesell, Silvio. 1916. *The Natural Economic Order*. Bern : kniha je volně dostupná na wikilivres: http://wikilivres.ca/wiki/The_Natural_Economic_Order,1916.
- [5] Graeber, David. 2011. *Debt: The First 5,000 Years*. New York : Melville House, 2011. 978-1-933633-86-2.
- [6] Hayek, F. A. 1999 (originál 1978). *Soukromé peníze – nepotřebujeme centrální banku?* Praha: Liberální institut, 1999 (originál 1978). 80-902701-1-5.
- [7] Hradecká, Gabriela. 2011. Jak lze (ne)rozumět ekonomii. *Britské Listy*. [Online] 20. květen 2011. <http://www.blisty.cz/art/58642.html>.
- [8] Jackson, Tim. 2009. *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. Earthscan/Routledge, 2009. B007Z2CQLE (kindle edition).
- [9] Jefferson, Thomas. 6. září 1789. To James Madison. *Papíř*, 6. září 1789.
- [10] Keiser, Max. 2013. [KR426] Keiser Report: Bitcoin vs. Banksters. Max Keiser. [Online] 2. duben 2013. <http://maxkeiser.com/2013/04/02/kr426-keiser-report-bitcoin-vs-banksters/>.
- [11] Krugman, Paul. 2009 (originál 2008). *Návrat ekonomické krize*. Praha : Vyshevad, 2009 (originál 2008). ISBN 978-80-7021-584-3.
- [12] M.C.K. 2012. Reforming macroeconomics – Claudio Borio on the financial cycle . *The Economist*. [Online] 14. prosinec 2012. <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2012/12/reforming-macroeconomics>.
- [13] Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. 2007 (originál v 18. vydání 2005). *Ekonomie*. Praha: NS Svoboda, 2007 (originál v 18. vydání 2005). 978-80-205-0590-3.

- [14] Rosenblith, Alan. 2009. *The Money Fix*. volně dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TwmM5Nb6hIE>, 2009.
- [15] Schmidt, Enno. 2008. *Základní příjem: Kulturní impuls*, Initiative Grundeinkommen, 2008, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=PUYTtluGs4A>.
- [16] Skuhrovec, Jiří. 2009. *Inflation of Virtual Currencies* (diplomová práce). Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2009.
- [17] Sweeney, Joan a Richard. 1978. Monetary Theory and the Great Capitol Hill Baby-Sitting Co-op Crisis. *Journal of Money, Credit, and Banking*. 1978.
- [18] The Economist. 2012. Non-bank finance in Europe – Embracing the alternatives. *The Economist*. [Online] 15. prosinec 2012. <http://www.economist.com/news/leaders/21568388-banks-are-changing-means-other-providers-capital-must-step-forward-especially>.
- [19] Vašíček, Ivo. 2013. Nadbytečná pracovní síla. *Blog iDNES.cz*. [Online] 13. únor 2013. <http://vasicek.blog.idnes.cz/c/322225/Nadbytecna-pracovni-sila.html>.
- [20] Yingxue, Li. 2007. Virtual currency requires tough new regulation. *Xinhua – English*. [Online] 12. prosinec 2007. http://news.Xinhuanet.com/english/2007-02/12/content_5730970.htm.

<https://mega.co.nz/#14JQ2gD6Z!FG5mDwsOREQd75tI3ZBx2xCBFj9jeMpMDw0NfawFTDs>

STATISTICKÁ ANALÝZA VYBRANÝCH EKONOMICKÝCH UKAZATELŮ V ZEMÍCH EU

Ing. Michal Kadlec

*Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozní ekonomická fakulta,
obor Podnikání a administrativa*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Michal Kadlec

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá posouzením úrovně a diferencí jednotlivých států Evropské unie z pohledu cílů vrytých v Lisabonské strategii. Analýza vychází z ukazatelů vybraných pro tyto účely Evropskou komisí. Cílem je nalézt skupiny států, u nichž nabývají vybrané ukazatele podobných hodnot. Tyto skupiny následně komparovat v letech 2000 a 2010. Jednotlivé ukazatele jsou charakterizovány metodami průzkumové analýzy dat v letech 2000 a 2010, dále je zhodnocen vývoj mezi těmito roky. Pro přípravu dat vstupujících do shlukové analýzy byla provedena analýza hlavních komponent. Pomocí shlukové analýzy bylo v roce 2000 i 2010 identifikováno pět hlavních skupin států, jejichž charakteristiky se vzájemně lišily. Je také zobrazena změna rozložení států mezi danými shluky v těchto letech. Výsledky shlukové analýzy jsou ovlivněny složením souboru ukazatelů, který obsahuje různé druhy ekonomických dat. Dále pak použitím vybraných hlavních komponent jako vstupních proměnných do shlukové analýzy a také určenou shlukovací metodou. Na závěr byl vytvořen složený indikátor zahrnující jednotlivé dílčí ukazatele. Je popsána vážená i nevážená forma indikátoru v hodnocených letech. Váhy byly vypracovány na základě výsledků analýzy hlavních komponent. Tato metoda přidružuje větší váhy ukazatelům, jejichž informace byla v daném souboru unikátní. Při porovnání výsledků shlukové analýzy a složeného indikátoru bylo nalezeno několik společných prvků, nicméně shluková analýza poskytuje geograficky ucelenější výsledek.

Abstract:

Diploma thesis deals with the assessment of the levels and differences of European Union states in terms of the goals set in the Lisbon strategy. The analysis is based on the list of indicators selected for this purpose by the European Commission. The aim is to find groups of states,

which take similar values of the selected indicators. These groups then compare in 2000 and 2010. Individual indicators are characterized using the exploratory data analysis in 2000 and 2010, and then the development between those years is evaluated. Principal component analysis has been performed to prepare data for cluster analysis. Using cluster analysis both in 2000 and 2010, five obvious groups of states were identified, whose characteristics were mutually different. Movements of states between clusters are also described. Results of cluster analysis are affected by the list of indicators consists different types of economic data. Furthermore, the results were affected by the using selected principal components as input variables in cluster analysis and applied clustering method. The composite indicator comprising individual sub-indicators has been created at the end of the diploma thesis. Weighted and unweighted form of the indicator is compared. Weight have been developed on the basis of the results of principal component analysis. This method provides higher weights to indicators, whose information was unique in the list of indicators. When comparing the results of cluster analysis and the results of composite indicator, several common elements have been found, but geographically cluster analysis provides more comprehensive result.

Klíčová slova:

Evropská unie, evropská integrace, rozpočet Evropské unie, míra konvergence, vícerozměrné statistické metody, shluková analýza, analýza hlavních komponent

Keywords:

European Union, European integration, budget of the European Union, rate of convergence, multivariate statistical methods, cluster analysis, principal component analysis

Klasifikace JEL:

C82

Úvod

Práce je zaměřena na posouzení úrovně a diferencí mezi státy Evropské unie prostřednictvím ukazatelů, které slouží k hodnocení po-

kroků v rámci Lisabonské strategie. Cílem je zhodnotit postavení jednotlivých států na základě souboru ukazatelů v letech 2000, 2010 a následně zobrazit postavení států z pohledu jednotlivých charakteristik. Dalším cílem je nalézt přírodné skupiny států, v jejichž rámci nabývají vybrané ukazatele podobných hodnot. Tyto skupiny států následně zhodnotit odděleně pro roky 2000, 2010 a zobrazit změnu v rozložení států mezi shluky v těchto letech. Posledním cílem je vytvoření složeného indikátoru, ve kterém budou obsaženy informace z jednotlivých dílčích ukazatelů. Tímto indikátorem následně charakterizovat postavení členských států v letech 2000 a 2010, zhodnotit vývoj indikátoru pro jednotlivé státy a identifikovat faktory, které ovlivnily postavení států v hodnocených letech.

Dílním cílem je pak nalezení vhodného rozměru dat, která budou vstupovat do shlukové analýzy pro nalezení homogenních skupin států. Bude také zkoumáno, zda mezi roky 2000 a 2010 došlo k částečnému zmenšování rozdílů mezi jednotlivými státy z pohledu dílčích ukazatelů a složeného indikátoru.

Teoretická část je zpracována na základě analýzy dostupných zdrojů k problematice vývoje evropské integrace a Lisabonské strategie. Následně je provedena syntéza, na jejímž základě vznikla výsledná literární referce. Dále jsou použity metody analogií, indukce a dedukce.

V praktické části jsou použity metody vícerozměrné statistické analýzy – konkrétně analýza hlavních komponent, jejíž výsledky jsou využity jako vstup do shlukové analýzy. Z dílčích ukazatelů je za pomoci min-max standardizační metody vytvořen složený indikátor. Vážená forma složeného indikátoru je vypracována na základě výsledků analýzy hlavních komponent.

Zpracovávaná data ukazatelů jsou získána z webových stránek Eurostatu v rozmezí let 2000 až 2010. Celá práce je zpracována pomocí statistického softwaru IBM SPSS Statistics.

1. Teoretická východiska

Evropské společenství vzniklo jako garant míry a hospodářského rozvoje v Evropě. Od šesti zakládajících států se v průběhu trvání více než šedesátileté historie zvýšil počet na dvacet sedm států. Toto číslo ale není konečné v důsledku snah o další rozšíření. Integrovní proces dosáhl stádia měnové unie se snahami některých členských států pokra-

žovat až do stádia úplné hospodárskej a politickej únie, čož je predmetom diskusí.

Sjednocená Európa, jako jedno ze svetových ekonomických centier, predstavovala lídra v ekonomickom, sociálnom i environmentálnom rozvoji. V dôsledku globalizácie sa ovšem rozložení konkurenčných výhod zmenilo, na čož sa Európska únie snažila a snaží reagovať vytvorením strategických plánů rozvoje – Lisabonskej stratégie a Európy 2020.

Lisabonská stratégia, publikovaná v roce 2000, nachádzala jako hlavné príčiny zaostávani (predovšetím za USA) podfinancovaný výzkum a vývoj, rigidní trh práce a podnikateľské podmienky na trhu. Její plnění se postupně v určitých mezích vťahovalo i na nové pristoupivší státy, čož mělo zajištit zvýšení její účinnosti. V dôsledku kríz na počátku 21. storočí, řešení integračných otázek a nedôsledného plánování se cíle staly nespĺnitelnými.

Európa 2020 v určitých aspektech navazuje na stratégiu z Lisabonu – niektoré její cíle pěstírá, niektoré rozvíja a niektoré pouze upesťňuje. Z ofenzívnej rozvojovej stratégie (Lisabonskej) se stala stratégia defenzívnej (Európa 2020), jejímž cílem je udržet postavení vůči dynamicky se rozvíjajícím zemím jako je Čína, Indie, Brazília nebo Rusko.

Pro hodnotení pokroků v plnění cílů bylo vytvořeno niekoľik ukazatelů ukazatelů. Pro účely každoročních hodnotících zpráv bylo Evropskou komisí vybráno číťacet základních ukazatelů z niekoľika oblastí, ktoré měly poskytovat dostatečně věrohodný obraz vývoje daného státu z pohledu cílů Lisabonskej stratégie. Statistika v tomto případě nabízí možnost kvalitního zpracování dat, o ktoré se následně opírá další plánování a cílení do problematických témat. V praxi se na základě hodnotení vytvářejí národní programy, ktoré jsou konzultovány a schvalovány příslušnými orgány Evropské unie. Ta na jejich základě určuje rozsah finančních prostředků, které je možné čerpat ze strukturálních fondů Evropské unie.

V nejobecnějším hledisku poskytuje evropský prostor možnost rozvoje. Je otázkou, na kolik cítí národní politici odpovědnost za rozvoj Evropské unie a na kolik jim k tomu Evropská unie svým formám a možnostmi dává prostor.

2. Srovnání států pomocí vybraných ukazatelů

Oblasti dopadu cílů vyznačených Lisabonskou strategií lze dělit na ekonomické, sociální a environmentální. U ekonomických ukazatelů jako HDP na obyvatele a produktivita práce byly mezi státy nalezeny zjevné rozdíly, které se ovšem v průběhu deseti let částečně podařilo snížit a některé nové členské státy již dosahují hodnot států EU-15. V oblasti zaměstnanosti skupiny 15–64 let bylo zaznamenáno zlepšení především u kategorie žen, u zaměstnanosti starších pracovníků (55–64 let) bylo dosaženo pokroku u obou pohlaví. Vzdělanost mladých lidí ve věku 20–24 let s vyšším sekundárním vzděláním je nejlepší u středoevropských a severovýchodních států, naopak nejnižších hodnot dosahují státy jižní Evropy. Méně náročné ukazatele byl zaznamenán u průměrných hodnot výdajů na výzkum a vývoj přibližně na 1,6 % HDP – tato hodnota však stále nedosahuje stanoveného cíle 3 % HDP. Cenová úroveň se zvyšovala především u nových členských států, soukromé investice klesaly z důvodu odlivu kapitálu. Podíl lidí ohrožených chudobou se za deset let mírně zvýšil téměř ve všech zemích Evropské unie. U environmentálních ukazatelů bylo dosaženo zlepšení především u nových členských států snížením jejich energetické náročnosti ekonomik.

Pro použití shlukové analýzy bylo nutné data zbavit kolinearit a také je standardizovat – k tomu byla využita vícerozměrná statistická metoda, analýza hlavních komponent. Pro roky 2000 i 2010 bylo vybráno pět hlavních komponent s vlastním číslem (eigenvalue) vyšším než 1. Pro rok 2000 byl podíl variability vysvětlené těmito komponentami 87,6 %, první hlavní komponenta vysvětlovala téměř 40 % variability vybraných proměnných. Pro rok 2010 první hlavní komponenta vysvětlovala přes 38 % variability vybraných proměnných, všechny vybrané hlavní komponenty pak přes 84 % variability.

V rámci shlukové analýzy byly pro oba roky nalezeny vzájemně heterogenní skupiny států – z hlediska věcného porovnání řešení bylo pro oba roky vybráno pět shluků. Shluky byly vytvořeny pomocí Wardovy shlukovací metody za pomoci euklidovské čtvercové vzdálenosti.

Pro rok 2000 byly tyto shluky vybrány především z pohledu historického vývoje. Nejrozvinutější staré členské státy Evropské unie (Švédsko, Finsko, Dánsko, Německo, Velká Británie, Nizozemsko) tvořily spolu s Kypru shluk č. 1. Ostatní staré členské státy (kromě Rakouska a Portugalska) byly zařazeny do shluku č. 3. Rakousko tvořilo spolu s dalšími novými členskými státy středoevropský shluk č. 2.

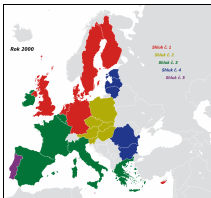
Pobaltské země, Rumunsko a Bulharsko tvořily shluk č. 4, který představoval z pohledu průměrných hodnot ukazatelů nejméně rozvinuté státy. Portugalsko a Malta svými specifickými vlastnostmi především v oblasti vzdělanosti tvořily shluk č. 5.

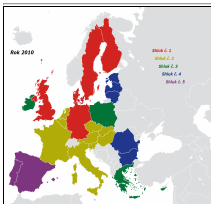
Řešení shlukové analýzy pro rok 2010 odpovídalo vývoji, kterým prošla Evropská unie v ekonomických a sociálních oblastech. Počet států ve shluku č. 1 se snížil o Nizozemsko a Kypr. Zbývající státy shluku č. 1 udržely své přední pozice ve většině ukazatelů a dále jsou hlavními lidry Evropské unie. Shluk č. 2 se rozšířil o Nizozemsko, Itálii, Francii, Belgie a Lucembursko – ty spolu se středoevropskými státy tvořily nepočtenější skupinu, jejíž vytvoření je možné připsat snižování rozdílů mezi státy v rámci kohezní politiky Evropské unie. Shluk č. 4 zahrnující Pobaltské země, Rumunsko a Bulharsko zůstal nezměněn. Zůstalující státy jako Portugalsko, Španělsko a Malta tvořily shluk č. 5, který za deset let dosáhl nejmenších pokroků. Nejméně čitelný shluk č. 3 pak tvořilo Řecko, Polsko, Irsko a Kypr – to bylo způsobeno vývojem ve specifických charakteristikách pro tyto státy (obrázek 1).

Pro komplexní hodnocení postavení států byl vytvořen složený indikátor skládající se z dílčích ukazatelů pro hodnocení vývoje v rámci Lisabonské strategie. Pro zajištění zachování rozdílů byla zvolena metoda standardizace pomocí min – max transformačního vzorce. Pro tvorbu vážené formy indikátoru byly využity výsledky analýzy hlavních komponent, ze kterých byly váhy vypočteny.

V roce 2000 byly na špičce státy jako Švédsko, Dánsko, Nizozemsko. Mezi deseti nejlépe hodnocenými státy se vyskytoval jeden nový členský stát – Česká republika. Na opačném konci se nacházely státy Bulharsko, Malta a Itálie. Ve vážené formě indikátoru bylo mezi nejhoršími identifikováno také Lotyšsko. Dále se mezi deseti nejslabšími státy pohybovalo Řecko, Španělsko a Portugalsko. Vážená forma zobrazovala rozdíly mezi státy s vyšší intenzitou – měřeno pomocí variačního koeficientu. Pro rok 2010 se pořadí mezi nejlepšími státy příliš nezměnilo – Švédsko, Rakousko a Nizozemsko se pohybovaly v první trojici. Mezi nejlepšími deseti států se kromě České republiky, jako zástupce nových členských států, dostalo také Slovinsko a Kypr. Mezi nejslabšími státy se v nevážené formě vyskytovala Litva, Malta a Španělsko. V rámci vážené formy se mezi nejhorší propadlo Portugalsko.

**Obrázek 1 – Schématické zobrazení shluků pro rok 2000 a 2010
prostřednictvím mapy EU**

Pro zhodnocení změny mezi roky 2000 a 2010 byly využity vážené formy ukazatelů s ohledem na to, že při užití vah vycházejících z analýzy hlavních komponent je lépe zohledněna jedinečnost informace obsažené v jednotlivých ukazatelích (obrázek 2).

Pro posouzení velikosti relativní změny a zároveň absolutní hodnoty složeného indikátoru byl vytvořen graf rozdělující státy do čtyř kvadrantů podle těchto dvou kritérií. Mezi státy, jejichž absolutní úroveň indikátoru vykazovala nadprůměrné hodnoty a zároveň růst indikátoru byl nadprůměrný, patří Slovensko, Kypr, Velká Británie, Francie a Polsko. Mezi státy s podprůměrnou hodnotou indikátoru, ale s vysokou hodnotou růstu, lze zařadit Bulharsko, Slovensko, Lotyšsko, Estonsko, Řecko, Itálie a Litva. Česká republika spolu se Švédskem, Finskem, Nizozemskem, Německem, Dánskem a Lucemburskem patří

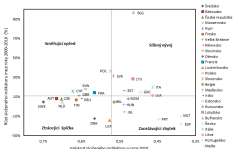
mezi státy s vysokou hodnotou ukazatele, ale podprůměrným růstem (v případě Dánska a Lucemburska poklesem). Znížecí státy v obou kritériích (Belgie, Rumunsko, Irsko, Maďarsko, Portugalsko, Malta a Španělsko) se zařadily do posledního kvadrantu (obrázek 3).

Obrázek 2 – Zobrazení rozdílu v hodnotách roku 2000 a 2010 pomocí referenční kružnice

Podle hodnot jednotlivých ukazatelů i složeného indikátoru je zřejmé, že v průběhu deseti let došlo ke snížení rozdílů mezi státy Evropské unie. Toto tvrzení je podpořeno výsledky variačních koeficientů, které nabývaly po deseti letech nižších hodnot, čímž indikují snížení rozdílů.

Obrázek 3 – Konečná hodnota složeného indikátoru v jeho vážené formě (osa x) a velikost změny mezi roky 2000 a 2010 (osa y)⁽¹⁾

Závěr

Diplomová práce byla zaměřena na posouzení úrovně a diferencí mezi jednotlivými státy Evropské unie z pohledu cílů vytyčených v Lisabonské strategii. Jako ukazatele byly vybrány strukturální ukazatele používané pro hodnocení vývoje cílů Evropskou komisí.

Jednotlivé ukazatele byly charakterizovány pomocí metod průzkumové analýzy dat zvlášť pro roky 2000 a 2010 na základě charakteristik polohy, variability a grafického znázornění. Následně byl zhodnocen vývoj mezi těmito roky a na závěr popisu každého ukazatele bylo zpracováno intervalové rozložení států do skupin podle hodnot dané

⁽¹⁾ Přímký zobrazují průměrné hodnoty daného ukazatele – průměrná hodnota složeného indikátoru je 0,57 na ose X a na ose Y je průměrná hodnota růstu indikátoru 10,98 %

charakteristiky pro oba roky tak, aby bylo možné posoudit vývoj zafazování do intervalů jednotlivých států.

Jednotlivá posazení států u třech proměnných byla do jisté míry ovlivněna odhadem pořadovaných hodnot ze zbylých údajů časové řady. V případě dvou proměnných pak tyto odhady vstupovaly i do vícerozměrných statistických metod, nicméně vzhledem k vysokému počtu ukazatelů je toto ovlivnění zanedbatelné.

Použití vícerozměrných statistických metod umožnilo komplexněji zhodnotit posazení států jako celku, přičemž byly nalezeny podobnosti objektů, které při pohledu na jednotlivé ukazatele nebyly zjevné. Tato skutečnost byla dána několika faktory. Prvním z nich bylo samotné sesazení souboru ukazatelů převzaté od Evropské komise. Kromě základních ekonomických ukazatelů zde byly zastoupeny také např. ukazatele vzdělanosti, cenové úrovně, soukromých investic nebo chudoby, které nabývaly lepších hodnot u států méně ekonomicky rozvinutých. Druhým faktorem bylo použití vybraných hlavních komponent pro vstup do shlukové analýzy. I když se podařilo vysvětlit kolem 85 % variability původních proměnných, vynechání zbylých 15 % mohlo časově ovlivnit výsledky ve smyslu zrání části informace obsažené v původních proměnných. To, jak byl výsledek ovlivněn, by mohlo být zkoumáno pomocí aplikace shlukové analýzy na původní proměnné – v tomto případě by bylo nutné odstranit multikolinearitu pomocí expertního výběru proměnných s využitím statistických charakteristik (např. párové korelační koeficienty, VIF) a proměnné následně standardizovat. Třetím podstatným faktorem byl výběr Wardovy shlukovací metody. Tato metoda vytváří shluky, které jsou kompaktní a má tendenci skrývat malé shluky. V případě vybrání jiné shlukovací metody by byl výsledek odlišný ve smyslu rozdrobení výsledných shluků na menší. Čtvrtým faktorem bylo používání statistického softwaru IBM SPSS Statistics. Jako podstatná se může jevit tvorba standardizovaných faktorových skóre, která jsou extrahována z výsledků analýzy hlavních komponent. Tato standardizace probíhá pomocí z-skóre a dává výsledná faktorová skóre v intervalech od -3 do 3 . Např. software SAS umožňuje volbu, zda mají být extrahovaná faktorová skóre standardizována nebo ne. Tento fakt se nejvýrazněji projeví vložením faktorových skóre všech hlavních komponent (v nestandardizované a následně ve standardizované podobě) do shlukové analýzy – výsledky jsou výrazně jiné (tento příklad umožňuje software SAS). Také tvorba dendrogramu v softwaru SPSS je odlišná od ostatních softwarových balíků – shluky jsou v něm spojovány pouze v celých číslech na transformované škále

od hodnoty 0 do 25. Výsledný dendrogram tak méně zkracuje vzdálenosti, ve kterých byly shluky tvořeny, a spolu s neexistencí exaktního testu pro výběr konečného počtu shluků v rámci jednoduchého hierarchického shlukování zkracují fázi výběru konečného počtu shluků.

Tvořbu složeného indikátoru je možné provést několika metodami. Transformace pomocí min-max vzorce byla vybrána z důvodu zachování relativních rozdílů mezi jednotlivými státy Evropské unie. V případě použití metody referenční vzdálenosti, např. k medianto, byly tyto rozdíly zmenšeny robustností této charakteristiky polohy. Variační koeficienty by následně nabývaly nižších hodnot, což by z podstaty dané metody sblížovalo výsledky jednotlivých států. Navíc samotná podstata úkolu, kde je zkoumána úspěšnost v dosažení určitých výsledků, vyžaduje takovou metodu, která se nebude opírat o stát průměrný, ale o stát nejlepší.

Tvorba vah pomocí analýzy hlavních komponent respektuje duplikaci informace ve vybraném souboru ukazatelů, a proto byly přifazeny vyšší váhy ukazatelům, které korelovaly méně s ostatními ukazateli. Tato metoda tak svým způsobem zvýhodňovala státy, které měly výrazně lepší výsledky v ukazatelích nesoucí jedinečnou informaci z pohledu daného souboru ukazatelů. Tento fakt se projevil například u zastoupení dvou ukazatelů zaměstnanosti (dělené podle pohlaví) a jednoho ukazatele nezaměstnanosti (také dělený podle pohlaví). Jejich výsledné váhy byly nižší než například váhy u proměnných charakterizující cenovou úroveň a vzdělanost lidí v kategorii 20 až 24 let.

Z výše uvedeného plyne, že takto sestavený složený indikátor reflektuje více než poslouh ekonomickou sílu daného státu, ale bere do úvahy i takové ukazatele, jako je cenová úroveň v daném státě či vzdělanost mladých lidí, které kombinuje s rozložením informace v daném souboru ukazatelů. Z těchto důvodů není postavení států jako Česká republika, Slovinsko nebo Kypr náhodou, ale použitým odrazem používaných dat a metodického aparátu.

Pokud jsou porovnány výsledky shlukové analýzy s rozdělením států podle hodnoty složeného indikátoru do intervalů, jsou zde patrné některé společné charakteristiky. Obě metody řadí mezi nejlepší státy Švédsko, Dánsko, Nizozemsko, Finsko, Velkou Británii, Německo. Ve větší míře se také nachází shoda v postavení jižních evropských států jako Malta, Španělsko, Portugalsko či Řecko. Stejně tak vývoj Pobaltských zemí je znázorněn přibližně stejnými barvami. Naopak poměrně velké rozdíly je možné nalézt v postavení např. České republiky, Rakouska, Itálie, Rumunska či Lucemburska. Nicméně ve schématickém

znázornění je pomocí mapy Evropské unie vidět, že metoda shlukové analýzy dává geograficky ucelenější výsledek než intervaly složeného indikátoru.

Použitá literatura

- [1] EUROSTAT. [online]. 1995–2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://app.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.
- [2] EVROPSKÁ KOMISE., 2010. *Evropa 2020: Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění*. Brusel, 34 s. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_CS_ACT_part1_v1.pdf.
- [3] EVROPSKÁ UNIE. EUROPA [online]. 1995–2012 [cit. 2012-10-29]. Dostupné z: http://europa.eu/index_cs.htm.
- [4] FIALA, P., PITROVÁ, M., 2009. *Evropská unie*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 803 s. ISBN 978-807-3252-236.
- [5] FIELD, A., 2005. *Discovering Statistics Using SPSS*. London: SAGE Publications, 779 s. ISBN 07-619-4451-6.
- [6] HORČÍČKA, V., KOVÁŘ, M., 2006. *Dějiny evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Triton, 159 s. ISBN 80-725-4741-0.
- [7] KLVAČOVÁ, E., MALÝ, J., MRÁČEK, K., 2006. *Lisabonská strategie: Posílí, nebo oslabí evropskou konkurenceschopnost?*. 1. vyd. Praha: Professional publishing, 116 s. ISBN 80-86946-25-6.
- [8] KOVÁŘ, M., HORČÍČKA, V., 2005. *Dějiny evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Triton, 151 s. ISBN 80-725-4731-3.
- [9] KÖNIG, P., LACINA, L., PŘENOSIL, J., 2006. *Učebnice evropské integrace*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 416 s. ISBN 80-736-4022-8.
- [10] MALÝ, J., 2011. NEWTON COLLEGE, a. s. *Vyhodnocení Lisabonské strategie: vliv na konkurenceschopnost EU a člen-ských států*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 161 s. ISBN 978-80-904281-6-4.

- [11] MELOUN, M., MILITKÝ J., 2006. Přednosti analýzy shluků ve vícerozměrné statistické analýze. [online]. [cit. 2012-05-31]. Dostupné z: <http://meloun.upce.cz/docs/publication/152.pdf>.
- [12] OECD, 2008. *Handbook on constructing composite indicators: methodology and user guide* [online]. Paris: OECD, 158 s. [cit. 2013-02-12]. ISBN 92-640-4345-4. Dostupné z: <http://www.oecd.org/sd/leadingindicatorsandtendencysurveys/42495745.pdf>.
- [13] PLECHANOVÁ, B., 2012 Euroskop.cz. In: *Historie EU* [online]. [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8884/sekce/1945-1949/>.
- [14] ŘEZANKOVÁ, H., HÚSEK, D., SNÁŠEL, V., 2009. *Shluková analýza* dot. 2. vyd. Praha: PBtisk Píbram, ISBN 978-80-86946-81-88.

<http://vskp.cmu.cz/?r=5225&prace=b99916&mp=detail>.

PROBLEMATIKA FISKÁLNÍ KOORDINACE V EU A JEJÍ ŘEŠENÍ

Ing. Míková Aneta

*Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,
Ekonomická fakulta, obor Eurospedva*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Ing. Míková Aneta

Abstrakt:

Cílem diplomové práce je analýza a zhodnocení fiskální integrace v Evropské unii. První část práce je zaměřena na teorii fiskální politiky a především také rozpočtového deficitu a veřejného dluhu. Druhá část práce se věnuje vývoji fiskální koordinace v Evropské unii. Tato část se také zaměřuje na zhodnocení potřeby fiskální integrace v EU na základě komparace základních makroekonomických ukazatelů členů eurozóny. Dále práce analyzuje poslední přijatá opatření fiskální integrace na úrovni Evropské unie jako fiskální pakt, Euro plus pakt, Six pack, či evropský semestr.

Abstract:

The aim of the Diploma thesis is to analyse and evaluate fiscal integration in the European Union. The first part of thesis consist of the theory of fiscal policy and especially the government deficit and public debt. The second part of the work is focused on the development of fiscal coordination in the European Union. This part of the text answer the question if is fiscal coordination in European Union really necessary by comparison of basic economic indicators of euro area members. The thesis also analyzes last measures of fiscal coordination in the European Union like the European Stability Mechanism, the Six pack, the Euro plus pact and european semester.

Klíčová slova:

Fiskální politika, fiskální koordinace, Evropská unie, rozpočtový deficit, veřejný dluh, fiskální pravidla, Hospodářská a měnová unie, Pakt stability a růstu, evropský semestr, Euro plus pakt, Six pack, Evropský stabilizační mechanismus, fiskální pakt.

Klasifikace JEL:

E62, E20.

Úvod

Proběhlá hospodářská krize odkryla slabiny Evropské unie. Evropský sociální model, který dlouhodobě vytvářel u evropských občanů iluzi věčné prosperity, nasazil na svůj strop. Většina vlád členských zemí EU dlouhodobě hospodaří s deficitním veřejným rozpočtem a rostoucím veřejným zadlužením. Společná evropská měna euro, která měla dovést sjednocení Evropy, bývá označována za projekt spíše politický než ekonomický. Vznikla tak společná měna bez svého stínu, přičemž jejími uživateli se staly jak efektivní ekonomiky, tak i černí pasažéři.

Hospodářská a měnová unie je nejvyšší stupeň ekonomické integrace v Evropské unii. V případě zavedení hospodářské a měnové unie v EU členské státy koordinují své hospodářské a fiskální politiky, a země, které přijaly euro, uplatňují jednotnou měnovou politiku. Ovšem v EU bývá dosažený stupeň integrace označován jako evropská měnová unie, protože hospodářská unie nebyla v porovnání s měnovou unií dosud zcela naplněna. Cílem diplomové práce je zhodnotit úroveň fiskální koordinace v Evropské unii. Zda-li jsou v poslední době přijímána opatření, která skutečně vedou k vyrovnaní této asymetrie mezi měnovou a hospodářskou politikou v rámci hospodářské a měnové unie v EU. Zatímco měnové politiky bylo dosaženo vytvořením společné měny eura a Evropské centrální banky jako zodpovědné instituce na úrovni EU, tak oblast politiky hospodářské dlouhodobě nedosahuje takové míry integrace jako politika měnová.

Od propuknutí finanční a dluhové krize v Evropské unii se často hovoří o nutnosti koordinace fiskální politiky členských zemí Evropské unie. Cílem diplomové práce je rovněž posoudit, jestli je hlubší fiskální integrace za současného sloučení eurozóny skutečně nezbytná, a analyzovat kroky, které k této integraci již byly provedeny, zda-li jsou to kroky dostačující.

V práci je využit empiricko-analytický přístup. Z toho vyplývají hlavní metodologické postupy textu, jež jsou deskriptce, analýza, komparace a dedukce zkoumaných jevů. Uvedený přístup je použit napříč

celou práci, avšak důraz na analytickou část je kladen zejména v kapitole „Současný stav fiskální integrace v EU a možnosti dalšího vývoje“.

1. Teoretická východiska fiskální politiky

Fiskální politika je makroekonomická hospodářská politika, jež je prováděna prostřednictvím vlády a dalších institucí jako ministerstev či samosprávy kraje a obcí. Jejím cílem je dle Klikové a Kotlána (2003) udržet vyvážený hospodářský růst a zajistit nízkou míru nezaměstnanosti. K takovému cíli je využíván státní rozpočet. To je jedna z mnoha definic fiskální politiky. Ovšem ve vymezení definice fiskální politiky a jejích nástrojů nepadají mezi ekonomy shoda. Stojí proti sobě dva odlišné pohledy na ni. Prvním je pohled keynesiánských ekonomů, kteří přikládají fiskální politice největší význam. Zastávají názor, že jak ceny, tak i mzdy nejsou pružné, a tím pádem není možná samoregulace trhu. Odlišný názor zastávají klasičtí ekonomové, kteří naopak kladou důraz na vyrovnanost rozpočtu a pružnost cen a mezd.

Od 90. let 20. století fiskální politika výrazněji vstoupila do popředí zájmu v souvislosti s vytvořením Evropské měnové unie. V souvislosti se vstupem země do měnové unie daná země ztrácí jeden ze dvou makroekonomických nástrojů, měnovou politiku. Ovšem druhý makroekonomický nástroj, politika fiskální, naopak zůstává v její kompetenci.

Základním nástrojem fiskální politiky země je státní rozpočet. Je to centralizovaný peněžní fond, který je tvořen, rozdělován a používán ústředními orgány státní správy. Nesoulad mezi reálně získanými veřejnými zdroji a užitými veřejnými prostředky vede k fiskální nerovnováze, jež se v daném roce projeví jako rozpočtový deficit. Z dlouhodobého hlediska pak dochází k růstu veřejného dluhu země. Nárůst fiskální nerovnováhy, která je dána perzistentními rozpočtovými schodky a rostoucím veřejným zadlužením, patří v posledních letech k největším hospodářským problémům EU a nejen ji. Přesto může být krátkodobá fiskální nerovnováha v určitých obdobích nevyhnutelná. Občasné rozpočtové deficity totiž nemusí vést k závažným hospodářským problémům. Rozpočtový schodek je znatelný, kontrolovatelný parlamentem a taky jej lze přičítat konkrétní instituci, čili vládě. S veřejným dluhem je to ovšem komplikovanější, protože dlouhodobě není jasné zřejmé, kdo je za jeho vznik zodpovědný. Převážnou existuje i desítky let a nejsou už známy příčiny jeho vzniku a často ani není zřejmé, jak

a kdy bude splacen. Dlouhodobá fiskální nerovnováha vede k růstu veřejného zadlužení, to znamená, že je vážným problémem s makroekonomickými i rozpočtovými důsledky.

Rozpočtový deficit je v historickém srovnání s veřejným dluhem poměrně novým problémem. Konkrétně se objevil až v 19. století, nejdivně výjimečně v období válek, výrazných hospodářských poklesů a podobně. Avšak od 70. let 20. století se postupně rozpočtový deficit stává trvalým rysem veřejných financí. Dle Dvořáka (2008) mělo deficit v roce 1960 jen šest zemí OECD, v roce 1980 pouze dvě z členských zemí deficit neměly. Dle Eurostatu (2012) za rok 2011 jen tři země Evropské unie dosahovaly rozpočtového přebytku (Estonsko, Maďarsko, Švédsko), průměrný deficit činil - 4,4 % HDP. V posledních letech panuje v Evropské unii ale i na celém světě trend hospodaření zemí s rozpočtovým deficitem a narůstajícím veřejným zadlužením. Jednoznačně nejhorší situace v rámci EU je v Řecku, jehož hrubý veřejný dluh v poměru k HDP činil v roce 2011 165,3 %, to znamená, že výrazně překračuje Maastrichtské kritérium týkající se veřejného dluhu (60 % HDP). Další zemí s nejvyšším veřejným zadlužením je Itálie se 120,3 % HDP, a nejhorší trio uzavřelo v roce 2011 Irsko s veřejným dluhem 108,2 % HDP. Naopak nejlepší situace je v Estonsku, kde v roce 2011 byl jen 6 % veřejný dluh poměrem k HDP, dále v Bulharsku (16,3 % HDP) a Lucembursku (18,2 % HDP). Problémem je, že ve většině členských zemí EU veřejný dluh neustále narůstá, proto je zde skutečně nutná fiskální konsolidace. To představuje řadu problémů právě v případě měnové unie v Evropské unii. Je zde velký prostor pro černé pasážérství některých zemí, proto je třeba, aby byla fiskální politika členských zemí evrozeóny výrazněji koordinována.

Společný rozpočet Evropské unie nelze považovat za skutečný nástroj společné fiskální politiky na úrovni EU. Velikost rozpočtu Evropské unie se vyjadřuje jako podíl na HND. Již od roku 2002 je jeho velikost omezena maximální hranicí 1,24 % HND. V porovnání s federálním rozpočtem USA, který dosahoval dle Königa (2009) mezi lety 1951 až 2006 podílu od 14 do 24 % HDP, je jeho velikost skutečně malá. Oproti federálnímu rozpočtu v tom evropském naprosto chybí největší položka, a to výdaje na sociální politiku. Evropská unie tak většinou jen doplňuje aktivity jejích členských zemí. Evropský rozpočet jednoznačně není konstruován jako federální, neodpovídá tomu ani jeho výdajová ani příjmová strana. Společný evropský rozpočet je z velké většiny financován příspěvkovými příjmy jako podíl z HND a podíl na vybrané dani z přidané hodnoty. Skutečné daňové příjmy rozpočtu EU

chybí. Výjimka tvoří pouze cla a zemědělské dávky vytírané na vnějších hranicích Unie, ty však v současné době představují necelých 15 % společného rozpočtu, jak uvádí Evropská komise (2010).

Právě proto, že společný rozpočet EU nelze považovat za nástroj společné fiskální politiky EU, neustále sílí potřeba fiskální koordinace mezi eurozónou.

2. Vývoj ke společné fiskální politice v EU

V měnové unii tedy zesiluje potřeba koordinace fiskální politiky na nadárodní úrovni. Členové měnové unie jsou propojeni společnou měnou a současně důsledky individuálních rozhodnutí ve fiskální politice do jisté míry nesou všechny státy. Fiskální politiku všech členů měnové unie je proto nutné považovat za činnost společného zájmu. Nutnost koordinace fiskálních politik je utvářena právě od toho, nako-lik jednotlivé politiky na národní úrovni ovlivňují hospodářství dalších států unie. Tady se objevuje problém černého pasažéra, kdy některé státy odpovědnost za stabilitu hospodářské a měnové unie nechávají na ostatních členech a samy provádějí politiku podle vlastního zájmu, než zájmu celé měnové unie. Podobou černého pasažéra mohou být různé. V oblasti daňové či zaměstnanecké mezi ně patří třeba nižší daň právnických osob, nižší sociální ochrana či nižší mzdy podporující přímou kapáčku. Takováto jednání pak ovlivňují chování ostatních akérů, jelikož si vymezují snižování sociálních standardů neboli sociální dumping. Uvedenému negativnímu jevu může být v měnové unii zabráněno skrze hlubší integraci a dohled nad výdajovou a příjmovou stranou státních rozpočtů, kdy jsou stanovena pravidla a minimální standardy pro daňovou politiku, fiskální disciplínu a sociální politiku.

Až při vytvoření evropské měnové unie si byli vědomi vlivní akéři vědomí heterogenity členských zemí Evropské unie. Právě proto byla vytvořena konvergenční kritéria, která musí členské státy EU splňovat před přijetím společné evropské měny. Těchto kritérií je pět, přičemž právě dvě jsou stanovena jako fiskální limity, podle kterých státy musí usměrňovat svou rozpočtovou politiku na domácí úrovni. Fiskální pravidla udávají, že rozpočtový deficit veřejného sektoru nesmí dlouhodobě překročit 3 % HDP a celkový hrubý dluh veřejného sektoru nesmí dlouhodobě překročit 60 % HDP. Nicméně samotná Maastrichtská smlouva nepopisovala detailní vymezení procedury pro zajištění fiskální disciplíny. Největší obavy plynuly z toho, že by se země po vstupu

do měnové unie mohly navrátit k fiskální nezodpovědnosti, protože neexistovala skutečně závazná rozpočtová pravidla a sankce. A právě to se často dělo.

Základem koordinace fiskální politiky EU a eurozóny bylo dlouhou dobu pouze opatření stanovující minimální standard pro veřejné finance jednotlivých členských zemí. Toto opatření představuje Pakt stability a růstu. Pakt byl přijat v roce 1997 a v jeho počátcích se počítalo s přísným vynucováním jeho dodržování. Ovšem z důvodu, že fiskální politiku má každý stát ve svých rukou, poslední slovo patří ECOFINu, jež řeší návaty Komise. Komise počítala s nekompromisním přístupem, ovšem v reálu ECOFIN nechce provádět rozhodnutí, která by nevyhovovala všem členům, zejména velkým zemím. V roce 2003 dokonce měly být uvaleny sankce na Německo a Francii. Nicméně pod tlakem ministrů financí těchto zemí se Rada ministrů financí zlekla sankcí a Německo s Francií skutečně nebyly potrestány. Právě vymáhání účinnosti Paktu stability a růstu bylo jeho největším nedostatkem, který snižoval jeho důvěryhodnost.

Od roku 2005 platí revidovaný Pakt stability a růstu, který v podstatě umožňuje všem členským zemím individuálně odůvodnit, proč nedodržely stanovené hranice fiskální disciplíny. Každá země tak má prostor odůvodnit, že její vyšší rozpočtový deficit byl vyvolán faktory, které revidované pravidla pakem krátkodobě tolerují. Reforma tak nakonec vůbec nenapravila nefunkční schvalovací proces, ale jen zmírnila pravidla paktu, což se naplno projevilo po roce 2009 v podobě dluhové krize ve většině zemí eurozóny.

Rozpočtový pořádek v Evropské unii jasně dokládá, jak vzdálené je toto integrační seskupení od obvyklého uspořádání velkých federací. I Delorsova zpráva potvrdila, že uvedené charakteristiky společného rozpočtu mají po přechodu do posledního stadia zůstat v podstatě stejné a fiskální suverenity bude nadále takřka neomezená v rukou členských států. Projekt Hospodářské a měnové unie byl skrze přijetí Maastrichtské smlouvy postaven před úkol vzájemné součinnosti centralizované monetární politiky s decentralizovanými národními fiskálními politikami. Dokonce i v praxi je tento model neodzkoušený, jeho funkci měl zabezpečovat určitý systém koordinace v podobě Paktu stability a růstu, který selhal.

3. Současný stav fiskální integrace v EU a možnosti dalšího vývoje

Před zavedením eura jako společné evropské měny často převažoval názor, že společná měna povede k celkové ekonomické konvergenci členských zemí eurozóny. Makroekonomický prospěch jednotné měny měl vést ke konvergenci také průmyslových a sociálních oblastí směřem k liberálnímu modelu. To znamená k vyšší flexibilitě na trhu práce a větší konkurenceschopnosti členských zemí eurozóny. Skutečností ovšem je, že od zavedení eura lze pozorovat permanentní a často také rostoucí rozdíly mezi zeměmi eurozóny. Tyto rozdíly panují jak v hospodářském růstu, nezaměstnanosti, inflaci, tak dalších ekonomických parametrech. Problémem je, že podobná makroekonomická politika byla stanovena pro různé země v naprosto odlišných ekonomických podmínkách.

Právě jedním z faktorů, který zvýrazňuje nedostatky v konstrukci eurozóny a také zvyšuje rizika a náklady, které z asymetrického uspořádání eurozóny plynou, je makroekonomická divergence zemí eurozóny. V případě, kdy by členské země eurozóny vykazovaly podobné ekonomické parametry, tak by problém plynoucí z existence měnové unie bez fiskální nebo hospodářské unie nebyl tak velký. V reálu existují značné a také dlouhodobé makroekonomické rozdíly mezi členy eurozóny. Tyto rozdíly byly a jsou charakteristické nejen pro období globální finanční a ekonomické krize a probíhající dluhové krize eurozóny, ale i pro dobu před tím. Jednoduše lze poznamenat, že čím větší je ekonomická heterogenita, tím větší je tendence k fiskálnímu přerozdělování mezi státy, k silnějšímu a většímu společnému evropskému rozpočtu, který by tak suploval a korigoval ekonomickou heterogenitu.

Ze pohledu na statistiky tempa hospodářského růstu za rok 2012 ukazuje rozdílný vývoj hospodářství jednotlivých zemí eurozóny. Jen v osmi členských zemích eurozóny nedošlo k zápornému hospodářskému růstu. V posledních letech, v období dluhové krize v eurozóně, lze pozorovat skupinu zemí, jež vykazují poměrně rychlé tempo růstu reálného HDP. Patří sem především Slovensko, Estonsko, Německo. Na druhé straně stojí skupina zemí eurozóny, jejichž hrubý domácí produkt stagnoval, či dokonce klesal. Do této skupiny patří Irsko, Španělsko a především Řecko. Rozdíly mezi členy eurozóny jsou nejen v růstu HDP, ale také v úrovni HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS). V roce 2011 nejvyšší úroveň HDP na obyvatele dosáhlo Lucembursko s 271 % průměru EU-27, dle Eurostatu (2013a). K takovéto hodnotě se žádná další země dlouhodobě ani zdaleka nepřiblížila.

Naopak nejhorší úrovně ukazatel dosahoval v Estonsku (67 % průměru EU-27) a Slovensku (73 % průměru EU-27).

Značné odlišnosti lze rovněž pozorovat ve vývoji veřejných financí členu eurozóny. Dle Eurostatu (2012) v roce 2011 pouze pět zemí eurozóny mělo svůj veřejný dluh pod horní hranici stanovenou Paktem stability a růstu (pod 60 % HDP), a to Estonsko, Lucembursko, Slovensko, Slovinsko a Finsko. Naproti tomu veřejný dluh čtyř zemí eurozóny (Řecko, Itálie, Irsko a Portugalsko) přesahoval 100 % HDP. Fiskální nezodpovědnost členských zemí Evropské unie může být jedním z hlavních prvků, které nehomogenní měnovou unií dále rozlišují. I v případě, kdy by při vzniku eurozóny měly všechny její členské země vyrovnané veřejné finance, tak v momentě, kdy by jeden z členů měnové unie začal hospodářit s deficitem, nenesl by sám hospodářské důsledky. Jestliže má hospodářství deficitní země na hospodářství celkové měnové unie malou váhu, tak je vliv jejího deficitu na úrokové sazby případně inflaci celé eurozóny naprosto mizivý. Tendence k nezodpovědným veřejným financím jsou tak uvnitř měnové unie silnější než ve státech s vlastní měnovou politikou. Tomu také odpovídají rozpočtové deficity zemí eurozóny. V roce 2011, kdy vechořila dluhová krize v eurozóně, jen šest zemí eurozóny udrželo své rozpočtové deficity pod maximální hodnotou požadovanou Paktem stability a růstu (pod 3 % HDP). Konkrétně to bylo Estonsko, Finsko, Lucembursko, Německo, Rakousko a Malta, přičemž jediné Estonsko nemělo negativní rozpočtový deficit. Na druhé straně bylo šest zemí, které více než dvojnásobně překračovaly paktem povolené 3 % maximum, a to Irsko, Řecko, Španělsko, Slovinsko a Kypr. To ale není trend jen posledních let, protože s rozpočtovým deficitem dlouhodobě hospodaří většina zemí eurozóny.

Pokud jde o ukazatele míry inflace, tak do roku 1997 se míry inflace zemí Evropské unie, které se snažily o vstup do měnové unie, postupně sblížovaly. Taková konvergence byla vyvolána především snahou splnit stanovené inflační Maastrichtské kritérium pro vstup do měnové unie. Ovšem už nedlouho po vzniku eurozóny se míry inflace začaly odlišovat. Je skutečností, že uvnitř eurozóny se vyprofilovaly země, jejichž naměřená inflace je dlouhodobě podprůměrná, jako Německo. A také země s dlouhodobě nadprůměrnou mírou inflace, jako Španělsko a Portugalsko a dříve především Řecko. Z dlouhodobějšího hlediska jsou míry inflace v jednotlivých zemích eurozóny na různé úrovni, přesto žádná ze zemí není dlouhodobě ohrožena výraznou nestabilní inflací.

Významnější rozdíly v eurozóně lze pozorovat v míře nezaměstnanosti. Na jedné straně je zde skupina zemí s poměrně nízkou mírou nezaměstnanosti jako Lucembursko, Německo, Rakousko, Nizozemsko, kde se nezaměstnanost v roce 2012 pohybovala kolem 5 %, jak uvádí Eurostat (2013b). Na druhé straně devět zemí eurozóny dosahovalo více než 10 % nezaměstnanosti (Estonsko, Irsko, Řecko, Španělsko, Francie, Itálie, Kypr, Portugalsko a Slovensko).

Pečud jde o pracovní náklady na práci, které jsou v jednotlivých zemích základnou výrobních a celkových reprodukčních nákladů, pak zde panují významné rozdíly. Výše nákladů na práci udává konkurenční pozici na lokálních i světových trzích a může významně ovlivňovat aktivitu investic. Průměrné náklady včetně zdravotního a sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem v průměru na jednu odpracovanou hodinu byly v roce 2011 nejnižší v Estonsku a Slovensku, jen kolem 8 EUR. Naproti tomu nejvyšší náklady na hodinu práce jsou v Belgii, kde je to 39,3 EUR za hodinu, jak uvádí Eurostat (2013c).

Na základě uvedených statistik je zřejmé, že ekonomiky jednotlivých zemí eurozóny nejsou dostatečně homogenní. Z toho vyplývá, že eurozóna za současného složení potřebuje určitou úroveň fiskální koordinace. Měnová unie by mohla fungovat bez fiskální ve značně omezeném počtu současných členů. Pevným jádrem jsou země jako Německo, Nizozemsko, Lucembursko, Finsko a Rakousko, které se vyznačují srovnatelnými ekonomickými parametry.

Absence fiskální koordinace v evropské měnové unii se naplno projevila vlivem globální finanční krize v roce 2008. Dlouhodobé strukturální problémy některých států eurozóny, především jejího jižního křídla, vedly k neudržetelnému nárůstu veřejného dluhu. Nutnost vyřešit dluhovou krizi v Evropě si tak vyžádala přijetí nových postupů a opatření, jak fiskálních, tak i systémových. Účelem fiskálních opatření je poskytnout zemím eurozóny finanční půjčky, konkrétně k tomu byl zřízen Evropský stabilizační mechanismus. Systémové opatření znamená úpravu evropských norem, aby v budoucnu nedocházelo k podobným dluhovým krizím a k tomu byla vypracována například Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii, jinak také nazývaná fiskální pakt. Nicméně všechny nové nástroje pouze naznačují tu skutečnost, že evropská měnová unie není vyvážena unii hospodářskou či fiskální.

Jedním z prvních nových nástrojů byl evropský semestr ze září 2010. Evropský semestr je vlastně *ex ante* hospodářská koordinace na

úrovni Evropské unie během přípravy národních rozpočtů. Je to nový prvek v porovnání s dosavadní *ex post* koordinací strukturálních reforem a veřejných financí. Nicméně evropský semestr nevyřešil dostatečně potřebu posílení hospodářského pilíře uvnitř HMU, přičemž je spíše jen doporučením členským zemím ohledně jejich národního rozpočtu, které země mohou, ale nemusí plnit. Došlo tak pouze k posílení koordinace politik, avšak jejich skutečné provádění i nadále zůstává v rukou členských zemí. Vlády se sice zavázaly, že se pokusí prosadit doporučení Evropské unie na domácí scéně, ale ve skutečnosti neexistuje žádný donucovací či sankční mechanismus, který by je k tomu donutil. Evropská komise má zde spíše konzultační funkci a působí jako expertní orgán. Rada také nemá dostatek pravomocí, aby mohla skutečně ovlivnit podobu národních rozpočtů svých členských zemí. Tak je často uváděno, že evropský semestr má spíše informační funkci pro finanční trhy, jež se podle něj mohou orientovat a vytvářet tlak na jednotlivé země, aby si mohly co nejvýhodněji půjčovat na trzích. Je to tedy nový koordinací nástroj k monitorování závazků na úrovni EU.

Dalším krokem k fiskální integraci bylo přijetí tzv. six pack, balíčku šesti legislativních opatření. Jde pouze o sekundární legislativu, to znamená, že opět nedošlo ke změně primárního práva, tedy základních smluv. Právě čtyři opatření se týkají fiskálních otáček, včetně reformy Paktu stability a růstu. Posilují dohled nad fiskální politikou, zavedouji zajištění národního fiskálního rámce a také zvyšují konzistenci v dodržování těchto pravidel v mnohem ranější fázi, než tomu bývalo dříve. Zbývající dva návrhy by měly umožnit rozpoznávat a řešit makroekonomickou nerovnováhu v rámci EU a eurozóny. Opatření v rámci six pack znamenaly další prohloubení fiskální odpovědnosti, nicméně nedošlo k významnému posunu eurozóny blíže k fiskální integraci.

Fiskální pakt, konkrétně Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii, vstoupila v platnost 1. ledna 2013. Tento pakt má částečně nahradit nevymahatelný Pakt stability a růstu. Fiskální pakt totiž stanoví povinnost, že jim stanovená pravidla musí být včleněna do národní legislativy signačních smluv formou ústavního, či podobného zákona. Zakotvení fiskálních pravidel do ústavy zvyšuje odolnost vůči snahám o jeho zrušení nebo negování skrze *ad hoc* výjimky. Oproti Paktu stability a růstu se jedná o značný pokrok, ovšem teprve budoucnost ukáže, zdali bude fiskální pakt účinný i v praxi. Pakt stanovuje, že strukturální saldo státního rozpočtu nepřesáhne 0,5 % hrubého domácího produktu v tržních cenách, ovšem dle dosavadních

prognóza Evropské unie stanovené kritérium většina zemí splňovat nebude. Tak se až v budoucnu projeví, jestli i fiskální pakt neskončí stejně jako jeho předchůdce Pakt stability a růstu.

Pokud jde o Evropský stabilizační mechanismus, lze hovořit o tom, že vytváří na úrovni eurozóny dodatečné finanční prostředky k případným fiskálním transferům a jiným způsobem významně navyšuje společný rozpočet Evropské unie. Avšak tyto transfery jsou možné pouze za nestandardních a krajních podmínek, které znamenají ohrožení stability eurozóny jako takové skrze finanční potíže jedné, či více zemí eurozóny. Pokud jde o prohloubení hospodářské a fiskální koordinace, tak přijetí finančních prostředků prostřednictvím ESM znamená, že daná země musí splnit hospodářské podmínky, s nimiž bude daná finanční pomoc od ESM svázána. To znamená, že jejich fiskální politika už nebude politikou zcela nezávislou. Země dohlásně ztratí podstatnou část národní suverenity v oblasti řízení veřejných rozpočtů. Z toho vyplývá, že země, které přijmou finanční pomoc od ESM, je budou mít výrazné prvky fiskální unie. Vytvoření Evropského stabilizačního mechanismu tak znamená další krok k evropské fiskální unii.

Z dalších nových opatření lze zmínit rovněž Euro plus pakt, který znamená další koordinaci a spolupráci v hospodářské a fiskální politice ve vybraných zemích Evropské unie. Cílem tohoto paktu je sladění hospodářských cyklů a ekonomických ukazatelů zemí Evropské unie za účelem dobudování hospodářského paktu hospodářské a měnové unie. Avšak ani Euro plus pakt neznamena žádný nový převod kompetencí z národní úrovně na nadnárodní. Veškerá nová spolupráce a koordinace je postavena na bázi politických závazků prostřednictvím spíše vágního vymezení cílů, pro které opět neexistuje žádná vynutitelnost, či možnost uvalení sankcí za neplnění. Veškerá spolupráce je prováděna na mezivládní úrovni metodou otevřené spolupráce, která má vést právě k harmonizaci hospodářských a fiskálních politik. Implementace cílů a odpovědnost za jejich plnění je však v rukou samotných členských zemí, přičemž EU zde nemá žádnou kompetenci.

Závěr

V historii doposud žádná z vytvořených měnových unií mezi nezávislými státy nepřežila. Hlavním problémem většiny z nich bylo, že došlo pouze k vytvoření sjednocené měnové politiky, která nebyla doprovázena politikou fiskální. Na stejném základě stojí také měnová unie

v Evropské unii. Tento nedostatek koordinace fiskální politiky se naplno projevil v posledních letech, kdy došlo k významné ekonomické recesi. Dříve se tento nedostatek tolik neprojevoval.

Evropská měnová integrace tak znamená také potřebu konvergence a stability heterogenních hospodářství členských zemí Evropské unie. Bez určité konvergence by se snaha o měnovou integraci pravděpodobně stala postupně neúspěchem. Takže odpověď na otázku stanovenou v úvodu, zda je třeba silnější integrace v oblasti fiskální politiky v Evropské unii, je ano, fiskální integrace za současné členské základy eurozóny je nezbytná. Protože při existenci velkých ekonomických rozdílů mezi současnými členy eurozóny může být měnová unie bez fiskální a hospodářské unie do budoucna neudržitelná. Pokud nedojde k pokroku ohledně fiskální a hospodářské unie, tak jsou možné tři případné scénáře budoucí eurozóny. A to stále krize měnové unie, zánik eura a návrat k národním měnám, anebo zmenšení geografického rozsahu eurozóny, a to jen na země, které mají podobné ekonomické parametry.

V současnosti i přes všechna nově přijatá opatření eurozóny to není stále dostačující krok k vytvoření fiskální či hospodářské unie v EU, která by doplnila již fungující měnovou unii. Nedochozí k realizaci kroků, které by vedly ke sjednocení fiskální politiky zemí eurozóny, které by snižovaly ke sjednocení jejich daňových systémů a částečně i daňových sazeb a ani k zavedení většího společného či federálního rozpočtu eurozóny, do kterého by byly odváděny společné či federální daně. Také by bylo třeba založení společného ministerstva financí pro členské státy eurozóny, které by představovalo protiváhu již fungující Evropské centrální banky v oblasti měnové politiky.

Přijatá opatření zavádějící makroekonomický dohled a zpřísňující rozpočtová pravidla včetně rozpočtového dohledu, tak pravděpodobně nebudou stačit k dlouhodobé udržitelnosti měnové unie v Evropské unii. Je pouze o jistou náhražku fiskální či hospodářské unie členských států eurozóny, k jejímuž zavedení neexistuje politická vůle ze strany členských zemí.

Použitá literatura

1. DVORÁK, Pavel. Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize. Praha: C. H. Beck, 2008. **ISBN 8074000753**.

2. KLIKOVÁ, Christiana a Igor KOTLÁŘ. *Hospodářská politika*. Ostrava: Sokrates, 2003. ISBN 80-86572-04-8.
3. Eurostat (2012). Your key to European statistics [online]. *Government deficit/surplus, debt*. European Commission [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: http://app.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
4. Eurostat (2013a). Your key to European statistics [online]. *GDP per capita in PPS*. 2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z: <http://app.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=ec00114>.
5. Eurostat (2013b). Your key to European statistics. *Unemployment rate*. [online]. 2013 [cit. 2013-01-04]. Dostupné z: <http://app.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsun20&plugin=0>.
6. Eurostat (2013c). Your key to European statistics. [online]. *Labor costs*. 2012 [cit. 2013-01-04]. Dostupné z: http://app.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-24042012-AP/EN/3-24042012-AP-EN.PDF.
7. Evropská komise (2010). *Rozpočet Evropské unie: Základní údaje* [online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2010 [cit. 2013-04-11]. ISBN 978-92-79-14440-0. Dostupné z: http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/glance/budget_glance_cs.pdf.

<http://dspace.vsb.cz/handle/1008496704>
(jen pro studenty Vysoké školy Báňské)

SEVEROJIŽNÍ PLYNOVÝ KORIDOR JAKOŽTO VÝCHODISKO PRO ZAJIŠTĚNÍ ENERGETICKÉ BEZPEČNOSTI EU V SOULADU S JEJÍ DLOUHODOBOU POLITIKOU

Mgr. Tomáš Stráňák

*Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd,
obor Bezpečnostní studia*

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Tomáš Stráňák

Abstrakt:

Práce se snaží zhodnotit význam plánovaného Severojižního plynového koridoru, jakožto možného východiska pro posílení energetické bezpečnosti EU. Práce je postavena na hypotéze, že právě plyn a rozdílná míra závislosti jednotlivých členských států na ruském plynu jsou hlavní překážkami při tvorbě společné energetické bezpečnosti EU. Práce vychází z přesvědčení, že přínosným projektem bude takový produktovod, který zajistí dostatečnou diverzifikaci přepravních tras i zdrojových zemí, přičemž tento projekt nebude poškozovat energetickou bezpečnost jednotlivých členských zemí. Práce předkládá analýzu projektů Nabucco, South Stream, Nord Stream a Severojižního plynového koridoru a snaží se dokázat, že Severojižní plynový koridor má na rozdíl od ostatních projektů potenciál zajistit Evropské unii potřebnou diverzifikaci jak přepravních tras, tak zdrojových zemí, aniž by svou existencí tento projekt komplikoval snahy o zajištění společné energetické bezpečnosti EU.

Abstract:

This work will analyse, if a project of North-South gas corridor is a really effective solution for EU and if this project really supports an effort to achieve a common energy security of EU. Work is based on hypothesis that natural gas and significant difference between member states of EU in dependence on Russian gas are the main problems which complicate efforts to achieve a common energy security of EU. Project, which could support efforts to achieve a common energy security of EU must be a project which could assure a diversification of gas routes and diversification of gas sources without weakening of energy security of any of EU member states. This work will try to analyse if existing gas projects (North Stream, South Stream, Nabucco and North-

South gas corridor are really realistic projects which meet energy needs of member states of EU and long-term policy of EU. This work will try to prove, that North-South gas corridor is the project, which really brings diversification of gas sources and gas routes and existence of this project will have also positive influence on efforts to achieve a common energy security of EU.

Klíčová slova:

Energetická bezpečnost, plyn, plynová závislost, Severojižní plynový koridor, Nabucco, South Stream, Nord Stream, LNG terminály, teorie regionálního bezpečnostního komplexu

Klasifikace JEL:

D70, F52, F53, Q31, Q34, Q37, Q38, Q41, Q48

Úvod

Tato práce si klade za cíl analyzovat projekt Severojižního plynového koridoru, přičemž se pokusí zodpovědět otázku, zda se jedná skutečně o reálný projekt, který by naplnil dlouhodobé cíle Evropské unie, jako je snížení závislosti na dovozu plynu, aniž by přitom došlo k oslabení společné energetické bezpečnosti EU. Zda se jedná o projekt, který opravdu zajistí diverzifikaci zdrojů, najde podporu a shodu u členských států a vyřeší tíživé problémy EU s otázkou dodávek plynu. Práce se také pokusí zjistit, zda tento projekt obstojí v konkurenci s dalšími projekty, jako jsou zejména Nabucco, South Stream a Nord Stream. Cílem práce není ani tak technické porovnávání plynovodů, ale spíše zhodnotit, zda je projekt Severojižního plynového koridoru v daném politickém rozpoložení Evropské unie a ostatních států vůbec prosaditelný a reálný a jaký by byl jeho dopad na společnou energetickou bezpečnost EU.

Práce bude pojata jako jednopřípadová studie, která bude postavena na hypotéze, že Evropská unie skutečně z dlouhodobého hlediska usiluje o společnou energetickou politiku a posilování společné energetické bezpečnosti EU, přičemž právě v otázkách dodávek plynu tato snaha často naráží na bilaterální jednání členských států, které preferují své vlastní zájmy nad zájmy Unie. Problémovou otázkou je zejména přístup k Rusku, jakožto hlavnímu dodavateli plynu pro Evropu, kdy

zejména východní členské státy (z historických, geografických a politických důvodů) usilují o zajištění dalších zdrojů plynu zejména mimo ruské území, aby se snížila závislost na dodávkách z této země.

Hypotéza vychází z předpokladu, že pro reálný a efektivní projekt dodávek plynu pro EU je nutno najít takové řešení, které bude v souladu s dlouhodobou politikou EU a s cíli a preferencemi jednotlivých členských států. Jinými slovy by se mělo jednat o projekt, který nebude oslabovat společnou energetickou bezpečnost EU. Takovým projektem by měl být právě Severojižní plynový koridor, který zajistí jak požadavek nového zdroje zemního plynu, tak požadavek diverzifikace přepravní trasy i zdrojové země a zajistí tak snížení plynové závislosti na Rusku.

Hypotéza je postavena na teoretických základech Kodlaňské školy, která považuje za hrozbu pro stát ztrátu suverenity, přičemž vojenská bezpečnost již není tím jediným rozhodujícím faktorem ovlivňujícím suverenitu státu. Vedle státu se objevují i další referenční objekty a do popředí vstupují i environmentální, ekonomická, sociální témata a téma zajištění energetické nezávislosti, jakožto podmínky pro suverenitu a samostatnost státu.

Práce také vychází z teorie tzv. Regionálního bezpečnostního komplexu, která sice připouští globální propojenost a bezpečnostní strukturu jednotlivých států, ale na druhé straně uznává, že státy mají i nadále největší obavy ze svých geograficky blízkých sousedů. Státy tak často preferují regionální, geograficky koherentní společenství, kdy jsou spojovány podobným geografickým prostředím, podobnými možnostmi i společnými hrozbami. Tato teorie by navíc mohla být i vysvětlením toho, proč například východní státy EU jsou více nedůvěřivé ke spolupráci s Ruskem, než západní členské státy.

Výzkumná otázka byla stanovena takto – je projekt Severojižního plynového koridoru skutečně reálným projektem, který posílí společnou energetickou bezpečnost EU a který zajistí diverzifikaci zdrojů a přepravních tras plynu, což povede ke snížení plynové závislosti na Rusku? Je tento projekt politicky, bezpečnostně a ekonomicky průchodný, zejména ve vztahu k rozdílným prioritám členských států EU a ve vztahu k ostatním projektům zaměřených na dodávky zemního plynu pro členské státy EU?

1. Definice energetické bezpečnosti

V této části se práce pokusila rozjasnit pojem „energetická bezpečnost“ a přiblížit definici, se kterou bude dále pracováno. Zmíněna je často používaná definice Daniela Yergina, dle které lze definovat energetickou bezpečnost jako dostupnost dostatečných dodávek za přiměřenou cenou.⁽¹⁾ Práce ale postupně ukazuje, že takto řízená definice je v dnešní době již nedostačující a že je nutné se na energetickou bezpečnost dívat ze širšího pohledu, kdy je nutné brát v potaz i takové faktory, jako je dostatečná diverzifikace, politická stabilita a „spřázněnost“ dodavatelských zemí a států, přes které se odehrává transport suroviny, stejně jako environmentální dopady. Pro tuto práci tedy v ideálním případě povede ke zvýšení energetické bezpečnosti takový projekt, který bude zajišťovat dostatečné množství potřebné suroviny (plyn), bude zajišťovat shodu mezi zainteresovanými státy a bude v souladu s politickými postoji dané země či společnosti. Navíc daný projekt by měl také zaručit bezpečnost přepravních tras a umožňovat dostatečnou diverzifikaci jak přepravních tras, tak zdrojů.

2. Teorie regionálního bezpečnostního komplexu

Jedná se o teorii Barryho Buzana a Ole Wæveru, dle které většina států vnímá citlivěji „blízké“ (regionální) hrozby a rizika více, než hrozby a rizika vzdálená. Tedy, že státy jsou citlivější zejména k hrozbám, které hrozí od jejich geografických sousedů. Politické a vojenské hrozby tedy působí snadněji na krátké, než na velké vzdálenosti.⁽²⁾ Z tohoto důvodu vznikají regionální bezpečnostní komplexy, což je skupina států, jejichž hlavní bezpečnostní náhledy a starosti jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně.⁽³⁾ Stejně tak definuje jednotlivé oblasti, ze kterých mohou vzejít bezpečnostní hrozby a rizika, na základě kterých se bezpečnostní komplexy formují a definují. Tyto oblasti autori dělí do tzv. sektorů, které dělí dle povahy

⁽¹⁾ Yergin, D.: *Ensuring energy security*, s. 70–71.

⁽²⁾ Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J.: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, s. 21.

⁽³⁾ Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J.: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, s. 21.

dané hesby. Mezi hlavní sektory uvádí vojenský sektor, politický sektor, ekonomický sektor, environmentální sektor a společenský sektor. ^(*) Je třeba podotknout, že tyto sektory se často velmi prolínají a v dnešním „propojeném“ světě již na ně nelze nahlížet zcela odděleně. Region v daném pojetí znamená koherentní geografické teritorium, tvořené alespoň dvěma státy. Subregion označuje jednu část takového regionu, ať už zahrnuje více než jeden stát (v každém případě však se všichni státy regionu) nebo nějaké transnacionální uskupení (určitou kombinaci států, částí těchto států nebo obojího). ^(**)

Práce bude vycházet z toho, že Evropská unie je plným regionální bezpečnostní komplex, jelikož spojuje geograficky blízké státy, které čelí stejným či podobným hrozbám a výzvám. Přesto práce bude ilustrovat, že ačkoliv členské státy EU spojuje plno stejných zájmů a cílů, právě v otázce energetické bezpečnosti není Unie zcela jednotná a z různých příčin lze v tomto ohledu hovořit minimálně o dvou subregionech.

3. Společná energetická bezpečnost EU

V této části se práce pokusí na základě několika významných evropských dokumentů (*European Energy Charter Treaty*, *Zelená kniha*, *Aktční plán pro energetiku*, *Lisabonská smlouva*) dokázat, že na půdě EU existují viditelné snahy o koordinaci a spolupráci na společné energetické politice a že členské státy si společně uvědomují rizika a faktory, které tuto bezpečnost ohrožují, nicméně na druhou stranu je třeba podotknout, že stále zůstává spíše u snah a společné energetické bezpečnost EU je ještě v nedohlednu. Ačkoliv výše zmíněné dokumenty správně poukazují na problémy, které by členské státy EU měly nejlépe společně řešit, stále se jedná spíše o dokumenty, které mají popisný a deklarativní charakter, aniž by tvořily nějakou ucelenou koncepci, normy a pravidla, která by členské státy k něčemu ročně zavazovala. Dokumenty a východiska jsou velmi obecné a chybí konkrétní analýza a studie toho, jak zmíněným rizikům a výzvám čelit.

^(*) Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J.: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, s. 16–18.

^(**) Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J.: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, s. 29.

4. Plyn jakožto překážka společné energetické bezpečnosti EU

V této části práce nabídla vlastní analýzu, na základě které byly členské státy rozděleny dle míry závislosti na ruském plynu. Ukázalo se, že zabezpečení dodávek plynu pro EU je opravdu oblastí, kde členské státy jen stěží nacházejí shodu. Analýza ukázala nejen rozdílnost členských států v míře závislosti na ruském plynu, ale také to, že právě velký rozdíl v této závislosti je zejména mezi východními členskými státy a západními členy EU. Je patrné, že východní státy jsou na ruském plynu silně závislé, což v kombinaci s historickou zkušeností, geografickou blízkostí a přístupem samotného Ruska způsobuje, že východní státy jsou v otázce dodávek plynu k Rusku více „nedívečlivé“, než západní země, jejichž existence na ruském plynu tolik nezávisí a Rusko není jejich bezprostředním sousedem. Z hlediska teorie regionálního bezpečnostního komplexu tak analýza odhalila možnou existenci alespoň dvou subregionů v bezpečnostním komplexu EU.

5. Rusko jako rizikový faktor

Z této kapitoly vyplývá, že Rusko si velmi dobře uvědomuje význam evropského trhu, jakožto odběratele ruského plynu. Cílem Ruska je tento vliv spíše posilovat a tudíž není v jeho zájmu, aby plyn do Evropy přestal proudit. Spíše naopak. Rusko nehodlá změnit své postavení na evropském trhu a za tímto účelem si tedy nemůže dovolit jakýchkoliv drastických kroků, které by stavěly Rusko jako dodavatele v očích EU do špatného světla. Na druhé straně je ale Rusko připraveno v rámci možností hájit své zájmy na tomto trhu a plyn může být jedním z nátlakových prostředků, jak prosazovat svůj vliv. Ať už se jedná o drobné výpadky v dodávkách plynu zejména u východních členských států, které jsou na ruském plynu silně závislé, nebo o prosazování takových řešení a plynovodů, které budou posilovat úlohu Ruska na evropském trhu s plynem, byť snahy evropských členských států mohou být opačné a může jít o přímou konkurenci jejich vlastních projektů.

Nelze tedy v dohledné době očekávat, že by se Rusko rozhodlo přerušit zásobování Evropy plynem, ale naopak ve snaze zajistit si větší vliv a odběr na evropském trhu může Rusko jednat tak, aby zamezilo některým projektům, o které EU usiluje (diverzifikační snahy EU). Ve svém důsledku tedy nelze hovořit o tom, že by se v současné době členské státy EU musely bát o to, že by mohly přijít o potřebné dodávky

plynu, ale spíše tyto státy musí očekávat, že Rusko bude aktivně vystupovat proti jakýmkoliv snahám zajistit si jiný než ruský plyn.

Mnoho otázek se ale vznáší nad budoucím vývojem. Před Ruskem samotným čeká mnoho výzev, kterým bude muset čelit, aby i v příštích desetiletích bylo schopno zaručit všem svým odběratelům bezpečné dodávky plynu. Jedná se zejména o renovaci ruské plynové infrastruktury a otevření nových nalezišť, díky kterým bude možno uspokojit vzrůstající poptávku. Z tohoto důvodu se nad Ruskem jako bezpečným dodavatelem plynu vznáší do budoucna velký otazník.

6. Nord Stream, South Stream, Nabucco – význam plynovodů pro energetickou bezpečnost států EU

Plynovody Nord Stream a South Stream jsou přesně těmi projekty, které sice nabídnou EU další přepravní trasy a další dodávky plynu, ale opět půjde o plyn ruský. Ona nezbytná podmínka toho, aby klesala závislost na ruském plynu, tak tedy nebude naplněna. Ba naopak, závislost na ruském plynu bude vzrůstat. Tyto projekty navíc vráží klín mezi jednotlivé členské státy, jelikož při jejich vyjednávání ruská strana upřednostňovala spíše bilaterální jednání s konkrétními členskými státy, bez ohledu na to, jaký dopad to bude mít na zbylé členské státy. Nord Stream a South Stream jsou tedy plynovody, jejichž realizací bude ještě více ohrožena energetická bezpečnost členských států silně závislých na ruském plynu. A současně se jedná o plynovody, které jsou reálným důkazem toho, že v současné době stále neexistuje shoda členských států na společné energetické politice a společná energetická bezpečnost EU reálně neexistuje.

Co se projektu plynovodu Nabucco týče, jeho původní podoba zdá se být nereálnou. V úvahu tak připadá pouze varianta Nabucco West napojující se na plynovod TANAP, případně konkurenční projekt plynovodu TAP napojeného na TANAP. Ať už zvítězí jakákoliv z těchto variant, pokud dojde k realizaci, EU získá plyn z kaspické oblasti a dojde k tomu, po čem volají zejména členské státy silně závislé na ruském plynu. Diversifikaci zdrojového státu tak dojde ke snížení (alespoň nezvýšení či zpomalení) energetické závislosti na ruském plynu. Vítězný projekt tak svým způsobem bude naplňovat cíle členských států a bude i v souladu se snahami o společnou energetickou bezpečnost EU, jelikož pro Evropu budou zajištěny nové dodávky plynu a zároveň dojde k nové diverzifikaci zdroje, což je cesta, jak snížit

závislost na ruském plynu. Je třeba ale podotknout, že množství dodávaného plynu by bylo mnohem nižší, než se kterým počítal původní náveh Nabucco. Klíčovou otázkou ale zůstává, zda k výstavbě plynovodu, přinášejícího plyn z kaspické oblasti, skutečně dojde. Právě tím, že se realizuje projekt Nord Stream a South Stream, dostanou členské země další dodávky plynu, což zřejmě sníží motivaci právě těch států, kterým odebrání ruského plynu nevadí, podporovat projekt typu Nabucco. S výstavbou plynovodu Nord Stream a South Stream tak stále hlasitěji zaznívá otázka, zda je nutné i nadále podporovat projekty typu Nabucco a zda se nejedná o nadbytečný projekt. Najít tedy podporu pro plynovod přivádějící plyn z kaspické oblasti bude ještě těžší než předtím. Obrovskou nevýhodou je také to, že stavební práce na plynovodu Nord Stream i South Stream jsou již započaty, zatímco u projektu plynovodu z kaspické oblasti se stále teprve rozhoduje, zda bude přijatelnější varianta TAP nebo Nabucco West.

Realita je tedy zatím taková, že kolem Evropské unie se ze severu a z jihu stahují pomyslné ruské „plynové kleště“, které sice budou zajišťovat plyn, ale v žádném případě se nedá hovořit o tom, že by přispívaly v debatách a snahách o tvorbu energetické bezpečnosti EU a pomáhaly řešit její hlavní problémy. Spíše naopak.

7. Severojižní plynový koridor

Tato kapitola přibližuje projekt Severojižního plynového koridoru jakožto zajímavé možnosti pro členské státy EU, jak rozšířit diverzifikaci přepravních tras, ale zejména diverzifikaci zdroje. Za tímto účelem je nutné propojení plynových soustav vybraných států s možností obousměrného toku plynu, stejně jako výstavba nezbytných LNG terminálů. Zatímco propojení plynových soustav už je z části hotové a nezdá se, že by mělo dojít k vážnějším problémům při jeho dokončení, situace u LNG terminálů už tak jednoznačná není. Dle současného vývoje vše napovídá tomu, že dojde k realizaci LNG terminálu v Polsku, ale dokončení rumunského a chorvatského terminálu v nejbližších letech je zatím nejisté. Přitom právě chorvatský terminál má pro Severojižní plynový koridor velký význam. I bez něj by ale díky tomuto koridoru zejména východní členské státy EU, které jsou závislé, až silně závislé na ruském plynu, získaly možnost (ažkoliv v omezené míře jen přes polský LNG terminál) tolik vyžadované diverzifikace zdroje.

Je také třeba zohlednit to, že uhlí s LNG má své zvláštní specifika a nevýhody. Jedná se o technicky velmi náročné projekty a nákladné investice, tudíž rozvoj LNG infrastruktury vyžaduje čas. Jak se také ukázalo, slabým článkem přepravy LNG je právě zranitelnost LNG tankerů, zejména v některých geografických oblastech, kde se riziko pro plynulý a bezpečný transport LNG na cílový trh zvyšuje.

Na druhou stranu ale z provedených šetření vyplývá, že nárůst obchodování s LNG je celosvětovým trendem, kdy dochází k propojování jednotlivých trhů. Růst LNG terminálů se očekává jak ve členských státech Evropské unie, tak i u potenciálních producentů. Jinými slovy – zájem o LNG terminály u spotřebitelských i producentských zemí naznačuje, že obě strany mají zájem uhlí s LNG rozvíjet. Z tohoto hlediska je tedy Severojižní plynový koridor slibným projektem, který do budoucna nabízí velký potenciál. Ať už jde o další zajišťování dlouhodobých i krátkodobých dodávek plynu, nebo o možnost diverzifikace zdrojových zemí.

Přechod od dlouhodobých kontraktů ke krátkodobým, případně jejich kombinace, navíc opět posilují liberalizaci trhu s LNG a větší flexibilitu nejen v dodávkách plynu, jednotlivých trasách mezi dodavatelem a spotřebitelem, ale také i v ceně. Raketový vzestup nekonverční těžby plynu v USA navíc způsobuje, že dřívější dodavatelé USA se nyní poohlíží po nových trzích a na trhu vzniká alespoň z krátkodobého hlediska přebytek nabídky nad poptávkou. Právě větší konkurence mezi dodavateli a přebytek plynu naznačují, že cena plynu by měla z dlouhodobého hlediska klesat.

Pokud bude projekt Severojižního koridoru realizován v plném rozsahu, členské státy EU tak získají možnost, jak si zajistit nejen dlouhodobé dodávky plynu, ale i plyn z krátkodobých kontraktů, který najde své uplatnění zejména v dobách krize a nenadálých výpadků z jiných zdrojů. Právě budoucí nárůst potenciálních zdrojů LNG navíc EU nabízí lepší manipulační prostor v tom smyslu, že bude také možno rychleji a efektivněji reagovat na aktuální politické dění a stabilitu či nestabilitu v jednotlivých dodavatelských zemích. Jinými slovy – pokud se dosavadní dodavatelská země LNG začne jevit jako rizikový dodavatel, právě díky flexibilitě trhu s LNG bude mnohem snazší tohoto dodavatele nahradit rychle jiným, než kdyby se jednalo o pevný plynovod.

Ačkoliv je LNG slibné se rozvíjejícím trhem, který může přinést mnoho pozitiv, přehnaný optimismus by nebyl zcela na místě, jelikož dle prognózy lze očekávat, že o tento plyn se budou svádět konkurenční

boje mezi mnoha státy a trhy, které o něj budou mít zájem. To, že Evropská unie tedy získá díky LNG přístup k dalším dodavatelům plynu, ještě nemusí znamenat, že tento plyn nakonec bude proudit na evropský trh a ne jinam. Jinými slovy – právě rostoucí flexibilita a preference krátkodobých kontraktů nakonec mohou v některých případech vést i k tomu, že ve chvíli, kdy budou členské státy takový plyn potřebovat, tak na trhu nebude zrovna dostupný.

Významným pozitivem na plánu Severojižního plynového koridoru je skutečnost, že nejen že je jeho podpora přímo uváděna ve významných dokumentech Evropské komise, ale také se jedná o projekt, který svou povahou pro členské státy není tak kontroverzním tématem.^(*) Jinými slovy lze říci, že tento projekt nemá mezi členskými zeměmi vyslovené odpůrce a není tak faktorem, který by prohluboval neshody členských států v otázkách plynu. Severojižní plynový koridor svou povahou nenarušuje žádným významnějším způsobem energetickou bezpečnost některého ze členských států, přičemž naopak přináší zajímavý potenciál, jak energetickou bezpečnost členských států posílit.

8. Analýza přínosnosti jednotlivých projektů pro EU

V této kapitole je přiblížena zajímavá analýza, která byla učiněna pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Jedná se o studii s názvem *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*, kterou vypracoval Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. Zmiňovaná studie hodnotí jednotlivé projekty z několika různých hledisek a snaží se na základě těchto poznatků zjistit, který z projektů, případně jaká kombinace projektů, by se z hlediska zmiňovaných sledovaných kritérií nejvíce osvědčila. Předem je třeba dodat, že zmiňovaná studie podrobovala zkoumání původní projekt Nabucco, který se z dnešního hlediska jeví jako nerealizovatelný a uvažuje se spíše o projektu Nabucco West či TAP, takže zmiňené výsledky je třeba z našeho pohledu brát s rezervou. Přesto ale tato studie může významně poukázat na silné či slabé stránky jednotlivých projektů, zejména pak projektu Severojižního plynového koridoru, který nás zajímá nejvíce.

(*) Černoch, F., Ocelík, P., Ovička, J., Zapletalová, V., Vlček, T., Kovačková, J.: *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*, s. 170.

V dané studii byly projekty zkoumány na základě 4 indexů – Hirschman-Herfindahlova indexu, indexu nahraditelnosti, indexu spolehlivosti a indexu nákladů. Hirschman-Herfindahlův index zkoumá, který z projektů nejvíce zaručuje diverzifikaci přepravních tras a diverzifikaci zdrojů plynu. Index nahraditelnosti pak zkoumá, nakolik jsou schopny ostatní trasy či zdroje zajistit výpadek hlavního zdroje či trasy. Jedná se tedy o určité upřesnění Hirschman-Herfindahlova indexu. Index spolehlivosti je pak váženým průměrem rizikového ratingu jednotlivých zdrojových či tranzitních států. (*) Tento index pak pracuje s daty „Country risk“, vypracovanými Business Monitor International. „Country risk“ zohledňuje zejména růst HDP, platební bilanci státu a zadluženost státního rozpočtu. Jedná se tedy o hodnocení zejména ekonomických a politických faktorů s předpovědí na budoucích 10 let. (**)

Jako poslední je pak sledován Index nákladů. Tento index je tvořen váženým průměrem cen jednotlivých importních variant. Každá varianta je určena kombinací cen produkce a transportu po příslušné trase jedné jednotky (1 000 m³, tedy jednoho tcm) plynu do cílové stanice, jež jsou hranice České republiky nebo Středoevropský plynový uzel CEGH v Baumgartenu. Níže index logicky znamená nižší náklady na uhlí a transport. (**)

Tato studie nám tedy nabídla další možný pohled na zkoumané projekty, přičemž je třeba konstatovat, že projekt Severojižního plynového koridoru se ve všech sledovaných ukazatelích jevil jako jedna z nejlepších možností. Z hlediska spolehlivosti dodavatele a tranzitních zemí Severojižní plynový koridor dosahuje kvalitních výsledků, stejně jako z hlediska diverzifikace přepravních tras a samotných zdrojů plynu. Pozitivně je u Severojižního plynového koridoru hodnocena i schopnost nahradit výpadek nejvýznamnějšího zdroje či trasy. Je třeba opět připomenout, že výsledky této studie je třeba brát spíše jako orientační a studie nabízí jen ucelené modelové situace, jak by se mohly jed-

(*) Čermoch, F., Ocelík, P., Ovička, J., Zapletalová, V., Vlček, T., Kovačková, J.: *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*, s. 107.

(**) Business Monitor International: *Country risk*, online text (květen 2013), (http://www.businessmonitor.com/country_risk/).

(**) Čermoch, F., Ocelík, P., Ovička, J., Zapletalová, V., Vlček, T., Kovačková, J.: *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*, s. 107.

notlivé scénáře vyvíjet a konkrétní podoba a parametry jednotlivých projektů ještě mohou doznat změn.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl zodpovězení otázky, zda je projekt Severojižního plynového koridoru skutečně reálným projektem, který bude v souladu s dlouhodobou energetickou politikou EU a který zajistí diverzifikaci zdrojů plynu, popřípadě zvýší energetickou bezpečnost členských států. Práce se nejprve na významných usneseních a dokumentech EU snažila demonstrovat, že Evropská unie opravdu usiluje o společný koordinovaný přístup k tvorbě společné energetické bezpečnosti EU. Výsledky našeho zjištění ukazují, že tomu tak opravdu je. Tedy že alespoň dle zmiňovaných dokumentů lze usuzovat, že členské státy dlouhodobě usilují o společné koordinované kroky na cestě ke dosažení společných cílů v energetických otázkách. Tedy, že existují snahy o společnou energetickou politiku a snahy o tvorbu společné energetické bezpečnosti.

Největším problémem těchto snah ale zůstává, že se při tvorbě těchto dokumentů nedaří aplikovat určité donucovací mechanismy, případně mechanismy, které by stanovovaly sankce za nesploštění podobných dohod. Právě vágní a neurčitá usnesení, která často postrádají časový plán, jsou jednou z největších překážek, která brání efektivnímu společnému postupu k řešení problémů.

Problémem Evropské unie je, že jednotlivá usnesení jsou často spíše jen deklarativního charakteru bez možnosti sankcí a vymáhání. Navíc nadále platí, že významné otázky energetické bezpečnosti, jako například tvorba energetického mixu, jsou výhradní záležitostí každého suverénního státu a žádný ze států si pochopitelně do těchto záležitostí nechce nechat mluvit. Evropská unie ale státem není a sama o sobě například nemůže podepsat kontrakt na odběr plynu, to opět může učinit jen jednotlivý členský stát. Snahy EU jednat jednoblasně tak budou vycházet i nadále napevno.

Snahy Evropské unie o společnou energetickou bezpečnost tak v mnoha ohledech často narážejí právě na problémy v otázkách, jejichž řešení na úrovni by znamenalo omezení suverenity členských států. Pokud EU opravdu bude nadále usilovat o efektivní společnou energetickou bezpečnostní politiku, bude toho dosaženo zřejmě jen omezením suverenity jednotlivých členských států v důležitých otá-

kých, jako může být například energetická politika či tvorba energetického míru. Otázkou však zůstává, zda jsou členské státy na takové opatření ochotny přizpůsobit, popřípadě zda by to opravdu bylo správné řešení.

Z výše zmíněných poznatků tak neschývá než konstatovat, že v tomto ohledu práce dospěla k závěru, že ačkoliv existují snahy řešit problémy společně a dokumenty, které tyto snahy deklarují, ve skutečnosti zatím společná energetická bezpečnost EU neexistuje. Práce také odhalila propastné rozdíly v míře závislosti na ruském plynu, kdy západní členské státy jsou na ruském plynu převážně nezávislé, zatímco většina východních členských států jsou na ruském plynu silně závislé. Právě rozdílnost v závislosti na ruském plynu naplno ukázala, jak je složité najít takové rozumné řešení, které by bylo nejmenším zlem pro všechny. Ba co víc, ukázalo se, že jednotlivé členské státy jsou i nadále ochotny hájit zejména své vlastní zájmy, ačkoliv to může vést k ohrožení energetické bezpečnosti ostatních členských zájmů.

Zkoumání také potvrdilo, že na Rusko je v určitém smyslu opravdu nutné nahlížet jako ne na zcela bezpečného dodavatele plynu, ať už z důvodu, že tato země je v omezené míře ochotna plyn využívat v rámci politického nátlaku, nebo z důvodu pochybností o tom, zda bude Rusko v budoucnosti stále schopno svou těžbu plynu dlouhodobě uspokojit vzrůstající poptávku nejen evropských států.

Co se plánovaných plynovodů týče, projekty Nord Stream a South Stream se ukázaly jako projekty, které by sice zajistily přímou plyn a novou tranzitní trasu, ale díky nim dojde k prohloubení závislosti na ruském plynu, což bude mít negativní dopad na energetickou bezpečnost států, které jsou na ruském plynu už tak silně závislé. Tyto projekty tedy nereflektují potřeby všech členských států, ba co víc, naopak vyvolávají silné neshody. Nord Stream a South Stream tudíž nelze považovat za projekty, které by samy o sobě byly přínosem ke snahám o společnou energetickou bezpečnost EU, spíše naopak.

Co se Nabucco týče, možné realizace se za určitých podmínek možná dočká zkrácená verze Nabucco West, případně alternativa TAP. Tyto projekty sice slibují odběr plynu z kaspické oblasti, tudíž onu potřebnou diverzifikaci zdrojové oblasti, ale jak analýzy ukázaly, ani tyto zdrojové země v kaspické oblasti (+ Turecko jako tranzitní země) nelze považovat za zcela spolehlivé. Navíc existují opodstatněné obavy, zda k výstavbě jedné z nových variant původního Nabucco vůbec dojde, zejména z toho důvodu, že práce na plynovodu Nord Stream a zejména South Stream už byly započaty a ochota členských států

nezávislých na ruském plynu podporovat Nabucco může být velmi nízká.

Jako poslední z projektů byl zhodnocen Severojižní plynový koridor, který spoletá zejména na dodávky zkapalněného plynu. I u tohoto projektu není stále jasné, jak nakonec bude vypadat jeho konečná podoba. Zejména nejistá je budoucnost LNG terminálu v Rumunsku a v Chorvatsku. Pokud však bude opravdu realizován v celém svém rozsahu, nabídně tak členským státům zajímavou možnost diverzifikace nejen přepravních tras, ale také dodavatelů plynu.

Zjištěné poznatky navíc ukazují, že světový trh s LNG by se v blízké budoucnosti měl nadále těšit rozvoji, přičemž zájem o obchodování projevují jak členské státy EU, tak producentské země. Nárůst nekonvenční těžby plynu v USA má navíc pozitivní vliv na volné kapacity plynu, které nyní hledají nové odbytiště (žánce pro evropský trh) a zároveň to také vede k nižší ceně tohoto plynu. I přes některé nevýhody, mezi které lze řadit například zranitelnost tankerů přepravujících LNG, lze konstatovat, že Severojižní plynový koridor má velký potenciál, díky němuž by bylo možné zvýšit diverzifikaci přepravních tras i dodavatelů plynu. Navíc umožní flexibilně reagovat na aktuální situaci na trhu s plynem či na případné výpadky jiných zdrojů. Významnou výhodou také je, že opotci jiným představeným projektům je většina tohoto projektu realizována uvnitř jednoho bezpečnostního komplexu, přičemž realizace tohoto projektu ve svém důsledku napovede k ohrzení energetické bezpečnosti některého ze členských států EU. Již samotné obousměrné propojení národních soustav umožňuje přeposílat plyn dle aktuální potřeby a tudíž dochází ke zvyšování energetické bezpečnosti jednotlivých členských.

Přes tyto veškeré faktory tak práce dochází k závěru, že projekt Severojižního plynového koridoru je reálným projektem, jehož existence má potenciál zaručit diverzifikaci přepravních tras i diverzifikaci zdrojových oblastí plynu. Tento projekt má své opodstatnění i za předpokladu, že dojde k realizaci ostatních zmiňovaných projektů. Jeho realizace by neměla vést k ohrožení energetické bezpečnosti žádného členského státu, spíše naopak. Lze tedy konstatovat, že tento projekt nebude překážkou snahám o společnou energetickou bezpečnost EU. Naopak může být pozitivním faktorem, který pomůže řešit neshody členských států zejména v problematice odise závislosti na ruském plynu, čímž může snahám o společnou energetickou bezpečnost EU naopak spíše prospět.

Použitá literatura

- [1] Bílinský, P., Tichý, L.: *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*, Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2011.
- [2] Buzan, B., Waever, O., Wilde, J.: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, Brno, Centrum strategických studií 2005.
- [3] Černoch, F., Ocelík, P., Osíčka, J., Zapletalová, V., Vlček, T., Kovačková, J.: *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*, Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity 2010.
- [4] Dandlák, B., Závěšický, J.: *Energetická bezpečnost a výjmy České republiky*, Brno, Mezinárodní politologický ústav 2007.
- [5] EUROGAS: *Natural Gas consumption in the EU-27 and Switzerland*, 2011, online text (říjen 2012), (<http://www.eurogas.org/uploaded/11P192%20-%20Press%20release%20on%20Evolution%20of%20Gas%20Consumption%202010.pdf>).
- [6] EUROGAS: *Natural Gas demand and supply: Long Term Outlook to 2030*, online text (říjen 2012), (<http://www.eurogas.org/uploaded/Eurogas%20long%20term%20Outlook%20to%202030%20-%20final.pdf>).
- [7] EUROSTAT: *Energy – Yearly statistics 2008*, online text (říjen 2012), (http://app.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-PC-10-001/EN/KS-PC-10-001-EN.PDF).
- [8] EUROSTAT: *EU-27 imports of natural gas – percentage of extra-EU imports by country of origin*, online text (duben 2013), (http://app.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:EU-27_imports_of_natural_gas_-_percentage_of_extra-EU_imports_by_country_of_origin_2011.png&filetimestamp=20120604085013).
- [9] EUROSTAT: *Gross inland consumption, 2011, in million toe*, online text (duben 2013), ([http://app.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Gross_inland_consumption_2011_in_million_toe_\(GCV\).png&filetimestamp=20120529133127](http://app.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Gross_inland_consumption_2011_in_million_toe_(GCV).png&filetimestamp=20120529133127)).

- [18] Kučerová, L.: *Energetická bezpečnost Evropské unie*, Praha, Univerzita Karlova – Fakulta sociálních věd 2008.
- [19] Louček, M., Bartůška, V., Klaus, V.: *Energetická politika – sborník textů*, Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku 2009.
- [20] Neuman, M.: *Energy as the Defining Component in EU-Russian Relations after the Eastern EU Enlargement*, University of Groningen 2008.
- [21] Nowak, B.: *Forging the External Dimension of the Energy Policy of the European Union*, *Electricity Journal*, Vol. 23, Č. 1, 2010, s. 57-66.
- [22] Průšek, V a kol.: *Energetická bezpečnost – geopolitické souvislosti*, Praha, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů 2008.
- [23] Reuters: *Nabucco investment seen at 12-15 bln euros-sources*, 2011, online text (duben 2013), (<http://www.reuters.com/article/2011/05/05/nabucco-turkey-idUSIST00770920110505>).
- [24] Schneider, J., Nosko, A., Lang P.: *Energetická bezpečnost a stálá energetická koncepce*, Praha 2009.
- [25] Souleimanov, E.: *Energetická bezpečnost*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2011.
- [26] Stuchlík, J.: *Svět čeká plynová revoluce. Promění tvorbu cen i sílu exportéru*, 2012, online text (květen 2013), (<http://spravy.a15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/svet-ceka-plynova-revoluce-promeni-tvorbu-cen-i-silu-exporteru-935647>).
- [27] Švihlíková, I.: *Zkapalněný zemní plyn (LNG) – vývoj a nové trendy*, 2012, online text (květen 2013), (http://www.szn.sk/Slevgas/Casopis/2012/2/2012_2_03.pdf).
- [28] Tramba, D.: *Česko promě nový plynovod. Povede od Jadranu k Baltu*, 2011, online text (leden 2012), (http://byznys.lidovsky.cz/cesko-prome-novy-plynovod-povede-od-jadranu-k-baltu-pci-firmy-trhy.asp?c=A110219_170250_firmy-trhy_kar).

- [29] Tubek, F.: *Jaká je budoucnost plynovodu Nabucco?*, 2012, online text (duben 2013), (<https://www.euroskop.cz/9005/20912/clanek/jaka-je-budoucnost-plynovodu-nabucco/>).
- [30] Úřad vlády ČR: *Analýza dopadů Lisabonské smlouvy (leden 2010)*, online text (říjen 2012), (<http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analýza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf>).
- [31] Volf, T.: *NET4GAS má před prodejem velké plány. Plynovod MORAVIA a propojení do Rakouska*, 2013, online text (duben 2013), (<http://byznys.ihned.cz/c1-59360640-net4gas-chysta-plynovod-do-rakouska>).
- [32] Yergin, D.: *Ensuring Energy Security*. Foreign Affairs, Vol. 85, Č. 2, 2006, s. 69–82.

<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/113785/?lang=cs>.

ZMĚNY V NAŘÍZENÍ BRUSEL I

Mgr. Lenka Váňková

Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta,

obor Právo a právní věda

Zpracovatel sylabu diplomové práce: Mgr. Lenka Váňková

Abstrakt:

Předmětem diplomové práce je analýza změn obsažených v návrhu nařízení Brusel I a změn přijatých v nařízení Brusel I bis a vyhodnocení těchto změn za účelem zjištění, zda revize v dalším období přispěje ke zlepšení fungování současného znění nařízení Brusel I. Práce analyzuje zejména čtyři hlavní oblasti, kterými jsou: zpřesnění hranice mezi rozhodčím řízením a nařízením Brusel I, rozšíření působnosti pravidel o přislušnosti na žalované ze třetích zemí, posílení účinnosti dohod o volbě soudu a zrušení řízení o prohlášení vykonatelnosti.

Abstract:

The goal of the thesis is an analysis of the modifications contained in the original Brussels I Regulation Proposal, modifications subsequently adopted in Brussels I Regulation and evaluation of these modifications for purpose of determination whether a revision contributes to improving the functioning of the current Brussels I Regulation. The thesis particularly analyses four main areas: the interface between the Brussels I Regulation and arbitration, extension of the jurisdiction rules to third country defendants, enhancement of the effectiveness of choice of court agreements and abolition of *exequatur*.

Clíčová slova:

nařízení Brusel I, nařízení Brusel I bis, *promulgace*, *litispence*, zrušení *exequatur*, rozhodčí řízení, *Cassex*, *West Tankers*, *Owusu*

Keywords:

Brussels I Regulation, Brussels I bis Regulation, *promulgation* of jurisdiction, *lis pendens*, *abolition of exequatur*, *arbitration*, *Cassex*, *West Tankers*, *Owusu*

Klasifikace JEL:

K49

Úvod

Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „nařízení Brusel I“) je hlavním pilířem pro koordinaci soudních přeshraničních rozhodnutí v Evropské unii a je významným nástrojem pro unifikaci příslušnosti soudů jednotlivých členských států. Nařízení Brusel I je pokládáno za tzv. kostru mezinárodního procesního práva.

Komise v roce 2010 představila ambiciózní návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepřracované znění), (dále jen „návrh“). Hlavním cílem návrhu bylo přijmout takové ustanovení, která by vedla k ujasnění, upřesnění a ke zlepšení současných pravidel a k posílení účinnosti nařízení Brusel I. Jednalo se o iniciativu, která byla nutná ke zlepšení fungování prostoru svobody, bezpečnosti a práva a vnitřního trhu EU. Komise si kladla za cíl vytknout a zjednotit nařízení Brusel I především ve čtyřech hlavních oblastech. Tyto oblasti se týkaly pravidel souvisejících s rozhodčím řízením, s rozlišením působnosti pravidel o příslušnosti obsažených v nařízení na spory, ve kterých jsou žalovanými osoby z třetích zemí, s dohodami o volbě soudu a s uznáváním a výkonem soudních rozhodnutí.

Zákonnoděrný proces skončil dne 12. prosince 2012 podepsáním nařízení pod č. 1215/2012 – nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „nařízení Brusel I bis“). Během tohoto legislativního procesu o přijetí nařízení Brusel I bis došlo k odstanění navrhovaných ustanovení týkajících se vymezení hranice mezi soudním a rozhodčím řízením. V nařízení Brusel I bis jsou tak zachovány změny z návrhu vztahující se k řízení o prohlášení vykonatelnosti a k posílení účinnosti o volbě soudu, zatímco ustanovení týkající se rozlišení jurisdikce na žalované osoby z třetích zemí mimo EU byly ponechány v nařízení Brusel I bis jen částečně.

Cílem mé diplomové práce bylo zkoumat a popsat předmětnou problematiku a zhodnotit nařízení Brusel I bis v celé jeho komplex-

nosti. K výše uvedenému cíli směřovala i ověřovaná hypotéza diplomové práce, která zní: *Změny obsažené v nařízení Brusel I bis přispívají ke srozumitelnosti, jasnosti a jednoduchosti pravidel a přispívají tak celkově ke zlepšení fungování soudního nařízení Brusel I.*

Bylo třeba se zaměřit na jednotlivé dílčí změny zakotvené v nařízení Brusel I bis, tedy stanovit si i jednotlivé dílčí hypotézy, k tomuto cíli vedoucí. Dílčí hypotézy diplomové práce jsou následující:

- 1) *Navrhované změny týkající se výkonu soudních rozhodnutí ve zrušení řízení o prohlášení vykonatelnosti, tzv. exequatur, zjednoduší proces výkonu soudních přeshraničních rozhodnutí.*
- 2) *V soudně platné právní úpravě není dostatečně vymezena hranice mezi rozhodčím a soudním řízením, a proto je třeba posílit účinnost rozhodčích dohod.*
- 3) *Nová pravidla o volbě soudu zvyšují efektivitu, zajišťují právní jistotu a předvídatelnost řešení sporů.*
- 4) *Revidované pravidla rozšiřující jurisdikci na osoby z třetích zemí mimo EU zlepšují postavení osob domicilovaných v EU a celkově tak zlepšují fungování nařízení v mezinárodním právním řádu.*

Všechny výše uvedené hypotézy byly v průběhu práce podrobeny rozboru a v samotném závěru práce bylo vyhodnoceno, zda se shora uvedené hypotézy potvrdily či vyvrátily.

Pro vyhodnocení hypotéz bylo nezbytné si rovněž stanovit metodu vedoucí ke stanovenému cíli. Metoda, která byla použita, byla metoda deskriptivní, a to především v prvních kapitolách práce věnujících se historii, současné právní úpravě nařízení Brusel I a legislativnímu procesu. Dále byla použita metoda analytická, která se objevovala především v části věnující se revizi. V poslední řadě to byla metoda komparativní, která porovnávala současnou právní úpravu nařízení Brusel I s nařízením Brusel I bis; tato metoda byla užijící pro konstatování závěru, zda se hypotézy potvrdily či vyvrátily.

V diplomové práci byly použity především primární zdroje, tedy nařízení Brusel I, návrh nařízení, pozměňovací návrhy, zprávy Výboru pro právní záležitosti, nařízení Brusel I bis atd. a rovněž judikatura ESD, která byla zásadní pro tvorbu nových ustanovení v nařízení Brusel I bis. Byly rovněž použity zdroje sekundární – především časopisecké cizojazyčné články, jelikož se jedná o téma mezinárodní

a aktuální, neboť odborná knižní tvorba na toto téma nestačí pružně reagovat.

1. Legislativní proces

Dle bodu 28 preambule nařízení Brusel I má Komise předložit zprávu o uplatňování Nařízení Brusel I nejpozději do pěti let od vstupu nařízení Brusel I v platnost a v případě potřeby má pak předložit návrh na případné změny. Dne 21. dubna 2009 podala Komise zprávu Evropskému parlamentu, Radě a Hospodářskému a sociálnímu výboru o uplatňování nařízení č. 44/2001. K této zprávě byla přiložena tzv. Zelená kniha o posouzení nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „Zelená kniha“). Zelená kniha zahájila konzultaci všech zainteresovaných stran, když tato měla za cíl zlepšit fungování nařízení Brusel I. Uvnitř Evropské unie probíhaly rozsáhlé vědecké a politické debaty o fungování nařízení Brusel I, byla diskutována širokou veřejností a členskými státy a Komise si nechala vypracovat několik studií.^(*) I když se uvádí, že nařízení Brusel I funguje úspěšně, výše uve-

(*) HESS, Burkhard; PFEIFFER, Thomas; SCHLOSSER Peter. *Report on the Application of Regulation Brussels I in the Member States*, Heidelberg: Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Institut für Ausländisches und Internationales Privat- und Wirtschaftsrecht, Study JLS/C4/2005/03 [online] 2007 [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_application_brunnells_1_en.pdf. Dále jen „Heidelberská zpráva“.

NUYTS, A. *Study on residual jurisdiction (Review of the Member States' Rules concerning the "Residual Jurisdiction" of their courts in Civil and Commercial Matters pursuant to the Brussels I and II Regulations)*. General report JLS/C4/2005/07-30-CE) 0040309/00-37 03 [online] 2007 [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_residual_jurisdiction_en.pdf. Dále jen „Studie o podřídné příslušnosti“.

Study to inform an Impact Assessment on the Ratification of the Hague Convention on Choice of Court Agreements by the European Community. Final Report submitted by GHK [online] 2007 [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/justice/civil/files/ia_choice_courts_agreement_en.pdf.

Dále jen „Studie o posouzení dopadů na uzavření Haagské úmluvy“.

žené studie odhalily řadu nedostatků. Tyto nedostatky se staly podnětem k vypracování návrhu, který měl vyřešit problematické body nařízení Brusel I. Zákonodárný proces byl završen dne 12. prosince 2012, kdy byla podepsána konečná verze nařízení Brusel I. Nařízení Brusel I bis bylo dne 20. prosince 2012 publikováno v Úředním věstníku Evropské unie. Dvacátým dnem po vyhlášení vstoupilo nařízení Brusel I bis v platnost a dne 10. ledna 2015 nabude účinnosti (s výjimkou článků 75 a 76, které jsou účinné od 10. ledna 2014).

2. Zpřesnění hranice mezi nařízením a rozhodčím řízením

Dle čl. 1 odst. 2 písm. d) je z nařízení Brusel I vyloučeno rozhodčí řízení. Z nařízení Brusel I však nejsou vyloučena jen samotná rozhodčí řízení, ale takéž všechna řízení, jež souvisí s rozhodčím řízením podle zák. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů, tj. řízení o jmenování rozhodce, vyloučení rozhodce, o zrušení rozhodčího nálezu, řízení, jehož předmětem je určení neplatnosti rozhodčí smlouvy. I Heidelbergská zpráva uvádí, že nařízení Brusel I vylučuje ze své působnosti nejen samotné rozhodčí řízení, ale také řízení u členských soudů, související s kontrolní a podpírnou funkcí a s výkonem rozhodčích nálezů. (*)

Nejdůležitějším právním nástrojem rozhodčího řízení je Úmluva o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů podepsaná v New Yorku dne 10. června 1958 (dále jen „Newyorská úmluva“), smluvními státy jsou všechny členské státy EU. Newyorská úmluva neposkytuje úplnou regulaci rozhodčího řízení a ponechává tak smluvním státům právo upravit si určité oblasti právními řády jednotlivých členských států. Rozhodčí řízení je upraveno jen na mezinárodní úrovni a zůstává tak vně oblastí harmonizace v celé EU. Veškeré otázky související

HESS, Burkhard. *Study No. JAI/A3/2002/02 on making more efficient the enforcement of judicial decisions within the European Union: Transparency of a Debtor's Assets Attachment of Bank Accounts Provisional Enforcement and Protective Measures* [online] 2004 [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/enforcement_judicial_decisions_80204_en.pdf.

(*) Heidelbergská zpráva, s. 50

s rozhodčím řízením jsou tak adresovány soudům členských států aplikujících Newyorskou úmluvu a své vnitrostátní právní předpisy.

Evropský soudní dvůr v několika rozhodnutích vytvořil dosah nařízení Brusel I a tím použití nařízení Brusel I na některé otázky související s rozhodčím řízením připustil. ESD v rozhodnutí *Marc Rich*⁽³⁾ se vyjádřil, že za účelem určení, zda spor spadá do rozsahu působnosti Bruselské úmluvy (resp. do nařízení Brusel I), je třeba odkázat pouze na předmět sporu. Byly tak vyloučeny takové spory z působnosti nařízení Brusel I, kde předmět sporu souvisí s rozhodčím řízením, i když je projednáván jako předběžná otázka v řízení před soudem.

Další průlomové rozhodnutí ESD bylo ve věci *Van Uden*⁽⁴⁾, kde se jednalo o otázku týkající se podpůrných opatření soudu v rozhodčím řízení. ESD konstatoval, že pokud se smluvní strany dohodly, že spory vyplývající ze smlouvy nebudou podléhat soudům, nýbrž rozhodčím, nemohou být předběžná nebo zajišťovací opatření vydána na základě článku 5 bodu 1 Bruselské úmluvy. Pokud předmět návrhu na vydání předběžného opatření spadá do působnosti nařízení Brusel I, může článek 24 Bruselské úmluvy (čl. 31 nařízení Brusel I) přiznat pravomoc soudu příslušnému pro rozhodování o předběžných opatřeních i tehdy, i pokud toto řízení má proběhnout před rozhodcem. Rozhodující je tak opět předmět sporu. ESD dále interpretoval pojem předběžných opatření, uvedl, že předběžná opatření nejsou pomocným opatřením v rozhodčím řízení, ale jsou přijímána souběžně s tímto řízením a jsou tzv. podpůrnými opatřeními.

(3) Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 25. 7. 1991, věc C-190/89 *Marc Rich & Co. AG v Societa Italiana Impianti PA., Inc.* EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61989CJ0190:EN:HTML>. Dále jen „*Marc Rich*“.

(4) Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 17. 11. 1998, věc C-391/95 *Van Uden Maritime BV, jednající jako Van Uden Africa Line v Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line a další, Inc.* EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61995CJ0391:EN:HTML>. Dále jen „*Van Uden*“.

Posledním, asi nejvíce kritizovaným a současně průlomovým rozhodnutím ESD, bylo rozhodnutí ve věci *West Tankers* (¹⁵), ve kterém ESD vykládal rozsah působnosti nařízení Brusel I v souvislosti s předběžnou otázkou na vydání *anti-suit injunction* (¹⁶) za účelem podpory rozhodčího řízení. ESD k tomuto uvedl, že pokud předmět sporu spadá pod rozsah nařízení Brusel I, pak předběžná otázka týkající se rozhodčí smlouvy a její platnosti rovněž spadá do rozsahu působnosti nařízení. Nařízení Brusel I se tedy použije vždy, bude-li se vztahovat na předmět věci, a nelze se odvolávat na to, že byla uzavřena rozhodčí doložka. ESD tak dále argumentoval, že předmět řízení v tomto případě spadá (jednalo se o náhradu škody) do rozsahu působnosti nařízení Brusel I a nikoli do rozhodčího řízení. Rozhodčí doložka tak tvoří pouze procesní námitku, ke které se musí soud vyjádřit, když přezkoumává svou příslušnost. Každý soud je oprávněn přezkoumat svou vlastní příslušnost dle doktríny *kompetence-kompetence*, to znamená i právo přezkoumat platnost rozhodčí dohody. Žalobci, který měl za to, že rozhodčí smlouva je neplatná a zahájil by řízení u soudu, by měla být dána možnost soudní ochrany, která mu náleží, neboť v opačném případě by mu byl odepřen přístup k soudu. Zároveň soudy, které by byly příslušné a kterým by nebyla věc předložena z důvodu *anti-suitinjunction*, by nemusely uznat rozhodčí nález s odkazem na čl. V Newyorské smlouvy.

Z výše uvedených rozsudků vyplývá, že řízení o platnosti rozhodčí smlouvy není z aplikace nařízení Brusel I zcela vyloučeno – jestliže je platnost smlouvy pouze předběžnou otázkou, určuje se pravomoc soudů podle nařízení a rozhodnutí se uznává v režimu nařízení Brusel I. Je-li platnost rozhodčí smlouvy předmětem sporu, postupuje se při určení pravomoci dle vnitrostátních pravidel, přičemž může nastat situace, že rozhodnutí o platnosti rozhodčí smlouvy nemusí být uznána v ostatních členských státech.

(¹⁵) Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 10. 2. 2009, věc C-185/07 – *Allianz SpA a Generali Assicurazioni Generali SpA proti West Tankers Inc.*, Inc. EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX-62007CJ-0185:CS-3:HTML>. Dále jen „*West Tankers*“.

(¹⁶) *Anti-suit injunction* je známo v anglickém právu, vydává se vůči stávajícím nebo potenciálním žalobcům v řízeních konaných v zahraničí, kdy se účastníkům zakazuje zahájit nebo pokračovat v řízeních před zahraničními soudy.

Návrh tak reagoval na výše uvedené rozsudky a představil nové pravidlo *lispendence* pro rozhodčí řízení, které mělo za cíl zajistit přehlednou a předvídatelnou koordinaci rozhodčích a soudních řízení a měl tak zamezit výše uvedeným problémům. Nové pravidlo *lispendence* bylo v odborných kruzích i členskými státy velmi kritizováno, když většina dotázaných členských států se vyjádřila v tom smyslu, že Newyorská úmluva funguje uspokojivě a její účinnost nesmí být za žádných okolností narušena. Členské státy tak většinou věci nedosáhly jednotného stanoviska, a proto byla nová relevantní ustanovení související s touto problematikou vypuštěna. I když Newyorská úmluva je velmi cenným právním nástrojem pro úpravu rozhodčího řízení, nepostihuje všechny oblasti rozhodčího řízení, a z tohoto důvodu musí členské státy všechny ostatní otázky řešit podle národních pravidel.

V závěru čtvrté kapitoly byla tak na základě všech dostupných faktů potvrzena dílčí hypotéza: *Hranice mezi rozhodčím a soudním řízením není dostatečně vymezena v současné platné právní úpravě, a proto je třeba posílit účinnost rozhodčích dohod.* Podle mého názoru je jen otázkou času, kdy členské státy budou připraveny přijmout novou právní úpravu upravující vztah mezi rozhodčím a soudním řízením, ať už ve formě nařízení či ve formě mezinárodní smlouvy.

3. Rozlišení působnosti pravidel o příslušnosti obsažených v nařízení Brusel I na spory, ve kterých jsou žalovanými osoby z třetích zemí

Územní působnost nařízení Brusel I je omezena jen na členské státy a má účinky *inter partes*. Nařízení Brusel I se uplatní, pokud má žalovaný bydliště na území členského státu, a to na základě pravidel zakotvených v nařízení Brusel I. V článku 2 nařízení Brusel I je zakotvena výše uvedená základní pravomoc, kdy žalované osoby mohou být žalovány u soudu toho členského státu, kde mají bydliště, a zde se uplatní zásada *actor sequitur forum rei*. K tomuto pravidlu existuje několik výjimek. Žalovaný, který má bydliště na území členského státu, může být žalován v jiném členském státě v případech uvedených v čl. 5, 6 a 7 nařízení Brusel I. Dále žalovaný musí být žalován bez ohledu na bydliště u soudu členského státu určeného dle čl. 22 nařízení Brusel I, pokud se jedná o výlučnou pravomoc, a dle čl. 23 nařízení Brusel I, když se jedná o prorogaci, a to v případě, kdy alespoň jedna ze stran má bydliště na území členského státu. V případě, že nemá žalo-

ný bydliště v členském státě, použije se vnitrostátní právní řád k určení pravomoci (čl. 4 odst. 1 nařízení Brusel I), pokud se nejedná o výjimku stanovenou v čl. 22 a v čl. 23 nařízení Brusel I.

Těmito pravidly nemají občané a společnosti mající bydliště nebo sídlo v EU dle Komise rovný přístup ke spravedlnosti a tím jim vznikají nerovné podmínky. Komise si dala za cíl zlepšení tohoto přístupu ke spravedlnosti, právní jistotě a ochraně občanů a společností EU.

Nová ustanovení uvedená v návrhu se tak dotýkala celého systému pravomoci, avšak většina navrhovaných změn byla vypuštěna a nebyla přijata. Důvodem tohoto postupu bylo, že Komise neodbržela od Evropského parlamentu mandát, aby se s touto problematikou mohla vypořádat, neboť k tomuto kroku se nemělo a nemohlo přistoupit bez odhodlaných konzultací a široké politické rozpravy.

Jedním z nepřijatých článků byl článek 5 odst. 2 návrhu, ve kterém bylo navrženo nové pravidlo pro určení pravomoci dle místa majetku žalovaného. V tomto článku bylo hlavním nedostatkem to, že movitosti lze snadno a rychle přemisťovat, a proto je těžko zjistitelné, kde se v daný moment nachází.

Komise rovněž vytvořila nová exorbitantní pravidla, tedy taková pravidla, která by se uplatnila v případě, kdyby žalovaný neměl bydliště na území členského státu. Těmito pravidly byla podplněná pravomoc týkající se movitého majetku zakotvená v čl. 25 návrhu a forum necessitatis v čl. 26 návrhu, které mělo zaručit právo na spravedlivý proces. Obě dvě výše uvedená pravidla vytvořila celou řadu „překážek“, a to proto, aby se žalobce mohl tohoto článku dovolávat jen výjimečně, tedy toto ustanovení by bylo v praxi velmi zřídka aplikováno, a jejich význam by byl spíše minimální.

V konečném znění nařízení Brusel I bis tak již figurují jen změny týkající se speciální pravomoci, prorogačních dohod a zcela nové pravidlo lispendence.

Předpokládané rozšíření působnosti na osoby ze třetích zemí se již týká pouze speciální pravomoci – vztahuje se pouze na spotřebitelské smlouvy a individuální pracovní smlouvy. Působnost v nařízení Brusel I bis ovšem nebyla rozšířena na pojistné, jelikož dle názoru členských států není potřeba rozšiřovat pravomoc i v rámci pojistovacích smluv. Ve věcech spotřebitelských a individuálních pracovních smluv se již nevylučuje v nařízení Brusel I bis, aby smluvní strana spotřebitele a zaměstnavatel v postavení žalovaného měli domicil na území členského státu, slabší strana tak má přiznanou větší míru ochrany, může se účinněji bránit, než jak to bylo umožněno nařízením Brusel I.

U prorogačních dohod upravených nařízením Brusel I bis došlo rovněž k rozšíření působnosti na osoby z třetích zemí. Dle nařízení Brusel I není nutné, aby žalovaný měl bydliště na území členského státu, je jen třeba, aby alespoň jedna ze stran měla bydliště na území členského státu. Podle nařízení Brusel I bis si strany mohou dohodnout bez ohledu na bydliště příslušný soud pro případ vzniklého či budoucího sporu, tedy strany pocházející z třetích států budou mít možnost si zvolit soud členského státu. Prorogační dohody rovněž upravuje Úmluva o dohodách o soudní příslušnosti ze dne 30. 6. 2005. Pokud bude Haagská úmluva ratifikována, dojde tak k oslabení významu prorogačních dohod v nařízení Brusel I bis a revidované ustanovení týkající se rozšíření působnosti na osoby pocházející ze třetích států v prorogačních dohodách tak bude postupně zrušeno na významu, avšak tato představa se jeví v současnosti jako nerozumná s ohledem na počet smluvních států⁽⁷⁾ a s ohledem na skutečnost, kdy Haagská úmluva vylučuje z oblasti působnosti záležitosti, které jsou pokryty nařízením Brusel I.⁽⁸⁾

Litispence je v nařízení Brusel I řešena pouze v případě, kdy se jedná o členského státy. Povinnost přenést řízení dle tohoto pravidla pak má soud, u něhož bylo řízení zahájeno podnětí, a to bez návrhu až do doby, než je určena pravomoc soudu, který zahájil řízení jako první.

Nařízením Brusel I bis nově zavádí v čl. 33 a 34 nový mix pravidla litispence a *forum non conveniens*⁽⁹⁾. Nařízením Brusel I doktrínu *forum non conveniens* nedovoluje, toto bylo rovněž potvrzeno ESD v rozhodnutí ve věci *Owusu*⁽¹⁰⁾. Předešlím z tohoto důvodu bylo do nařízení Brusel I bis zahrnuto výše uvedené ustanovení o litispenci, které reaguje na danou problematiku.

Toto pravidlo se uplatní, pokud má žalovaný bydliště na území členského státu a jeden z projednávajících soudů leží ve třetím státě.

(7) V současné době ratifikovalo Haagskou úmluvu jen Mexiko a byla podepsána USA a EU.

(8) Čl. 2 odst. 2 Haagské úmluvy.

(9) Soud se může zříci své pravomoci v případě, že má za to, že daný soud je pro dané řízení vhodnější.

(10) Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 1. 3. 2005, věc C-281/02 *Andrew Owusu v. N. B. Jackson*, jednajícímu pod obchodní firmou „Villa Holidays Bul-lan Villas“ a další, in: EUR-Lex [právní informační systém]. Úřad pro publikaci Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX-62002CJ-0281:CS:HTML>. Dále jen „*Owusu*“.

Výše uvedené pravidlo by mělo zamezit paralelním řízením souhlasně probíhajícím u soudu členského státu a u soudu třetího státu a rovněž by se tak mělo zamezit vydání navzájem neslučitelných rozhodnutí. Touto postup by měl přinést stranám právní jistotu a předvídatelnost rozhodnutí. Právní jistotu však jen oslabuje fakt, že soudům je dána diskreční pravomoc.

Návrh Komise předpokládal rozsáhlé změny týkající se této problematiky, avšak navržené rozšíření se setkalo s rozsáhlou vlnou kritiky. Komise se s touto kritikou vypořádala docela obstojně, ale přesto nevyřešila některá problematická ustanovení, která se proto, částečně i z tohoto důvodu, nestala součástí nařízení Brusel I bis. Nová pravidla, která rozlišují působnost na osoby ze třetích zemí tak celkově nezlepšují postavení všech osob EU, zlepšuje se tak pouze postavení spotřebitelů a zaměstnanců, dále postavení osob ze třetích států v rámci prorogačních dohod a posílí se právní jistota stran použitím nového pravidla litispendence. Revidovaná pravidla týkající se výše uvedených tří oblastí by mělo zlepšit postavení shora uvedených osob a mělo by tím dojít k celkovému zlepšení nařízení v mezinárodním právním řádu. Dílčí ověřovaná hypotéza, *Revidovaná pravidla rozšiřující jurisdikci na osoby z třetích zemí mimo EU, zlepšují postavení osob domicillovaných v EU a celkově tak zlepšují fungování nařízení v mezinárodním právním řádu*, byla ověřena, i když revidovaná pravidla zcela ještě nezlepšila postavení všech osob, jako to původně zamýšlela ve svém návrhu Komise.

4. Posílení účinnosti dohod o volbě soudu

Dohody o volbě soudu jsou stále více významným nástrojem procesního práva k určení pravomoci soudu. Článek 23 nařízení Brusel I stanovuje podmínky pro to, aby si strany mohly dohodnout pravomoc soudu pro spor již vzniklý nebo budoucí, avšak postupem času se začaly ukazovat slabiny, které vznikly právě používáním tohoto článku.

Podle stávajícího pravidla litispendence zakotveného v nařízení Brusel I se strana může obrátit na soud členského státu odlišného od prorogovaného, čímž zabrání příslušnému soudu, aby daný spor mohl přednostně rozhodnout, a to vše za účelem zbrnění daného řízení. Nařízení Brusel I nechrání dostatečně prorogační dohody, když velké obavy

vyplývaly z rozhodnutí ESD ve věci *Gasser*⁽¹⁾. ESD konstatoval, že článek 23 nařízení Brusel I musí být vykládán tak, že soud, u kterého bylo zahájeno řízení později, i když byla jeho pravomoc určena v dohodě, musí převést řízení do té doby, než první soud rozhodne o tom, že není příslušný.

Nově zakotvené pravidlo *lispendence* tak reaguje na výše uvedené rozhodnutí, má zvýšit účinnost dohod o volbě soudu, zamezit nekalkým taktikám a záměrnému prodlužování soudních řízení, tedy tzv. *torpédování*. Komise navrhla nové ustanovení týkající se *lispendence* při uplatnění kompetence-kompetence, kdy obecné pravidlo *lispendence* se zde otáčí ve prospěch prorogovaných soudů. V případě, že si strany sjednají pravomoc soudu v prorogační dohodě, neuplatní se obecné pravidlo *lispendence* zakotvené v čl. 31 odst. 1 nařízení Brusel I bis (čl. 27 odst. 1 nařízení Brusel I), ale nové pravidlo *lispendence* dle čl. 31 odst. 2, 3, a 4 nařízení Brusel I bis. Dle těchto ustanovení, pokud bude řízení zahájeno dříve před jiným než prorogovaným soudem, pak tento musí převést řízení a to do doby, než soud, který byl zvolen stranami v dohodě, nepohlásí, že není příslušný.

Toto nové pravidlo má zvýšit účinnost dohod o volbě soudu. Celá řada odborníků však upozornila na možný problém spočívající v tom, že dojde-li ke schválení tohoto nového pravidla *lispendence*, strana se může dovolávat vymyšlených či falšovaných prorogačních dohod ve prospěch států, u kterých řízení trvá nadměrně dlouho (například Itálie), což následně povede ke stejným zdržovacím taktikám jako dosud.

Dalším problematickým bodem v nařízení Brusel I je, že soudy členských států mohou být postaveny před otázkou platnosti prorogační dohody, tomuto bude čelit prorogovaný soud nebo soud, který nemá pravomoc rozhodnout, avšak žalobce tvrdí příslušnost tohoto soudu. Otázka materiální platnosti není ani upravena v jiných právních instrumentech EU. Státy jsou tak z důvodu neexistující kolizní normy nuceny se obrátit na své vnitrostátní právo, které pak pro určení platnosti dohod o volbě soudu užijí metodu *lex fori*, nebo *lex causae*, což může způsobit, že v jednom členském státě bude dohoda považována za platnou, zatímco v jiném členském státě za neplatnou. Nová harmonizovaná

⁽¹⁾ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. 12. 2003, věc C-116/02 *Gasser GmbH v. MISRAT Srl*, in: EUR-lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=CELEX-62002J00116-EN:HTML>. Dále jen „*Gasser*“

norma tento problém řeší tak, že soud bude posuzovat platnost procesní dohody dle svého vnitrostátního práva, tedy dle *lex fori*. Tuto kolizní normu pro určení platnosti dohod o volbě soudu sledávám jako užitečnou, jelikož sjednotí v členských státech dosavadní první úpravu pro určení platnosti prorogačních dohod.

Na základě výše uvedeného nelze jednoznačně potvrdit hypotézu stanovenou v úvodu mé diplomové práce: *Nová pravidla o volbě soudu zvyšují efektivitu, zajišťují průběžnost a předvídatelnost řešení sporů*. Lze říci, že nová harmonizovaná kolizní norma shora uvedenou hypotézu potvrzuje, což se ale s určitostí nedá tvrdit o novém pravidlu *litispendence*. Až v rámci další práce bude možné určit, zda nové pravidlo *litispendence* zvyšuje efektivitu a zajišťuje průběžnost a předvídatelnost řešení sporů, nebo zdali toto nové pravidlo vedlo k některým taktickým a průtahům soudního řízení shora popsaným.

5. Zrušení mezitímního řízení o uznání a výkonu soudních rozhodnutí (řízení o prohlášení vykonatelnosti)

Každý rozsudek soudu je projevem svrchované pravomoci státu, proto aby takový rozsudek mohl být uznán a vykonán na území cizího státu, musí být splněna řada podmínek. Ve vztazích mezi členskými státy EU tyto podmínky zakotvuje nařízení Brusel I. Dle nařízení Brusel I existují tzv. tři fáze při procesu uznání a výkonu soudního rozhodnutí na území cizího státu uvnitř EU. Jedná se o uznání rozhodnutí, vykonatelnost rozhodnutí a výkon rozhodnutí.

Komise si kladla za hlavní cíl revize nařízení Brusel I zjednodušit výkon rozhodnutí. Toto zjednodušení mělo spočívat ve zrušení řízení o prohlášení vykonatelnosti, tzv. *exequatur*, podle kterého se ověřují formální náležitosti cizího rozhodnutí a předchází tak podání návrhu na výkon rozhodnutí. Zrušením řízení o prohlášení vykonatelnosti má dojít k rychlejšímu a ekonomičtějším řízení, jelikož dle Komise jsou žádosti o prohlášení vykonatelnosti téměř vždy úspěšné a uznávání a výkon zahraničních soudních rozhodnutí jsou odmluvy jen zřídka kdy.

Návrh přinesl mnoho nových změn. Návrh rozlišoval dva druhy rozhodnutí vydaných v jiném členském státě – první byla rozhodnutí, která nepodléhala prohlášení vykonatelnosti a druhá byla ta rozhodnutí, u kterých se přechodně vyžadovalo prohlášení vykonatelnosti a tato rozhodnutí měla fungovat na stejném principu jako doposud. Tato dru-

há skupina rozhodnutí se vztahovala na rozhodnutí týkající se mimosmluvních závazkových vztahů, tedy těch, co vznikají z narušení soukromí a osobnostních práv, včetně pomluvy a dále rozhodnutí v řízeních týkajících se náhrady škody, která je způsobena nezákonnými obchodními praktikami většího počtu poškozených. Komise měla rovněž v úmyslu zrušit odepření uznání a zakotvit do nařízení Brusel I his nová ustanovení, která měla ochránit jiným způsobem práva žalovaného. Dále Komise zamýšlela „veřejný pořádek“ za zásady, na nichž stojí právo na spravedlivý proces. Tato témata se stala nejvíce diskutabilními a problematickými, proto byla vypuštěna. Celkově náveh nepůsobil celistvým dojmem, opravné prostředky byly nepřehledně řazeny a rovněž nebylo jasné, jaké opravné prostředky má žalovaný k dispozici a jaké lhůty má soud pro rozhodnutí.

Proces nakládání s cizími rozhodnutími je v nařízení Brusel I zakotven v článcích 32 až 56, v nařízení Brusel I his v čl. 36–60. Nařízení Brusel I his obsahuje mnohé změny oproti návrhu, avšak koncepce zrušení *exequatur* je v nařízení Brusel I his zakotvena.

Dle nařízení Brusel I, stejně jako dle nařízení Brusel I his je uznání rozhodnutí automatické, tedy bez nutnosti zvláštního řízení. Důvody pro odepření uznání resp. výkonu je dle nařízení Brusel I his možno zkoumat jak v rámci posouzení návrhu na odepření uznání, tak v rámci posouzení návrhu na odepření výkonu. Nařízení Brusel I his se větilo k totálním důvodům odepření uznání a výkonu jako jeho předchůdce, tedy důvody pro odepření uznání jsou rozpor s veřejným pořádkem, vadý řízení, *res iudicata* a nedostatek mezinárodní pravomoci ve věcech pojistění, spotřebitelských smluv, výlučné příslušnosti. Nařízení Brusel I his tak zavedlo jediný nový důvod odepření, a to pokud je rozhodnutí v rozporu s oddílem, kdy je žalovaný zaměstnanec. Jinak lze konstatovat, že nařízení Brusel I his kopíruje souborový stav nařízení Brusel I, kdy opravné prostředky, které se vztahovaly k „lži“ návrhu na prohlášení vykonatelnosti, přešly do „lize“ výkonu rozhodnutí. Velký nedostatek spatřuji v tom, že nebyly stanoveny lhůty, do kdy soud musí rozhodnout (čl. 48 nařízení Brusel I his uvádí pouze „neprodleně“).

Komise se podle mého názoru vyrovnala důstojně s výše uvedenou problematikou. Na základě shora uvedeného se domnívám, že byla potvrzena hypotéza stanovená v úvodu mé práce: *Navrhované změny týkající se výkonu soudních rozhodnutí ve zrušení řízení o prohlášení vykonatelnosti, tzv. exequatur, sjednocují proces výkonu soudních přeshraničních rozhodnutí. Žalovaný má stejné prostředky na spravedlivý proces, obranu a soudní ochranu, jaké mu poskytovalo nařízení Bru-*

sel i a tyto prostředky by měly být dostačující. Může se jevit, že důvody pro odepření zbytečně ztěžují a prodlužují celé řízení, avšak jsou nezbytnou zárukou žalovaného pro uplatnění jeho práv. Zrušení prohlášení vykonatelnosti tak plně koresponduje se základní zásadou členských států EU, a to jejich vzájemnou důvěrou, když až čas ukáže, zda výše uvedená potvrzená hypotéza v praxi zjednodušuje a zrychluje řízení.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zkoumat a popsat problematiku spojenou se zlepšením účinnosti v nařízení Brusel I bis a následně zhodnotit nařízení Brusel I bis v celé jeho komplexnosti. Rovněž bylo provedeno srovnání nařízení Brusel I bis se současnou právní úpravou za účelem vyhodnocení nařízení Brusel I bis. K tomuto cíli směřovala i ověřovaná hypotéza, která byla vytyčena v úvodu mé diplomové práce: *Změny obsažené v nařízení Brusel I bis přispívají ke srozumitelnosti, jasnosti a jednoduchosti pravidel a přispívají tak celkově ke zlepšení fungování současného nařízení Brusel I.*

Název Komise se týkal pravidel souvisejících s rozhodlím řízením, s rozšířením působnosti pravidel o příslušnosti obsažených v nařízení na spory, ve kterých jsou žalovanými osoby z třetích zemí, s dohodami o volbě soudu a s uznáváním a výkonem soudních rozhodnutí. Díky hypotéze související s výše uvedenými čtyřmi oblastmi, které jsem si zvolila v úvodu, byly vyhodnoceny v jednotlivých kapitolách.

V úplném závěru je tak nutno se zabývat ověřovanou hypotézou celé této práce: *Změny obsažené v nařízení Brusel I bis přispívají ke srozumitelnosti, jasnosti a jednoduchosti pravidel a přispívají tak celkově ke zlepšení fungování současného nařízení Brusel I, a učít, zda tato byla potvrzena či vyvrácena. Je nemožné vytknout jakýkoliv závěr v tom smyslu, zda všechna výše uvedená revidovaná pravidla, která byla přijata, přispívají ke srozumitelnosti, jasnosti a jednoduchosti pravidel a přispívají tak celkově ke zlepšení fungování současného nařízení Brusel I, a to ještě před účinností nařízení Brusel I bis bez možnosti průběžného hodnocení v praxi. Mám za to, že z výše uvedeného vyplývá, že rozšíření působnosti zlepši postavení spotřebitelů a zaměstnanců, stejně jako i postavení osob ze třetích států v rámci promagačních dohod. Nové pravidlo lispendence by rovněž mělo zlepšit fungování nařízení Brusel I, a stejně tak i zrušení conquestu by mělo zjednodušit proces výkonu soudních rozhodnutí. I když mohu konstatovat, že nové*

pravidlo lispendence pro podporu účinnosti dohod o volbě soudu by mělo také zlepšit fungování nařízení Brusel I bis, na druhou stranu se však obávám, že snadno může dojít ke zneužití tohoto pravidla. Přes všechny v mé diplomové práci uvedené výhrady a připomínky k nařízení Brusel I bis musím vyslovit název, že revidovaná pravidla přispějí ke srozumitelnosti, jasnosti a jednoduchosti pravidel a přispějí tak rovněž celkově ke zlepšení fungování současného nařízení Brusel I, mám tedy za to, že ověřovaná hypotéza byla potvrzena.

Použitá literatura

Tisková odborná literatura:

1. MAGNUS, Ulrich; MANKOWSKI, Peter. *Brussels I regulation*. München: Sellier. European Law Publishers, 2007, 852 s. ISBN 9783935808323.
2. ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. *Evropský justiční prostor (v civilních otázkách)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 401 s. ISBN 802104053X.

Elektronické zdroje:

A) Komentáře, studie, odborné články:

1. DICKINSON, Andrew. *The Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Recast) („Brussels I bis“ Regulation)*. European Parliament, September 2011; Sydney Law School Research Paper No. 11/58. [online]. 2011 [cit. 4. 12. 2012] Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1930712.
2. HESS, Burkhard. *Study No. JAI/A3/2002/02 on making more efficient the enforcement of judicial decisions within the European Union: Transparency of a Debtor's Assets Attachment of Bank Accounts Provisional Enforcement and Protective Measures* [online]. 2004 [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/enforcement_judicial_decisions_180204_en.pdf.
3. HESS, Burkhard; PFEIFFER, Thomas; SCHLOSSER Peter. *Report on the Application of Regulation Brussels I in the Member States*,

Heidelberg: Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Institut für Ausländisches und Internationales Privat – und – Wirtschaftsrecht, Study JLS/C4/2005/03 [online] 2007 [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/study_application_brussels_1_en.pdf.

4. JENARD, Paul. *Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters*, OJ No C 59 [online] 1979 [cit. 28. 10. 2012]. Dostupný z: <http://aei.pitt.edu/1465/>.

B) Návrhy právních předpisů, zelené knihy, stanoviska:

1. Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o příslušnosti a uznávání výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepracované znění). KOM (2010) 748. In: EUR-Lex [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282010%290748_/com_com%282010%290748_cs.pdf.
2. Zelená kniha o posouzení nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. KOM (2009) 175. In: EUR-Lex [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0175:FIN:CS:HTML>.

C) Právní předpisy:

1. Nařízení Evropského parlamentu a rady (EU) č. 1215/2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. In: EUR-Lex [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:351:0001:0032:CS:PDF>.
2. Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. In: EUR-Lex [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:CS:HTML>.

D) Soudní rozhodnutí:

1. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 25. 7. 1991, věc C-190/89 *Marc Rich & Co. AG v. Società Italiana Impianti PA.*, In: EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61989CJ0190:EN:HTML>.
2. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 17. 11. 1998, věc C-391/95 *Van Uden Maritime BV, jednající jako Van Uden Africa Line v. Kommandgesellschaft in Firma Deco-Line a další*, In: EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61995CJ0391:EN:HTML>.
3. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. 12. 2003, věc C-116/02 *Gasser GmbH v. MISRAT Srl*, In: EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002J0116:EN:HTML>.
4. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 1. 3. 2005, věc C-281/02 *Andrew Owusu v. N. B. Jackson, jednajícím pod obchodní firmou „Villa Holidays Bal-Inn Villas“ a další*, In: EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002CJ0281:CS:HTML>.
5. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 10. 2. 2009, věc C-185/07 – *AllianzSpA a Generali Assicurazioni Generali SpA proti West Tankers Inc.*, In: EUR-Lex [první informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 5. 10. 2012]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007CJ0185:CS:HTML>.

http://is.muni.cz/th/217689/pravf_m/Diplomova_prace-finalni_verze.pdf.

Název	Laboratoř Evropské unie Sborník sylabiů nejlepších diplomových prací s tematikou Evropské unie
Editor	Cihelková Eva
Vydavatel	Vysoká škola ekonomická v Praze Nakladatelství Oeconomica
Vydání	první
Počet stran	172
Sazba	Cihelková Eva
Návrh obálky	Horní Kristýna
Redakční úprava	Evropská komise – Úřad pro šlechtění tisků (jazykové korektury)
Grafické úpravy	Kotlová Radka, Martinec Magdaléna
Tisk	Vysoká škola ekonomická v Praze Nakladatelství Oeconomica

Výhradním majitelem Sborníku sylabiů nejlepších diplomových prací s tematikou Evropské unie je Zastoupení Evropské komise v České republice, <http://ec.europa.eu/ceskajpublika>.

**Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů,
nikoli Zastoupení Evropské komise v České republice.**

© Zastoupení Evropské komise v České republice, 2013

© Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica – 2013

ISBN 978-80-245-1960-0

www.vsa.cz/oekonomica
www.eshopoekonomica.cz

Online prezentace sborníku:

<http://kon.vsa.cz>

<http://os.vsa.cz>

<http://www.euhrou.cz>

<http://www.vlada.cz>

ISBN: 978-80-245-1560-9

60 LET